

ره فبق ساببر

به ره و میژوو

کورته باسینکی فیکری - میژووی

سوند - ۱۹۹۱

ره فبق ساببر

به ره و مپژوو
کورته باسنکی فبکری - مپژویی

هه و النامهی کتیب

سوند - ۱۹۹۱

هه و النامه كتيب

به ره و ميژوو
ره فيق ساپير
كورت هاسنكي فيكرى - ميژوو
چاپى به كم سوند ١٩٩١
پيتچنين و مزنتاز: دي لان ده رسيم
چاپخانه ي مهنسور

به سوپاسه وه ئه م كتيب به لايه ن كاك به ختيار شه مه يي سكان كراوه

ناوهرزک

لاپهړه

- ۵ له جياتي پېشه‌گي: چريکه‌په‌ک له جدينگه‌لدا
- ۹ ۱- په ميژوو نامز
- ۱۱ پدشي په‌گم: ميژوي ناوچه‌گه‌ري، يان ميژوي سدرانسدي؟
- ۲۳ پدشي دووهم: نديترپولنژي‌اي ئيسلام و پدخونامزگردني نه‌تدوهي گورد.
- ۴۰ پدشي سيبه‌م: کولتووي جدينگه‌ل، يان کولتووي گه‌ل؟
- ۵۲ پدشي چواره‌م: سروه‌ري ميژوي، يان مله‌پري ميژوي؟
- ۶۳ ۲- بزوتندوهي رزگاربخوازي گوردستان ديارده‌پدکي ميژويپه.
- ۶۵ پدشي په‌گم: دهراره‌ي ناوهرزک و نامانجه‌گاني بزوتندوهي رزگاربخوازي گوردستان.
- ۸۱ پدشي دووهم: ميگانيزمي پدپوهندي نيوان بزوتندوهي گورد و بزوتندوهي گه‌لاني ناوچه‌گه.
- ۹۳ پدشي سيبه‌م: هه‌لرنيستي هيزه مارگسيه‌گاني ناوچه‌گه دهراره‌ي مه‌سه‌له‌ي گورد.
- ۱۱۰ پدشي چواره‌م: تدينگوچه‌له‌مدي فبکريي بزوتندوهي رزگاربخوازي گوردستان و تاسزيه‌کي روون.
- ۱۲۵ ئدنجام
- ۱۲۷ سه‌چاره‌گان

لهجیاتی پښه کی

چریکه یه ک له جهنگه لدا

پښه چی میژوو به درنژایی هزاران سال به پنی لژی کیکی
دهبنگانه، بهلام زالمانه بهرنوه چووی. بهزه زیاتر دوو حالتی
سره کی دژبه یه ک، یان دوو جزره دیاردهی ناکوکی به خو گرتوه:
به ژبه ی مرؤف له گه ل میژوودا هه لیکات ده بو یان سرده سترو
زوردار، یان ژیر ده سترو زور لیکراره بی!
تو بلنی نهو نه توه خاوه ن شارستانی و کولتوروه بهرزانهی له ناو
چوون (میسریبه کزنه کان، بابلییه کان، سومریبه کان، ماده کان... هتد)
نعمانی خزیان لهوه پی باشتر بوو بی تا کزیله و ژیر ده سترو

داگیرکمره شمشیر و مشینہ کاتیان ہن؟ یاں بہ واتاہ کی تر لہبر ٹوہ لہ
ناچوویں چونکہ نہ یانتوانی بی لہ گہل نم لوزیکہ ہاوی میژوو ہلکمن؟۱۱

ٹیمہ بہ درنژایی میژوو نہ تہوہ پد کی زردار نہوویں... نہ تہوہ پد کی
کزیلہ دار نہوویں... رہنگہ لہبر ٹوہ ہی کہ بہ جزونکی ٹوتوماتیکیانہ
لہ چارہمان نووسرا ہی تا نہ تہوہ پد کی زور لیکراوو کزیلہ ہین. تڑ ہلئی
ہر لہبر ٹوہ ہی ٹیمہ بہ درنژایی ژیاغان شہرمان بہ کس نہ فرؤشتووہ،
دہی شہرمان ہی بفروشری؟ ہر لہبر ٹوہ ہی نیشتمانی خدکیکی
ترمان داگیر و کاول نہ کردووہ دہی ولاتہ کسمان داگیر و کاول ہکری؟
ہر لہبر ٹوہ ہی کولتور و شارستانی خدکی ترمان لہناو نہ بردووہ
دہی کزلتور و شارستانیمان لہناو ہیری؟۱۲

پندہ چی ہینشتا بہ پنی نم لوزیکہ میژوو ہی کہ ٹیمہ وہ ک نہ تہوہ
لہناو دہرین... وہ ک ولات تالان و وزان دہ کرنین... وہ ک کولتور و
ژیاغانی ریحی دادہ تہ پیندرین.

ہلئی ٹیمہ نامزی نیوجہنگہلی میژووہ...۱۳

یاں میژووہ جہنگہل بہ ٹیمہ نامزیہ۱۴

مدگر میژوو ٹو نفسانہ پوچلہ نیبہ کہ سرکوتووہ کان (واتا

دہ سہ لاتداران) دہینووسنموہ ۱۵

مدگر میژوو ٹو درہختہ ہر دارہ نیبہ کہ زوردارہ کان ہروبوہ کدی

دہرنتموہ ۱۶

سرکوتووہ کان، کہ خودانی میژوون، ہمیشہ لہسر ہلق بوون و

لہسر ہلقن!

کچی ژنر کھوتووہ کان، کہ خدکی ہی میژوون (بہلام ہراست

خدکی ہی میژوون ۱۱) ہمیشہ خدکار و ہگرہ تاوانبارن ۱۱

دسه لاتداران، وهك چين و نهموه، تا ئيمرؤ به پيني نم لؤژيکه
بهروبوومي ميژوو دهچنهموه...!

کچي زؤرلينکراوان، ديسان وهك چين و نهموه، بهپيني ههمان
لؤژيک، هاجي ميژوو دهدهن!

ئيمه هموه لين نهموه نهمووين که هاجي نم لؤژيکه ميژوومان داوه،
کچي لهوه دهچي دوانهموه بين که لهم هاج وسزايهي ميژوو دهرياز بين.
بهلام هز نهموي دهرياز بين، بان دروستتر بلنيم، زوتر دهرياز بين دهبي
باشتر خومان بهناسين... دهبي چيتر دوژمنه کاتمان بهناسين...

بهلام هز نهموي خومان و دوژمنمان باشتر بهناسين دهبي ناشنای ميژوو
بين، همچهنده نم ميژوو هينشتا به پيني لؤژيکي چينگه پيرنوه
هچي. نم کتبيبه لافي نهموه لينادات که بهناسهي ميژوو دهکات، بان
لؤژيک و شوناسنامه ميژوو به خوننهران دهناسيني. بهلام دهشي
همولدانيني سهرتايي بي تا سهرلجي پر له پرسيار و گومانکارانهي
خوننهری کورد هز هندی گوشهي تمساري ميژووي خومان و ميژووي
داگيرکمراني دونتي و ئيمرؤي ولانده کمان راهکيشي... بان دهشي
بهردنک بي و فريديرنه نيو زه لکاوي ميژوو... بان چريکه بهکي نيو
چينگه لي ميژوو بي!! هچي نا ۱۴

مهگير ئيمه له بهک کاتدا بهرهم و قورياني دهستي نم ميژوو
ناره وايه نين ۱۴...

مهگير داگيرکمراني نيشتمانه کمان، له بهک کاتدا، بهرهم و
زهوتکمری نم ميژوو نين ۱۴

رهنگه له بهر نم هزکارانه يش بي که له نووسيني نم باسدا بايه خيم
به گيرانهوي رووداره کان نه دايي، به تايه تي که ميژوونووس نيم تا

میژوو بنووسمویه. بدلکو زیاتر ویستوومه - تهگمر توانیبیتم - به
چاونکی کراره هندی پرودای میژویی بخوتنمویه و لهگهله بهکتریدا
بهراوردیان بکم تا هندی دهرهفجاسی فیکریان لی هلیتجم . هر لم
روانگهپشویه سرلجی هندی دیاردهی هاوچهرخم داوه، که بمانوی و
نمانوی، لیسر زهمینهی پروداوه میژوویبهکان وهستاون، یان له نیو
جهنگهلهکدا سریان هلدواوه ۱

- بدلأم تاخز منیکی نامزی میژوو، یان به میژوو نامز توانیومه نم
کاره به تهفجام بهگهینم ۱؟
- ۱۱

رهفیق

۱۹۹۰/۱۲/۱۳

ههوالنامهی کتیب

1 به میزرو نامو

هه و النامو کتیب

بهشی به کهم

میژووی ناوچه گه‌ری یان میژووی سه‌رانسه‌ری؟

ئینه وه‌ک نده‌وه به دره‌ژایی میژوو ئیراده‌ی ئینسانی و نده‌وه‌بیمان لیزه‌وت کراوه، خۆمان خودانی خاک و سه‌روه‌ری نده‌وه‌یی و میژووه‌که‌مان نه‌بوین. میژووی ئینه، به میژووی فیکری و کولتوریشمانده‌وه، وه‌ک ولاته‌که‌مان داگیرکراوه. بویه ئینه به سه‌رجه‌می میژووه‌که‌مان نامزکراوین. لام وایه تراژیدیای داگیرکردن و کزیلايه‌تی نده‌وه‌یی لیزه‌وه ده‌ست پنده‌کات.

نه‌گه‌ر به‌شینکی ئەم به میژوو نامزبوونه له‌وه‌دابه‌ی که خۆمان خودانی میژووی خۆمان نه‌بوین و پرۆسه‌ی گه‌شه‌کردنی میژووه‌که‌مان شینوه‌به‌کی سروشتیی، یان نیمچه سروشتیی به خزیه‌وه نه‌گرتیی و چه‌ندان به‌ش و قۆناخی گه‌شه‌داری کونزکراينه‌وه، ئەوا به‌شه‌که‌ی دیکه‌ی ئەم نامزبیه له‌وه‌دابه‌ که پرۆسه‌ی کارلینککردن و تده‌فاعولی نیوان قۆناخه میژووییه گرنه‌که‌کانی کوردستان و، په‌یوه‌ندی ژبانی

مادی و روحی نپوان به‌شد لیکداپراوه‌کائی نه‌تدوه‌که‌مان تا ئیمرو سست و لاوازن.

میژوی نیمه له زور رووه‌وه وه‌ک کۆمه‌له رووداونکی لیکداپراو نه‌ک پینکه‌وه گرنندراو، وه‌ک کۆمه‌له ئامانج و ئایدیالینکی لیک جیاواز نه‌ک هاویدش دینته پینش‌چار. به واتایه‌کی تر میژوی سهرانسهی نه‌تدوه‌که‌مان له زنجیره روودار و دیارده‌به‌کی پینکه‌وه لکاوی کوردستانی ناچی که یه‌ک ئامانج و ئایدیالی هاویدش پینکه‌وه‌ی گرندابن و، هه‌ریه‌که‌یان نه‌وی تریانی ته‌واوکرده‌ی. بان هه‌ریه‌که‌یان زه‌مینه‌ی باه‌تی بۆ سهره‌لدانی دیارده‌ی دوا‌ی خزی خوشکردی تا درێژه‌پینده‌ی سروشتیی هه‌مان په‌یامی سیاسی و، فیکری و روحیی دیارده‌که‌ی پینش خزی بیت.

ته‌گه‌ر میژوی گرن‌گه‌ترین سهرده‌مه‌کائی هه‌ریه‌ش و هه‌رنه‌مینکی کوردستان، به میژوی فیکری و کولتوریشده‌وه وه‌ریگرن ده‌بینین تاراده‌به‌کی زور له میژوی سهرده‌مه‌که‌ی پینش خزی، بان له میژوی هه‌مان سهرده‌می ناوچه‌به‌کی دیکه‌ی کوردستان جیاوازه. هه‌ر سهرده‌مینکی میژویی کاتی کۆتایی پینهندراوه له‌گه‌ل خزیدا دیارده فیکری و، سیاسی و کولتوریه‌کائی خزی پینچاوه‌تدوه و ئیتر سهرده‌مینکی دی، له به‌شینکی دیکه‌ی کوردستاندا ده‌ستی پینکردوه بی نه‌وه‌ی په‌یوه‌ندیبه‌کی ته‌واوکارانه‌ی به ژبانی روحیی و مادیی سهرده‌مه‌که‌ی پینش خزیه‌وه هه‌بی.

ئه‌م دیارده ناسرووشتیبه‌ بۆته هزی نه‌وه‌ی هیزی هه‌ر روودار و دیارده‌به‌کی مادیی و روحیی کۆمه‌لگای کوردستان زیاتر تا سنوورینکی جوگرانی ته‌سک و تاکاتیکی دیاریکراو به‌ر به‌کن و، کاری

خزبان له بهشینکی گهمی نهدوه گه مان بهکن. لیره وه بهرای من
 پرۆسهی تهفاعولی نیوان میژووی ئیمه و نیوان بهشهکانی
 نهدوه گه مان پرۆسه یهکی بهش- بهش و قوناخ- به قوناخ و هدرنیمیه
 نهک سدرتاسه ری. به واتا یهکی تر میژووی ئیمه وهک بهک بههتی
 بهگرتوو... وهک بهک شیره ژبان... وهک بهک زنجیره خهبات و
 راپهڕین... وهک بهک نامانج و نایدیالی بهک نهدوه کاری خزی
 نه کردۆته سهرنده وه بهک له دوای بهگهکانی. رهنگه له بهر ئهم هژکاره
 بی خه لکی هدر بهش و هدرنیمکی کوردستان زیاتر بهر هه می میژووی
 تابهتی بهش و هدرنیمه کهی خزبان بن، نهک بهر هه می میژووی
 سدرتاسه ری نهدوه گه مان، زیاتر ههست به ئینتیمایی هدرنم یان بهشه
 کوردستانه کهی خزبان ده کهن نهک به ئینتیمای سدرانسهی
 کوردستانی.

بۆ نمونه:

وهک ده زانین له ناره راستی سه دهی شانزه یه م را کوردستانی باکوور،
 له سایه ی هندی له میرنشینه کورده گاندا (میرنشینی بهتلیس،
 هه کاری و جزیره و... هتد) سه ره تای بوژاندن وه یهکی تابووری و،
 سیاسی و کولتووری فراوانی به خۆیه وه بینی. به پشتیبه ستان به
 شه ره فنا مهی شه ره فحانی بدلیسی و سیاحه تنامه کهی ئه ولیا چه له بی و
 مه م و زینی خانی، ژبانی شارستانی ئه و سه ره ده مانه ی کوردستانی
 باکوور له ناستینی بهر چاو و پینشکه وتووی سه ره ده مه کهی خۆیدا بووه.
 ده شی دروستبوونی شیوه زمانی ئه ده بی کرمانجی سه روو، ده رکه وتنی
 مه لای جزیری، عدلی هدریری، فهقی ته بران و خانی مه زن به نیشانه
 و بهر هه می ئه و شارستانی به دا بنه رین. د. عیزه دین ره سوول ده لی:

دەرکهوتنی قوتابخانه‌یه‌کی نونی شیعری له «جزیره و بزتان» به‌لگه‌یه‌کی تری ئه‌و رابورنه سیاسی و ئابووری و شارستانییه‌یه که ئه‌م ناوچه کوردیه‌یه له سده‌کانی شانزه‌یه‌م و هه‌فده‌یه‌مدا به‌خزیده‌وه دیوه). (۱)

به‌لام کاتینک تورکه‌کان کوردستانی سه‌روویان به‌ ته‌واوی داگیرکرد و ژبانی کولتووری، ئابووری و شارستانی نه‌ته‌وه که‌مانیان ویزان کرد، دواي ئه‌وه نزیکه‌ی دوو سده‌یه‌ک کوردستانی پاکوور وه‌ک ولاتیکی ویزانه‌ی دوور له دیارده‌ی به‌رچاری کولتووری و شارستانی ماوه‌ته‌وه. ئایا به‌ ته‌قلدا ده‌چی ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه‌ی به‌لیمه‌تانی وه‌ک مه‌لای جزیری، خانی، شه‌ره‌فخانی بدلیسی، عدلی هه‌ریری و فه‌قی ته‌یرانی بووی، که‌چی له‌ ماوه‌ی دووسده‌یه‌کدا به‌لیمه‌تانی تری لینه‌ئه‌که‌وتبی؟

که‌ریده‌ی تورک ئه‌ولیا چه‌له‌بین، له‌ سالی ۱۶۷۶ی زایینی له‌ کاتی داگیرکردن و ویزانکردنی شاری بدلیسدا له‌گه‌ل لیژنه‌ی تالان نووسدا بووه ته‌نیا له‌م شاره‌دا، وه‌ک ده‌نووسی: (جهوت باری حوشر کتیبی بوون، کتیبخانه‌ی تایبه‌تی میر پتر له‌ چوار هه‌زار ده‌ستنووسی زور نایاب و به‌ هاداری تیندا هه‌بوو که هه‌موو ده‌به‌رگ گیراو و نه‌خشینه‌راو بوون: له‌مه‌ر ئابین و تاریخ و زمان و جانه‌وه‌ر و گیا و گژ و پزشکی و (تشریح) و پینودانی شیعری و قافیه بوون و دیوانه شیعریش گه‌لینک بوون. زوریش وینه و نه‌خشه و تابلوی نایابی هه‌بوو. هه‌ر میر بوخزی ۷۶ کتیب و ۱.۵ نامیلکه‌ی به‌ فارسی و عه‌ره‌بی دانا بوون). (۲)

کاتی کوردستانی سه‌روو ویزانکرا پینه‌چی هینشتا تیشکی کولتوور

و شارستانیه‌کە ی بەر بەشەکانی تری کوردستان نەکەوتیی، بە پێی
ئاگاردی من بەلگە بەکی میژوویمان لە بەردەستدا نییە پێچەوانەی ئەم
بۆچوونە بەسەلمینی.

هەر لەو سەردەمانە و دواتریشدا لە سایەی میرنشینی ئەردەلاندا
بەشینکی کوردستانی خواروو و رۆژھەلات گەشاندووە بەکی بەرچاری
ئابووری، کولتووری و شارستانیانی بەخزێوە دیوە. دیالینکی
گۆران وەک زمانی ئەدەبی و زمانی رەسمی ئەم میرنشینە چەسپاوە.
(دەسەلاتی سیاسی و هینزی ئەم ئەمارەتەش ئەدەبی بە دیالینکی
گۆرانی پێشخست و گەیانندیە لووتکە ی داھینان و گەشەسەندن). (۳)

دەرکەوتنی شاعیران سەیدی هەورامی، بێسارانی، ئەحمەد بەگی
کۆماسی، خانای قوبادی، وەلی دینوانە و مەولەوی لووتکە نیشانە و
بەرھەمی شارستانی گەشەداری ئەو سەردەمانە. ئەمێن زەکی
لابەنیکێ ئەم ژبانە شارستانییە، لە سەردەمی فەرمانرەوایی
ئەمانوللاخان (۱۷۹۸-۱۸۲۴) پاس دەکات و دەلی: (ئەم ئەمیرە
زۆر زانست و زانایانی خوش و ستووە و گیانی زانست و ئەدەب
پەرورە و شارستانیت و ئاوەدانیی بە ولاتدا پلاوکردۆتەو شاری
سەنە راپەڕینیکی گەرورە ئاوەدانیی و ئەدەبی بە خزێوە دیوە،
کۆشک و دەریارە کە ی بەزە کەعبە ی شاعیران و ئەدیبان و زانایانی
کوردستان و ئێرانیش). (۴)

ئەم دیارە شارستانییە لە هەمان دیارە کە ی پێشتری کوردستانی
سەرور دەچی، بێ ئەوە ی بەرای من کارتینکردنی ئەوی پێوە دیاری،
بان درێژە پێدان (امتداد) ی راستەوخۆی هەمان دیارە شارستانییە کە ی
کوردستانی باکوور بێ.

ههروا له کۆتایی سەدەى هەژدەهەم و سەرەتای سەدەى نۆزەهەمدا، بەشێکی تری کوردستانی خواروو، له سایدی میرنشینی باباندا، روى له گەشاندنەوە بە کى تاهوورى، سیاسى و کولتوورى کرد، که له زۆر روهوه له دياردهکەى کوردستانی سهروو، یان دياردهکەى سهردهمى نهردەلانەکان دەچى، بى ئەوى کارتێکردنى ئەوانى پێوه ديارى. لهو سهردهمهدا بلیمهتانی وهک نالی، شیخ هارفى نودى، مەولانا خالیدی نەقشبنەدى، کوردی و سالم دەرکەوتن که لووتکەى ژبانی ئەدەبى و فیکرى و رۆحى ئەو سهردهمى نەتەوهکەمان. ههروا شێوه زمانى ئەدەبى کرمانجى خواروو دروست بوو، که ئیمروز له کوردستانی باشوور و رۆژهەلاتدا، زمانى خوێندن و نووسینه. (۵)

بەلام ناتوانین ئەم پرۆسە مێژوویە، بە هەموولایەن و شەقلە شارستانیەکانیەوه، بە درێژەپەندى پرۆسە مێژوویەکەى کوردستانی سهروو، یان کوردستانی ئەردەلان دا بنین. ناتوانین نالی، کوردی و سالم بە درێژەپەندەرى سەیدی ههوارامى، بێسارانى و خانای قوبادى و... هتد دا بنین. ناتوانین شاعیران و بێرکارانى سهردهمى نهردەلانەکان و بابانەکان بە درێژەپەندەرى مەلای جزیرى، خانى، عەلى ههبرى و فەتى تەیران ناوەرین. چونکه هیچ کامییان نەیانتوانى بپنە ناوەندىکى سهدهکى بز بەش و ناوچهکانى تری کوردستان.

لێرەوه لام وابە دەشى سەردەخۆ له زۆر قۆناخى مێژووى و کولتوورى نەتەوهکەمان بکۆلینەوه، بى ئەوى بە جۆرنىکى حەتمى بە قۆناخىکى تریدەوه بپەستینەرە - دەتوانین بە جیا باسى ژبانی سیاسى، تاهوورى، کۆمەڵایەتییى، فیکرى و ئەدەبى سهردهمى نهردەلانەکان و بابانەکان بکەین بى ئەوى بە ئەلقەیدەکى تەواوکارانەى سهردهمى

میرنشینى بدلیس و جزیره و هه‌کاری دابنن. ده‌شنى له راپه‌رینى شیخ عویندوللاى نه‌هرى و له بزوتنه‌وهى رۆشنگه‌ریی (التنویر) ى و سیاسى سه‌ره‌تای ئەم سه‌ده‌یهى کوردستانى باکوور، که رواله‌ته‌کانى له ده‌رچوونى رۆژنامه‌ی (کوردستان) و دامه‌زراندنى چەند رینکخراونکى سیاسى و کۆمه‌له‌یاتیدا ده‌رکه‌وتن، بکۆلینه‌وه بى ئەوه‌ی به بزوتنه‌وه‌ی سیاسى و کولتوورى سه‌رده‌مى بابانه‌کان، یان ئەرده‌لانه‌کانى بیه‌ستینه‌وه. ده‌توانین له دامه‌زراندنى کۆمارى کوردستان له مه‌هاباد به سه‌رۆکایه‌تى پێشه‌واى نهمر قازى محهمەد بکۆلینه‌وه بى ئەوه‌ی به‌م بزوتنه‌وه‌ی سیاسى و رۆشنگه‌ری و کولتوورىانه و، ته‌نانه‌ت به شۆرشه‌که‌ی شیخ مه‌حموودى نهمرى بیه‌ستینه‌وه!. له‌وه‌ش کاره‌سات تر ئەوه‌یه ئەم دیارده‌یه تا ئیستا هه‌ر به‌رده‌وامه!!

ئایا کوردیکى کوردستانى باکوور چى ده‌رباره‌ی ژيانى فیکردی، کولتوورى، سیاستى و خه‌باتى چه‌ندان سه‌ده‌ی نه‌ته‌وه‌که‌ی له کوردستانى خواروو و رۆژه‌ه‌لاتدا ده‌زانى؟! تا چه‌ند له‌ژێر کارتیکردنیان دایه؟ یان خه‌لكى کوردستانى رۆژه‌ه‌لات و خواروو چى ده‌رباره‌ی میراتى فیکردی، کولتوورى و خه‌باتى چه‌ند سه‌ده‌ی نه‌ته‌وه‌که‌یان له کوردستانى باکووردا ده‌زانن؟ ئەم میراته چ رۆلێكى له دروستبوونى كه‌سایه‌تى ئەم خه‌لكه‌دا گه‌راوه؟ ئایا ناكرێ ئەم نامۆبوونه کولتوورى و میژوووی و سیاسیه‌مان به هۆكارێكى سه‌ره‌كى به‌خۆنامۆبوونى نه‌ته‌وه‌یى و داته‌پینى هۆشیارى نه‌ته‌وه‌ییمان دابنن؟!

ئایا لێكدایرانى نه‌ته‌وه‌یى و كار له په‌كترى نه‌کردنى ئەم دیارده

میژوویی و سبایی و فیکری و کولتوریبانه تهنیا بۆ شالایی داگیرکردن و له بارچوواندن و جوانمه‌رگ کردنی خودی ئەم دياردانه ده‌گیرنته‌وه؟... یان بۆ لێکدا‌برانی جو‌گرافیایی کوردستان؟... یان بۆ وێران‌کردنی ژبانی ئا‌ه‌و‌ری و ری‌نه‌دان به‌ گه‌شه‌کردنی په‌وه‌ندی نوونی ئا‌ه‌و‌ری- کۆمه‌له‌یه‌تی...؟ یان بۆ هێز و وزه‌ی سیستمی فێودالی و عه‌شیره‌ت‌گه‌ری؟... یان بۆ نه‌بوونی یه‌ک ئامانج و ئای‌دیالی ها‌وه‌ش و نه‌بوونی یه‌ک‌یتی ژبانی رۆحی نه‌ته‌وه‌ی کورد؟.

ئایا ده‌توانین با‌سی کام ئامانج و ئای‌دیالی نه‌ته‌وه‌یی ها‌وه‌ش و کام ژبانی رۆحی ها‌وه‌شی نینوان (وه‌ک نمونه) مێرنشینه‌کانی بابان و نه‌رده‌لان بکه‌ین له‌ کاتین‌کدا به‌ در‌ئزایی ده‌یان سال سهر‌قالی په‌لاماردان و پین‌ک‌دادانی به‌کتری بوون؟ ئایا له‌م بارود‌وخه‌دا ده‌شی چ ئالو‌گ‌ز و (تفاعلیک)ی کولتوری له‌ نینوان ئەم دور مێرنشینه‌دا روو بدات؟ ده‌توانین با‌سی کام هه‌ستی نه‌ته‌وه‌یی ها‌وه‌ش و کام ئامانجی نه‌ته‌وه‌یی ها‌وه‌شی مێرنشینی سۆران بکه‌ین له‌ کاتین‌کدا مێری سۆران قه‌تلوعامی به‌ کومه‌لی یه‌زیدیه (کافره‌کانی!) ده‌کرد؟. کامه‌یه ئای‌دیال و ئامانجی نه‌ته‌وه‌یی ها‌وه‌شی خۆدی بابانه‌کان له‌ کاتین‌کدا زۆریه‌ی مێره‌کانی له‌به‌ر خۆپه‌رستی و ده‌سه‌لات‌په‌روه‌ری، شه‌رمه‌هینه‌رانه له‌شکری داگیر‌کردن‌یان دوا‌ی خۆیان ده‌خستن و کوردستانیان پی‌کاول ده‌کردن.

میژوونووسی کورد عه‌بدولقادری رۆسته‌می بابان که له‌نینو رووداوه‌کانی سه‌رده‌می بابانه‌کان و نه‌رده‌لانه‌کاندا ژیاوه هه‌ندی رووداوی سه‌یرمان سه‌باره‌ت به‌ خۆخۆری هه‌ندی له‌ مێرانی بابان بۆ ده‌گیرنته‌وه، که چۆن هه‌ندیکیان به‌ مه‌به‌ستی ده‌سه‌لات زه‌وت کردن

له مام و براگانیان، له بدغداوه لهشکری عوسمانییان دواى خویان خستووه تا دهست بهسەر سلیمانیدا بگرن. هه‌ندینکی دهکه‌یان، بز هه‌مان مه‌به‌ست، لهشکری ئیرانیان تاسلیمانی دواى خویان داوه. ئەم تراژیدیا- کۆمیدیا به له سهرده‌می جووته‌هرا سلیمان پاشا و مه‌حمود پاشادا گه‌بشتۆته لوتکه، کاتی وه‌ک نووسه‌ر ده‌لی: (ئهم جووته براهه له ماوه‌ی چوار ساڵدا، به‌کیان به پارمه‌تی لهشکری عوسمانی و نه‌وتیریان به پارمه‌تی لهشکری ئیرانی، شه‌ش جار به‌نۆزه به‌سەر ولاتی باباندا زال بوون و، ولات له ده‌ستدریژی ئەوان تووشی ویرانی و چاره‌ره‌شی بوو). (٦)

پیره‌میزد له یاداشته‌کانیدا به ناهه‌ق نه‌پنوو‌سیوه که (سلیمانی له نیپتیدای ته‌شکیلییه‌وه هه‌رچی نه‌بوو به حوکمدار براه‌چوکه‌که‌ی ده‌ری ته‌په‌راند). (٧)

لینکه‌داه‌رانی نه‌ته‌وه‌که‌مان، له‌به‌ر هه‌ر هه‌زکارنکی خویی و بابه‌تی، نینوخویی و ده‌ره‌گی بی، تانیمرۆ گه‌روگرفتی گه‌وره‌یان له‌به‌رده‌م سه‌رده‌می ژبانی مادی و رۆحی نه‌ته‌وه‌که‌مان، به تاپه‌تی بز بزوتنه‌وه رزگاربخوازییه‌که‌ی دروست کردووه. به‌رای من ناشکری لینکه‌داه‌رانی کولتوری و نه‌ته‌وه‌ی تيمرزی به‌شه‌کانی کوردستان و په‌رش و بلاوی نوان لایه‌نه‌کانی بزوتنه‌وه‌ی کورد ته‌نیا به نه‌نجامی دابه‌شکردنی نونی کوردستان (واتا دواى جه‌نگی به‌که‌می جیهان) دابندری، به‌لکه‌ میژووه‌که‌ی زۆر له‌وه گۆنتره. ده‌شی خودی ئەم لینکه‌داه‌رانه میژوویه باریده‌ده‌رنکی دابه‌شکردنی نونی کوردستان بووی که تيمپرالیسته‌کان توانییان به سووک و ئاسانی گه‌مه به‌چاره‌نووسی سه‌رده‌می نه‌ته‌وه‌که‌مان بکه‌ن و ولاته‌که‌مان به‌سەر

خەلکی تردا بپهشنهوه، بێ تهره‌ی رووبه‌رووی به‌ره‌نگار بوونه‌وه به‌کی کوردستانی، یان به‌کگرتوانه‌ی فراوان بپه‌نه‌وه.

لام وایه میژووی ئیبه وه‌ک به‌ک به‌هتی به‌کگرتوو، وه‌ک به‌ک شینوه ژبان و به‌ک چاره‌نووسی هاوبه‌ش... وه‌ک به‌ک زنجیره‌ خه‌بات... وه‌ک به‌ک هیزی هاوبه‌شی مادی و روحیی وه‌ک نامانج و ئایدیالی هاوبه‌شی به‌ک نه‌ته‌وه، هینشتا کاری خزی نه‌کردۆته سه‌ر ئیبه... میژووی ئیبه، به‌ میژووی فیکری و کولتووریشمانه‌وه، هینشتا که‌سه‌به‌کی خاوه و نه‌کراوه‌ته

هۆکارنکی به‌روه‌رده‌کردنی مرۆفه‌کانی کوردستان، نه‌کراوه‌ته ئه‌و میرات و سامانه‌ نه‌ته‌وه‌بیه‌ هاوبه‌شه‌ی هه‌ر مرۆفینکی کورد له‌هه‌ر به‌شینکی کوردستاندا بێ پنی شاره‌زایی و شانازی به‌لایه‌نه‌ گه‌شه‌دار و شورشگیز و دیموکراته‌خوازه‌ گانیبه‌وه‌ بکات. به‌یه‌ ئیبه‌ زیاتر به‌ره‌می به‌شینکی میژووی نه‌ته‌وه‌که‌مانین نه‌ک به‌ره‌می سه‌رده‌می میژووه‌که‌مان... خه‌لکی هه‌ر پارچه‌ و هه‌رنه‌مینکی کوردستان زیاتر که‌وتوونه‌ته‌ ژنر کارتینکردنی میژووی هه‌رنه‌مه‌که‌ی خزیان نه‌ک میژووی هه‌موو کوردستان... هه‌ر به‌شه‌مان به‌سه‌رقالی گه‌روگرفت و به‌رژه‌وه‌ندیبه‌کانی به‌شه‌که‌ی خۆمانین نه‌ک به‌رژه‌وه‌ندی هه‌موو نه‌ته‌وه‌که‌مان... تۆبلی له‌ نه‌نجامی ته‌م دیاره‌به‌دا نه‌بێ که‌ ئیمرز له‌گه‌ل تهره‌ی گه‌له‌که‌مان رووبه‌رووی مه‌ترسی له‌ناو‌بردنی فیزیکی و رزحی بۆته‌وه، که‌چی تانینستا بیری سیاسی کوردستانی... بیری به‌کیتی خه‌باتی کوردستانی... ده‌رککردن به‌ به‌کیتی چاره‌نووس و ئایدیال و نامانجی کوردستانی به‌ راده‌به‌ک له‌ ئینو ئیبه‌دا لاوازه‌ که‌ لایه‌نه‌کانی به‌زوتنه‌وه‌ی رزگاربه‌خوازی نیشتمانی کوردستان ناتوانن

لهسەر ساده‌ترین بەرنامەی هاوێشی کوردستانی رێک بکەون. بان کاتی بەشینکی نەتەرە کەمان لەناو دەهێری کەچی هیزە سیاسییەکانی بەشینکی دیکە نەتەرە کەمان بێدەنگ دەبن لە لاشیان شەرم نییە کە تەنانت هیندە ی خەلکی نەناس و بیانی لهسەر نەتەرە کە ی خۆیان بە دەنگ نایەن.

لێرەو پێشیار دەکەم لهسەرەتادا بۆ میژووی نەتەرە کەمان بگەڕێنەرە، تاهتوانین سەرجمی ئەم میژووە، وەک بەک باهەتی پێکەرە گرێدراو بکەینە هیزنکی نونی مادی و رۆحی نەتەرە کەمان. تانینە و نەرەکانی نایندەمان، بە پێچەوانەی باپیرانمان بێینە بەرھەمی میژووی سەرانسەری نەتەرە کەمان نەک میژووی ھەرئە کەمان... بێینە ھەنگری نامانج و ئایدیالی هاوێشی نەتەرە کەمان نەک تەنیا ئایدیال و نامانجی تەسکی نارچە کەمان. تاهتوانین کوردستانیانە، نەک ھەرئە چیانە بێر بکەینەرە و کار و کۆشش بۆ نایندە ی هاوێشمان بکەین.

نەگەر فیکر و (ھوشیاری) نەتەرە یی و کۆمەلایەتیمان رەنگدانەرە ی واقیعی نەتەرە یی و کۆمەلایەتیمان بیت، ئەوا گۆڕینی ئەم واقیعی سەپاوە ی کوردستان پێوستی بەداهینانی فیکر و ھۆشیارییەکی نونی ئەوتۆ ھەیە کە بێتە هیزنکی مادی نەتەرە کەمان.

سەرچاوه و پەراوێزەکان

- ۱- الدكتور عزالدین مصطفی رسول، احمدی خانی شاعرا و مفکرا، کلیه الآداب، جامعه بغداد- ۱۹۷۹ ل ۸۹.
- ۲- شەرەقنامەدی شەرفخانی بەدلیسی، هەژار کردووێه بە کوردی- چاپی دووهم تاران- ۱۹۸۱. پەراوێزی مامزستا جەمیل رۆژەپانی ل ۷۸۷- ۷۸۸- هەروا بێوانە: محمد امین زکی- خلاصه تاریخ الكرد و کردستان. الجزء الاول- ترجمه محمد علی عونی- الطبعة الثانية- پەراوێزی ل ۶. ۲.
- ۳- ئەنۆەر قادر محەممەد- لیریگای شاعیری گەورەدی کورد مەولەوی، ستزکەزۆم. ۱۹۹ ل ۳۹.
- ۴- هەمان سەرچاوه ل ۳۹.
- ۵- بێ زیاتر لەم رۆوهوه بێوانە: د. عیزەدین مستەفا رەسول. چەند سەرلەنجی دەربارەدی زمانی ئەدەبی بە کەگرتووی کوردی. بەغدا ۱۹۷۱. هەروا بێوانە رەفیع ساپیر، سەرەتا بەدی میژوووی دەربارەدی سەرەلەدانی هۆشیاری خزی ئەتەوهی لە کوردستاندا، گۆڤاری (رنگای ناشی و سوبالیزم، ژمارە (۹) ی سالی ۱۹۸۷.
- ۶- بێوانە: عبدالقادر این رستم باهانی، تاریخ و جغرافیای کردستان موسوم بە سیر الاکراد، هکوشش محمد رتوف توکلی. چاپخانەدی آرژنگ ۱۳۶۶- ئەم کتیبە لەلایەن مامزستا کەریی حیسامی- بەوه کراوه بە کوردی.
- ۷- یادداشتەکانی پیرەمیزد، نامادەکردنی ئومبند ناشنا. رۆژنامەدی (ناسز)، بەغدا ژمارە (۴۸) رۆژی ۱۹۹۰/۶/۲۳.

نەنتروپۆلۆژىيە ئىسلام و بە خۇنامۆكردنى نەتەوھى كورد

كورتە پىشەكەيەك:

لام واپە بەشىكى بە مېژو نامزوروفان، بان نامزى مېژووبىمان
لەوھداپە كە چەندان قۇناخى گىرنگى مېژووى نەتەوھەكەمان
كۆنرەكراونەتەوھە و، ئىمىرۇ جگە لە ھەندى زانىيارى پىچر- پىچر
شونئەوارىكى دېكەبان نەماوھ.

دەشى قۇناخى چەند سەد سالى پىش سەپاندنى ئاپىنى ئىسلام
بەسەر كوردستاندا بەزەقتىرىنى ئەو قۇناغە وئرانكراوانە داھندى، كە
ئىمىرۇ شتىكى ئەوتۇ دەريارەى ژيانى مادىي و رۇھىي ئەو سەردەھەى
نەتەوھەكەمان و ئاستى شارىستانى و كۆلتور و شىنەو زمانەكەى و.....
ھتە نازانين، پىدەچى تۇفانەكە بە رادەپەك وئرانكارانە ھووى كە
ھەموو شتىكى لەگەل خۇيدا رامالىبى.

ئەم دياردەپە تاپبەتەندى ئاپىنى ئىسلام و سىروشتى نىسپانەى

ئامانچە مېژوو پېدەكەي دەردەخات. چونكە ئەم ئايپىنە لە كاتىنكدا بۇ كۆمەلگاي دورگەي عەرب، كە سەرچاوەي دەركەوتنى بوو، شىنەي كودىتا، يان شۆرشىنكى كۆمەلەيتى بەخز گرت و، رۇلىكى مەزنى بۇ بەكخستى ژيانى فېكرى و رۇحى و نەتەو پى گەلى عەرب گىرا، كەچى ھەر ھەمان ئايپن لە كوردستان و گەلى ناوچەي تردا ئەك ھەر رۇلىكى پۇزە تىقاندەي ديارى نەكرد، بەلكو دىوارىكى بەرزى لە بەردەم گەشە كوردنى ژيانى فېكرى و كولتوردا ھەلچنى و بەرە ژيانى رۇحى و نەتەو پىمانى وىزانكرد.

لە ھەمان كاتدا ئەم دياردە پە، وانا رۇلى نىگە تىقاندەي ئىسلام لە كوردستاندا، تارا دە پەك نەلچامى نەو جىاوازىبە بوو كە لە نىوانى ئايپن، ھەر ئايپنى، وەك دياردە پەك سەربەخز و، لە نىوانى لايدنى ئەنترۇپۇلۇژى ئايپندا ھە پە، چونكە ئايپنى ئىسلام، وەك ھەر ئايپنىكى تى ئاسمانى لە دوو لايدن، يان جەمسەر پىنكەتووە، لايدنىكيان خودى ئايپنەكە پە وەك ناوەرۇك و دياردە پەك رۇحى روت، لايدنەكەي دىكەشى ئاستى تىنگەشتن و شىنەي پىادە كوردنەيتى لە لايدن خودى مرۇقەووە، لىزەدا من نامەوئى پاسى ناوەرۇكى ئايپنى ئىسلام بەكەم، بەلكو لايدنە ئەنترۇپۇلۇژى بەكەم مەبەستە، بەو پىپەي ھىندەي ئايپن، كولتور و شارستانى نەتەو پەك دەھىننە ژىر ركىنى خۇدەو، دەشى ھىندەش كولتور و شارستانى نەتەو پەك ئايپن پەلكىشى ژىر ركىنى خۇى بەكات، واتە ئايپن پىپتە بەشىنك لە كولتورەكە، يان وەك چۆن ئايپن ھەول دەدات مرۇف بەگۆرى، ئەوا مرۇقىش لاي خۇدەو ئايپنەكە دەگۆرى. (۱)

بۇ پە ھەر ئايپنىكى ئاسمانى چەند خۇى بە دياردە پەك سەربەخۇى

بېښه ست (مطلق) دا ښی، ښه را له روي نه تر زېږولز بېښه رڼه ښی (نېسبې) په، وانا ښه مرز ښاندي هډلگري ښاېښه کښ به پښې بوزچون و ټينگه ښشتي خزبان و له روانگي به رڼه وښندي ټاېښتي و نډته وښي و کڙمه لايښتي جزيره جزوي خزبانده سهېري ښاېښه که ده کښ و به رڅوردي له گڼدا ده کښ. بزيه له هډر ښاېښنگدا چډندان رڼباز و مډه ډې و بزو تنده وې فيکري، سياسي و کڙمه لايښتي سهريان هڼداوه و هډر ده کښيان ره چله کي خزبان بزي سهرياره وې ره ښني ښاېښه که ده گڼرڼه و، له راستيشدا هېچيان به خودي ښاېښه که نامونڼ.

***

سهريه لڼداني ښاېښي ښيسلام له دورگي عده بهدا په يوه نډيښه کي راسته وڅوي به گڼه کڼدي ژيانې ښاووري و، به ټاېښتي ژيانې بازگاني ښه سهريه مډي دورگي عده بهوه هډو. (۲)

سهريه لڼداني په يوه نډي نوني ښاووري- کڙمه لايښتي له گڼ لڼکدا بهراني خڼله کي و تيره گډري نډه گڼجان و پڼرستيان به وه بهو ژيانې سياسي و کڙمه لايښتي و رڅيې خڼلکي دورگي عده به رووه و به کڼرڼ برون. ديارده ي بټپه رستي، که به نډنډازه ي ژماره ي بټه کان خڼلکي عده به به ش- به ش کرد هو گډره ترين هوکاري لڼکدا بهراني رڅي- فيکري گڼي عده به هو. بزيه هډه لڼ کارنکي فيکري- رڅي بزيه کڅستن (توحيد) ي تيره و هڼزه لڼکدا بهراو پڼک ناکڼه کاني عده به، وه ک پڼداو ښټيښه کي به کڅستني ژيانې ښاووري، ده به وايه به نه هڼشتني ديارده ي بټپه رستي و، چه سپانډني (توحيد) ي رڅي و باوه ره ښنان به تا که خوداوه نډنکي هاو به ش ده ست پڼکبات. ښه پرؤسه به که به هڼي ښاېښي ښيسلامده له ښو عده بهدا

چدسپا، گه وره ترين هژکارنک هوو بؤ په کڅستنې ټايبينې و قهومی و سياسي خدنگی دورگه ی عه ره ب.

له هه مان کاتدا ټايبينې ټيسلام رولنگی ميژووی تری گنرا، کاتن وهک شورش پان کزدپتا به کی کز مه لایه تی زوری دیارده کز مه لایه تیبه چه و ته کانی وهک فساد و ژن هه راج کردن و زیندوبه چالکردنی کیژان و پینکدادانی خپله کی و... هته کز تایی پی هینا و بؤ ماوه به کی زور کز مه لنگای دورگه ی عه ره بی له دارزانی کز مه لایه تی ده ربا زکرد.

به لام کاتینک ټايبينې ټيسلام له رنگی فتوحاتوه بؤ دهره وهی دورگه ی عه ره ب به رنگراو، به زه بری شمشیر و داگیرکردنی خونناوی به سر گدلانی تر، له وانه به سر گه لی کورده دا، سه پیندرا نهوا نه بتوانی و مه حال هوو بتوانی، له و کز مه لنگایه نونبانه دا هه مان روله میژووی به کی به گیزی و هه مان ټرکی کز مه لایه تی، فیکری و نه توه بی به ته لجام بینی. چونکه زوری گدلانی تر، به پینچه واندهی کز مه لنگای دارزای به تپه رستی عه ره به وه خاوه نی ټايبينې ټايبه تی خزیان هوون و جزره به کپورننگی روهی - ټايبينې پینکه وهی گرنده هوون، سده ان سالیش هوو باره بیان به یه زدانی هاو به شی خزیان و به به کی له ټايبينه کانی وهک زه رده شتی، موسایی، عیسایی هینا هوو. له رووی ژبانی نه توه به پیشه وه بؤ نه مان نهک هه ر نه و هژکاره روهی و فیکری به نه هوو که پینکبانده وه گری به دات، به لکو بؤ نه مان کاره ساتینگی نه توه بی راسته قینه و بگره سده تایی نامزیی روهی و نه توه بی هوو.

هه روا کاتن له شکری عه ره بی ټيسلام که و ته په لاماردانی ولاتانی تر و ناردنه دهره وهی ټايبينې ټيسلام، نه م ټايبينه له نیو خودی کز مه لنگای

دورکدی عهده‌دا ناره‌رژکه کۆمه‌لایه‌تیبه‌که‌ی له‌ده‌ست دا‌ه‌و، له‌ ریفۆرم پا‌ن شۆرشینکی کۆمه‌لایه‌تیبه‌وه‌ کرا‌ه‌و به‌ سیستمینیکی ئولیگارشی بازرگانه‌ کۆنله‌دار و ده‌وله‌مه‌نده‌کانی قوره‌پش و هه‌موو هیژ و ده‌سه‌لاتینکی ئه‌م سیستمه‌ له‌ چنگی ئه‌م بازرگاناندا گرده‌په‌ژوه‌. ئه‌م بازرگانه‌ ده‌وله‌مه‌ندانه‌ که‌ له‌ سه‌ره‌تا‌دا، له‌ ترسی په‌رژه‌وه‌نده‌یبه‌ ئابوریبه‌کانیان په‌ر په‌ره‌کانی ئیسلامیان کرد و له‌ دژی راه‌ستان دواتر توانیبیان ده‌سه‌لاتی سیاسی و عه‌سکهری ئیسلام بکه‌نه‌ باشترین هۆکارنک بۆ کۆکردنه‌وه‌ی زنده‌تری سامان و زۆرکردنی ژماره‌ی کۆیله‌کانیان و په‌ره‌پێدانی سنووری زه‌وی و زا‌ره‌کانیان. ئه‌مه‌ش به‌کینک بوو له‌ هۆکاره‌ سه‌رکێبه‌کانی سه‌ره‌له‌دانی پرۆسه‌ی فتوحات و په‌لاماردانی خاک و ولاتی گه‌لانی تر، چونکه‌ له‌گه‌ڵ داگیرکردنی هه‌ر نارچه‌ و ولاتینکی نوی تالان و داراپه‌که‌ی بی سنوور و هه‌زاران کۆیله‌ی نو‌یان ده‌ستده‌که‌وت. ئه‌م په‌سه‌ره‌اته‌ش بۆ ولاته‌ داگیرکراوه‌کان نه‌ک هه‌ر کۆدپتا، پا‌ن شۆرشینکی کۆمه‌لایه‌تی نه‌بوو به‌لکو کاره‌ساتینکی میژوویی بوو.

له‌ کوردستاندا ناره‌رژکی ئه‌م کاره‌ساته‌ میژووییبه‌ له‌وه‌دا‌ه‌و که‌ له‌ پا‌ل وێرانکردنی ژبانی ئابووری و به‌ کۆیله‌بردنی هه‌زاران، ژبانی کۆلتووری و فیکری و رۆحیی کورد تینکلران. سه‌رجه‌می میژووی سیاسی و فیکری و نه‌ده‌ه‌ی پێش ئیسلام ره‌شکرایه‌وه‌. دوا‌ی نه‌وه‌پش گه‌لی کورد به‌ زمان و کۆلتوور و ژبانی نه‌ته‌وه‌یی خزی نامزکرا. به‌ درنژایی چه‌نده‌ده‌یه‌ک باشترین وزه‌ی فیکر و کۆلتووری نه‌ته‌وه‌که‌مان بۆ خزمه‌تی فیکر و کۆلتووری عه‌ره‌یی ئیسلامی ته‌رخان کران.

هیزشی لهشکری موسلمانانی عدرهپ بز سدر کوردستان نهوهندهی داگیرکردنیکي ناهووری بوو هیندهش داگیرکردنیکي کولتووری، فیکری و رژی بوو، چونکه نهوان دیانهویست فیکر و کولتووری خزیان، وهگ نایدیا و بزچوون و جیهانبینی و زمان، که توار به کولتوور و فیکر و زمانی کوردی نامز بوون، بسهپینن. نهدهش تواروگری، یان چهسپینهری پرژهسی داگیرکردنه سیاسیه- ناهووریه که بوو.

ناوه رژیکی نهم داگیرکردنه فیکری و کولتووریه لهوه داهوو که بهپینی میتودی دهسلاتی نیسلام، دهوو فیکر و کولتوور و قهلسهقه له نیسلامهوه دهست پینکات، نهوهی له پینش نیسلامدا نووسراوه نهوا بهرهمی کوغر و زندههقهیه ، دهبی بسوتیندیری و لهناویری. لهم رنگهدهوه دهیانهویست ریشهی تاپین و نایدیای پینشوی خه لکه که له ویزدان و بیراندا هه لکیشن، تا به تواروی له رابردوی میژووی و فیکری و رژی و نهتهوهیی و ههرشتی به رابردویاندهوه بیهستینهوه دابهین و وهگ درهختیکی بی ره گه و ریشه یان لی بپنت.

لهم بزچووندهوه بوو کاتی لهشکری نیسلام هیزشی بزسدر نیران (به کوردستانیشهوه) برد، عومدهی کوری خه تتاب (عمر بن خطاب) وهگ نیبنوخته لدون له (المقدمه) دا دهلی، فرمانی بز لهشکره که دهرکرد هه رچی کتیب و نووسراونکیان بهردهست کهوت بیسوتینن- به پینی ههمان میتزد و عهقلیهت کتیبخانه هه زن و بهناویرانگه کهی شاری نهسکه ندهر بیه یان سوتاند. دیاره نهوان دیانزانی گهلانی نهو سهردهمی نیران خودانی چ کولتوور و شارستانییه کی دپریان و، دهرکیان بهوه ده کرد که بهی لهناویردنی نهم کولتوور و شارستانییه و بهی له

ریشه هه‌لکینشانی نایینی زه‌رده‌شتی و مانی، که بناخه‌ی نهم کولتور و شارستانییه و چارگه‌ی یه‌کیتی ژبانی روحی نه‌و گهلانه‌ه‌وون، مه‌حاله‌ه‌بتوانن کولتور و نایدبال و ناپین و سیستمی رۇحیی خزان به‌پینان و درنزه به‌داگیرکردنه‌ه‌سیاسییه- تاهورریه‌که‌بان به‌دن.

ئیمه‌ تانیستا نازانین له‌و سدرده‌مه‌دا چندنه‌ به‌ره‌مه‌ی نه‌ده‌ه‌ی، فیکری، فده‌سه‌فی و میژووی نه‌ته‌وه‌که‌مان له‌ناوچوون... نازانین ناخز ژبانی نایینی و فیکری و کولتوری و شارستانییه نه‌و سدرده‌مه‌مان له‌ه‌چ ناستینگ دابووه... نه‌و شینوه‌ زمانه‌ نه‌ده‌ه‌ه‌بیه‌ی نه‌و سدرده‌مه‌ به‌کاره‌اتوه‌ تا چ نه‌ندازه‌به‌ک له‌ شینوه‌ زمانی باه‌ه‌تاهیری هه‌مه‌دانی، بان به‌سارانی و خانای قوبادی، بان مه‌لای جزیری و خانی، بان شینوه‌ زمانی نه‌ده‌ه‌ی کرمانجی (خوارووز نزیک بووه‌ ۱۲) (۳) تا با کام مه‌زه‌ه‌ی زه‌رده‌شتی زیاتر له‌ کوردستاندا باووه‌؟... نایینه‌کانی تری عیسانی و موسایی، بان به‌زیدی تا چندنه‌ له‌ کوردستاندا به‌لاووه‌ون...؟ ناخز ژبانی رۇحیی گه‌لی کورد، له‌سدر به‌نچینه‌ی نهم نایینه‌ تا چ نه‌ندازه‌به‌ک به‌کگرتوو بووه‌؟. ئیمه‌ شتینکی نه‌وتوژ ده‌ریاره‌ی نهم مه‌سه‌لانه‌ و چندنان مه‌سه‌له‌ی تر نازانین، چونکه‌ هه‌رچیمان هه‌بوو که‌م بان زور بوون، باش بان چه‌وت بوون، گه‌شه‌داربان دواکه‌وتوووه‌ون هه‌مووی، له‌ناریان. به‌مه‌یش ئیمه‌ له‌ میژوووه‌کی سه‌دان سالدی خزمان داهراین و به‌سدرجه‌می رابردووی فیکری و نه‌ده‌ه‌ی و رۇحیی خزمان نامزکراین.

ده‌بوو ئیمه‌ وه‌ک نه‌ته‌وه‌ له‌و رۇژه به‌ دواوه‌ له‌ناربه‌چین و، وه‌ک چندنان گه‌ل و نه‌ته‌وه‌ی تر، که‌ پینش‌بان درای نه‌و سدرده‌مه‌ه‌توانه‌وه‌، شوینه‌وارمان نه‌مینتی. به‌لام که‌ له‌ناونه‌چووین خه‌تار (گوناه) و

که مته رخه می داگیر که ران نه بوو. بدلکو (خه تایی) سدر سهختی و سدر که شی نده وهی کورد و سروشتی سهختی کوردستان بوو. نیمه نهک هدر لدا ونه چووین، بدلکو نهو هزاران موسلمانه عدره بهی له سدرده می فتوحاتی نیسلامدا له کوردستان نیشته چی کران و له پاداشتی سدر که وتنه کانیاں مال و سامان و زن و مندالی کوژراوه (کافره کانیاں) به پینی نایه تی (الانفال) و (النساء) (۴) زهوت کرد ئهوان له نینو کورده دا تونده و برون به کورد. (۵)

سه پاندنی نیسلام له کوردستاندا کوتایی به قوناخیکی میژوی و فیکری و کولتوری نده وه که مان هینا و ژبانه روحیه که ی شیواند. له نه لجامدا دو چاری به خونا مزوون و تنه گوچه له مه به کی رومی و کولتوری و نده وه یی هینده سهخت هات که دراتر و تاثیر ریش به تهواری لیبان ده ریاز نه بووه. چونکه پرۆسه ی سه پاندنی نیسلام له کوردستاندا، سدرده مینک بوو که کوردستان ژنده سته ی ساسانیبه کان بوو. کومه لگای کوردستان له رومی تاهووری و کومه لایه تیبه وه له ئاستینکدا نه بوو که نده وه ی کورد، بو نمونه وه ک نده وه ی فارس و تورک بتوانی نایینی نیسلام بخاته ژیر رگینی نده وه یی و کولتوری خزیده وه. کومه لگای کوردستان له و ئاسته دا نه بوو که هدر نه بی له چنده ناوچه به کدا شینوه سیستمیکی نهوتزی پینکه وه گرندانی ده ره به گی دروست بووی که له سایه پیدا توخمه سدره تایبه کانی رنکخستنی ده وه تی، یان شینوه رنکخستنی میرنشینی ده رکه وتبن.

بزیه هینستا (کورد ته کامولی نده وه یی به هه موو نیشانه و ماکه ئیتنیکیه که وه، له پیش هه موویانده وه خونا سینی ئیتنیکیه به رزی نه بووه)*، هه روا پیناچی ژبانی کولتوری و فیکری نهو سدرده مه ی

کوردستان ئاستینکی هینده پیشکه وتویان بووی که بتوانن له بهره م کولتور و فیکری عهده بی ئیسلامی دا خزبان راگرن.

دهشی له بهره ئه م هزکارانه پیش بی که نایینی ئیسلام به م جزوه نه تهوی کوردی هه لته کاند بی. یان نه و زیاناندهی له م رنگه به وه به کورد گه پشته بی چهند جار له و زیانانه گه وره تر بووی که به گه لاتن تری ناوچه که گه پشته بی.

بۆ نمونه گه لی تورک که کۆمه له هۆزنیکی شه رکه ره بوون و له ناسیای نینه راسته وه روویان کرده ناوچه که و خاکی خه لکی تریان داگیر کرد و تیایدا نیشه جی بوون، نه وان له چار کورد له ئاستینکی کۆمه لایه تی پیشکه وتوو تر بوون، سیستمینکی فیودالی کۆچه ربیان پینکه هینا بو که له پرۆسه ی شه ر و شه ر و په لامار دانا ناوه ندنکی عه سه کری- شینه ده ولته تی به خۆگرتیوو، بۆیه نه وان له وه رگرتنی نایینی ئیسلامدا نه ک هه ر زیانیکی کولتوری و شارستانییان پینه گه پشته به لکو زوری نه به رد توانییان ده سه لاتی خه لاقه تی ئیسلام زه وت به کن و ناوه ندی خه لاقه تی ئیسلام به گوازنه وه بۆ نه سه ته مه بول. به مه پیش قۆناخینکی تری سیاسی- فیکری له میژووی ده سه لاتی ئیسلام ده سه تی پینکرد و ژبانی کولتوری فیکری ئیسلامی به گشتی و عه ره بی به تایبه تی بهره و تاریکی و داهیزان چوون. دواتریش تورکه عوسمانییه کان گه رانه وه سه ر ره چه له که که ی خزبان و له ژنیر په رده ی ئیسلامدا که وتنه په لامار دان و ویران کردنی ولاتیانی ده ورو به ر و ولاتیانی نه وروپا و له ناو بردنی کولتور و شارستانییه که یان. بۆیه گه لی تورک نه گه ر سه و ره ریه کی میژووی هه بی شانازی پینه بکری، نه وا نه و سه و ره بیه ی له رنگه ی نایینی ئیسلام و، به گه له رنگه ی

زه وتکردنی دهسلاتی خهلاقهتی ئیسلامده بزهاتووہ .
 بهلام له ئیراندا هدرچهنده لهشکری عدههیی ئیسلامی توانی
 دهولهتی داهینزراوی ساسانیبهکان بروخینی و، لهم رنگه بهشده نایینی
 زهدهشتی تیکه بشکینی، بهلام نهبتوانی ریشهی قوولی نهم تاینه له
 فیکر و ویزدان و روهی ئیرانیبهکاندا ههلبهکنی. بزیه نایینی ئیسلام،
 وهک دیارده بهکی فیکری- روهی زیاتر له سهحی سده وهی هوشیاری
 خهلکی ئیراندا هایدوه و نهبتوانی به قوولی له ویزدان و دهروونیاندا
 بچهسپی.

ههروا کولتوری ساوای عدههیی ئیسلامی، که به سدرجهمی
 کولتور و فیکر و زمان و شارستانی خهلکی ئیران نامزیوو، زور
 لهوه لاوازتر بو که بتوانی به ناسانی جینگه به کولتور و
 شارستانی دیرینی ئیرانیبهکان لهق بکات و لهناوی بهرنت. به
 تاییهتی نهوان دهولهتی خزیان ههبوو، وهک گهلی کورد نهبوون
 ژندهستهی دهولهتینکی بینگانه بو، و بئش پهلاماردانی ئیسلام
 کولتور و شارستانیبه که یان پهلامار دراپی. بزیه به درزیایی نهو
 سالاندهی لهشکری عدههیی ئیسلام ئیرانی داگیرکرد بو. ئیران نارامی
 به خزیهوه نهدی. (١٦) کیشهی نیوان خهلکی ئیران و دهسلاتی عدههیی
 ئیسلامی. که شینوهی بهرهنگاری توند و تیژی وهرگرتیوو، تهنیا
 کیشه بهکی نایینی نهبوو، بهلکو له ههمان کاتدا کیشهی نیوان دور
 جزوه شارستانی و دوو چهشنه کولتور و داب و نهستی نهتهوهیی
 بو.

ههروا ئیرانیبهکان چالاکانه له زوری بزوتهوه ههزههیبیه-
 کز مهلا به تیبهکانی دژ به خهلاقهتی عدههیی ئیسلامی وهک بزوتهوهی

خوارچ، قهرا میته‌کان، ئیسماعیلیه‌کان و... هتد به‌شدار بیان کرد. ناوه‌رۆکی فیکری- کۆمه‌لایه‌تی نهم بزوتنه‌وانه هه‌رچیبه‌ک بووی، ته‌وا به‌شدار بوونی ئیزانییه‌کان ره‌نگه زیاتر به نامانجی خۆده‌ریاز کردن له ده‌سه‌لاتی عه‌ره‌بی ئیسلامی بووی.

کاتی مه‌زه‌به‌ی شیعه که ریشه‌یه‌کی عه‌ره‌بی هه‌بوو وه‌ک ته‌لتیزناتیفیککی فیکری مه‌زه‌به‌ی ره‌سمی سوئنه‌ سهری هه‌لدا، ته‌وا هه‌ر زوو له‌نیو ئیزاندا ته‌شه‌نه‌ی کرد و، چه‌ند سه‌ده به‌ر له سه‌ده‌یه‌کان وه‌ک پارتولد ده‌نووسی تایدۆلۆژیای بزوتنه‌وه‌ی خه‌لکی ئیزان بوو. (٧)

دواتریش کاتی تورکه سه‌ده‌یه‌یه‌کان، له سه‌ده‌تای سه‌ده‌ی شانزه‌یه‌مه‌دا ده‌وله‌تی ناوه‌ندی ئیزانیان دامه‌زرانده‌وه، مه‌زه‌به‌ی شیعه‌بان له به‌رامبه‌ری، یان دروستتر بۆین له دژی مه‌زه‌به‌ی سوئنه‌ی خه‌لافه‌تی ئیسلامی، کرده مه‌زه‌به‌ی ره‌سمی ده‌وله‌ته‌که‌یان و، وه‌ک ئیمپراتۆری، یان ناوه‌ندیککی تری ئیسلامی که‌وتنه په‌لاماردانی ناوچه‌کانی ده‌وروپشتیان.

په‌یره‌وکردنی مه‌زه‌به‌ی شیعه بۆ ئیزانییه‌کان ته‌نیا ئینتیمایه‌کی مه‌زه‌به‌ی- فیکری نه‌بوو، به‌لکو هه‌لگه‌رانده‌یه‌کی فیکری- کولتۆری و نه‌ته‌وه‌یه‌ش بوو له خه‌لافه‌تی ئیسلام که وه‌ک ده‌سه‌لاتیککی بێگانه و نامۆ سه‌پرده‌گرا. بۆیه ده‌شی وه‌رگرتن و چه‌سپانی شیعیزم له ئیزاندا وه‌ک پرۆسه‌یه‌کی سه‌رله‌نووی دروستبوونه‌وه‌ی یه‌کیته‌ی ژبانی رۆحی دا‌بنه‌ری، که به هه‌زیه‌وه توانییان به ته‌واوی و تاسه‌ر خه‌زان له یه‌کیته‌ی ژبانی رۆحی گه‌لانی تری ئیمپراتۆری ئیسلامی (عه‌ره‌بی و دواتر عوسمانی) جودا بکه‌نده‌وه و،

نازادانه ژبانی نەتەوەیی - کولتووری خۆیان گەشەپێبەن.
 لە نەنجامی نەمانەدا، هەر زوو پێکدادانێکی گەورە لە نینوان
 جووتەنیمپراتۆری ئیسلامی سوونی - شیعی، بان عوسمانی و نیرانی
 روویدا، ئەمجارەشیان زەهەری پشتشکین هەربەر گەلی کورد کەوت،
 بەلام نەمجارەیان لەلایەن لەشکری ئیسلامەو نەبوو، بەلکو بە هۆی
 خودی ئایینی ئیسلامەو بوو. چونکە زۆری گەلی کورد لەبەر
 ئەوێ سوونی بوون پستی نیمپراتۆری عوسمانییان گرت (۸) و لە
 نەنجامدا تورکە عوسمانییەکان بە کۆمەکی کورد سەرکەوتن و بەشی
 هەرە گەورەیی کوردستان کەوتە ژێر دەسلاتی نیمپراتۆری عوسمانی.
 ئەمەش گەورەترین کارەساتێکی میژوویی بوو کە لە دواي هاتی
 لەشکری ئیسلامەو بەسەر گەلەماندا هات و تا ئەمرۆش لێی
 دەریاز نەبوو.

رۆژ و حەماسی کوردان لە شەری چالدران و (نەبەردییەکانی) تری
 نیمپراتۆری عوسمانییدا دەریان خست کە گەلی کورد تا چ
 ئەندازەیەک بە کولتوور و میژوو ژبانی نەتەوەیی خۆی نامۆ کراوه؟...
 تا چ رادەیەک ئایینی ئیسلام لە رووی رۆحییەو بە نیمپراتۆری
 عوسمانییەو گرنیاداره؟...

تواندەوێ فیکری گەلی کورد لە نینو ئایدۆلۆژیای ئیسلامدا، ئەو
 ئایدۆلۆژیای رەک دوکتۆر حوسین مروو دەلی بەرھەمی کۆمۆنی
 سەرەتایی بوو لە دواپلەي داھێزانیدا، پاخود توانەوێ رۆحی گەلی
 کورد لە نینو ئایینی ئیسلامدا، گیانی خۆناسینی نەتەوەیی و ھەستی
 نەتەوەیی لای کورد بەرادەيەک داتەپاند کە سنورێک لە نینوان خۆی و
 لە نینوان (برادینیە) داگیرکەرەکانیدا نەبینی. بە واتایەکی تر

ئابدۇلئۆزباي ئىسلام، وەك ئايىنى ھارەشى گەلە مسولمانەكانى
 كوردستان جۈزە يەكبوون، يان بەكەتتەبەكى فېكرى- رۇھى بەسەر
 گەلى كوردستاندا سەپاند كە لەناوەرۇكدا جگە لە وىزانكردنى ژيانى
 نەتەوہىيى و كويلەبوونى گەلى كورد و سەرداربوونى ئەو گەلاتەي تر
 شتىكى دېكە نەبوو. خەلكى كوردستان بە ھزى ئەم ھوشياربە
 ئىسلامبەوہ، يان بە ھزى ئەم يەكەتتەبە رۇھبە ئايىنبەوہ بە
 مېژووى خۇيان نامۇكران و ھەستى خۇناسىنى نەتەوہبىان داتەپىندرا،
 لە ئەلچامدا نەبانتوانى بە درىژايى چەند سەدەبەك، دەرک بەو
 جياوازبە چۇنايەتتەبە بەكەن كە ئەمان لە داگىرکەرانى ولاتەكەبان
 جودا دەكاتەوہ. مەگەر جاروبار بلىمەتانى بە دەگمەن ھەلكەوتووى
 وەك خانى ھىندە زوو دەرکيان بەم كارەساتە كوردبى و بەدەم ژان و
 سرتانەوہ بانگى يەكيتى نەتەوہىيى و خۇناسىنى نەتەوہىيى و
 سەرىخۇيان داہى، بى نەوہى خەلكە بە ئەفبون بەنج كراوہ كە لە
 ناوەرۇكى قەرمودەكانيان بگەن.

دەشى لە روانگەي ئەم بە خۇنامۇبوونە نەتەوہىيى و گومرايە
 مېژوويبەوہ لە بەشدارى ھۈزە كوردەكان لە كوشتارى تەرمەنەكان و
 لەشەرى گرىكەكان و لەوہش زياتر قەتلوعامى بەزىدى و عدەلەويە
 (كافرەكانى) كوردستانى باكور بە دەستى كوردە قەندەتەكە
 مسولمانەكان تىبگەن.

بەكورتى گەلى كورد چونكە يەكەتتەبەكى رۇھى- ئايىنى
 سەرىخۇي نەبوو كە لە داگىرکەرانى عەرەبى ئىسلامى و عوسمانى و
 ئىرانى جوداى بكاتەوہ، ئەوا تەنيا لە رىنگەي خۇناسىنى نەتەوہىيى و
 ھۈشيارى نەتەوہبەوہ دەبتوانى و دەبوو دەرک بە جياوازي و

سدره خزی ندهوهی خزی پکات و له سروشتی داگیرکهرانی نهو دهولهته گویا نیسلامیانه تیگات و بختی بوزگارپوون له کزیلابهتی عهدهب و تورک و فارس.

خهباتی گهلانی ژندهست بوزگارپوونی ندهوهی و سدره خزی زیاتر دوو شیوهی به خزگرتووه، یان هزکاری تایینی، واتا جیاوازی رۆحی- تایینی نیوان ندهوهی سدرهسته و داگیرکهر و ندهوهی ژندهسته رۆلی سدرهکی دیوه (بوز نمونه رۆلی کلینسا و تایینی عیسایی له خهباتی گهلانی بولگارستان و بوگوسلافیا ... هتد بوزگارپوون له تیراتزی نیسلامی عوسمانی، ههروا رۆلی تایینی نیسلام له خهباتی گهلانی عهدهبی میسر^(۹) و جهزایر وتونس و مهغریب بوزگارپوون له (کافره) کولونیالیستهکان.

یان نهم خهباته نهجایی گهشهکردن و بلاویونهوهی ههستی ندهوهی و هوشیاری ندهوهی و دههکهوتنی بزوتنهوهی رزگاریخوازی بووه.

بدلام لهبهر ندهوی گهلی کورد، له رۆوی تایینی- رۆحیهوه به داگیرکهره پدک له دواي پدکهکانی کوردستانهوه گرنهرا، نهوا تایینیبار له کوردستاندا نهک ههر رۆلینکی له خزناسینی گهلی کورددا نهبینی، بدلکو نهم گهلی به خزی و میژوو و کولتووور و سهرجهمی ژبانه ندهوهیبهکهی نامزکرد. بزیه توانرا به ئاسانی گهلی کورد، وهک بهههشتی عدلادین سهجادی دهلی، بکرنهته بهردی قوچهقانی بهم و بهردا بهردی، یان وهک دروبهردی ههلمات بهپدکدا بهردی. (۱۰)

بزیه دههوايه خهباتی ندهوهی کورد بوز سدره خزی و رزگاری تهنیا

له رنگه‌ی پلاوونده‌ی هه‌ست و هه‌شپاری نه‌ته‌وه‌ی و ده‌رکه‌وتنی
هه‌زوتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی کورد، وه‌ک ده‌بارده‌به‌کی میژووه‌ی
سه‌ره‌ه‌لیدات.

لام وایه نه‌له‌جاسی نه‌م هه‌زکاره میژووه‌یه به‌ن که نیسلام وه‌ک
هه‌زوتنه‌وه‌ی سیاسی له کوردستاندا، ده‌رنه‌که‌وتووه و تاثیرۆ له‌نینۆ
هه‌زوتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی نیه‌شتمانی کوردستاندا، به‌ پینچه‌وانده‌ی به‌ز
نمونه‌ی هه‌زوتنه‌وه‌ی گه‌لی قه‌له‌ستین، هه‌یچ هه‌یز و رنکه‌راونگی سیاسی
نایه‌ینی ده‌رنه‌که‌وتووه. واده‌زانم کوردستان وه‌ک ولانینگ که
ژێرده‌سته‌ی نه‌ته‌وه و ده‌وله‌تی غه‌یره نیسلامی نیبه، زه‌هه‌ینه‌به‌کی
له‌بار نه‌به‌ن به‌ز سه‌ره‌ه‌لدانێ هه‌زوتنه‌وه‌ی سیاسی نیسلامی و
گه‌شه‌کردنی، مه‌گه‌ر هه‌زکاری ده‌ره‌کی یارمه‌تی بدات.

ده‌رکه‌وتنی هه‌زوتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی کوردستان، قه‌ناخینگی سه‌ره‌جهم
نوبه‌ له‌ میژووه‌ی نه‌ته‌وه‌که‌ماندا، که‌ده‌شی به‌ قه‌ناخی به‌نداره‌وه‌ی
ژبانی نه‌ته‌وه‌ی ناوه‌رین. هه‌روا نه‌م هه‌زوتنه‌وه‌یه له‌ به‌نچینه‌دا به‌ره‌مه‌ی
سه‌روشتی نا‌کۆکی باه‌ه‌تیه‌بانه‌ی نیوان نه‌ته‌وه‌ی کورد و ده‌سه‌لانی
چه‌وسینه‌ری نه‌ته‌وه داگیرکه‌ره‌کانی کوردستان، نامانچ و په‌یامه
میژووه‌یه‌که‌پشی نه‌هه‌یشه‌شتنی نه‌م نا‌کۆکیه و گه‌یانندی نه‌ته‌وه‌ی کورده
به‌ رزگارپوون و سه‌ره‌ه‌خۆیی نیه‌شتمانی، وه‌ک له‌ به‌شه‌کانی ترده‌اسی
ده‌که‌به‌ن.

سەرچاوه و پەراوێزەکان

- ۱- پروانە: أدونيس، الثابت والمتحول، بحث في الاتباع والابتهاع عند العرب، الجزء الاول، طبعه ثالثه منقحه، دار العمود، بیروت، ۱۹۸ ل ۱۶.
- ۲- یز زياتر لەم رووهوه پروانە: د. حسين مروه، النزعات الماديه في الفلسفه العربيه الاسلاميه، دار الفارابي، بیروت ۱۹۷۹ (دوو جلد).
- ۳- هندی له نووسەرانی کورد لابان وابە گە ئەو ئەدەبەیی بە زمانی ئاقبستا و پەهلەوی نووسراون دەشی بە ئەدەبی کوردی پیش ئیسلام داھنترین، چونکە ئەم دوو زمانە هیندی له فارسی تیرۆوه له زمانی کوردبشەوه نزیکن، بەلام ئەم راپههینشتا پێرستی بە لێکزیلیندە و ساخکردنەوهی زانستی هەبە.
- یز زياتر لەم رووهوه پروانە:
- ئەمین موتاهچی، شاعیرانی کورد و ئەدەبی فارسی، گۆناری کۆلێجی ئاداب ژماره (۱۶) بەغدا ۱۹۷۳ ل ۵. وەرگێزۆوه له: الدكتور عزالدین مصطفی رسول، احمدی خانی شاعرا ومفکرا، بغداد، ۱۹۷۹ ل ۹۱.
- ۴- بەپێی سورە (ئەنفال) ئایەتی ۴۱، ۶۹ لەشکری عەرەبی ئیسلام هەرچی دەسکەوت و تالانیکیان له شەرەکانیاندا چنگ دەگەوت دەبانتوانی لەنێو خزیاندا داھەشی بکەن.
- هەرۆا بەپێی سورە (النساء) ئایەتی (۲۴) شەرکەرە سەرکەوتووه موسلمانەکان هەقی ئەوەیان هەبوو ژنی کۆژراوه کافرەکان له خزیان ماره بکەن.
- ۵- پروانە: عبدالقادر ابن رستم باهانی، سیر الاکراد، سەرچاوهی ناوێراو ل ۳۹.
- * رەشاد میران- له نامەیدکی تایبەتیییدا که هندی تێبینی سەبارەت بەم باسە یۆ ئوروسییۆم.
- ۶- یز زياتر دەربارەي داکۆکی ئێرانییەکان پروانە عدلی میر فیتروس ئیسلام

ناسی سیامدکی باهدک کردویه به کوردی، ۱۹۸۷ ل ۶۷ و دواتر.
۷- طبری: برخی پروسیها درباره جهان بینی هاو جنبش های اجتماعی در
ایران، چاپ دوم، ۱۳۶۱ ل ۱۴۴.

۸- شهید عبدالرحمانی قاسملو لهم بارهوه ده نووسی:
(سولتان سلیمی عوسمانی به کهلک وەرگرتن له ههستی ناپینی، کورده
سونیه کانی له دژی سههوههکان هان دا و بهم جزوه تورکهکان به یارمهتی
کوردهکان تونبیان له شهری چالدران دا که ۲۳ توتی سالی ۱۵۲۴ له شیمالی
رؤژتاوای گزلی روسی روی دا لهشکری شاساهل پشکینن، پروانه: دوکتور
عبدالرحمن قاسملو، کوردستان و کورده، وەرگیز عبدالله حسن زاده ۱۹۷۳،
ل ۴۲.

۹- بز نمونه له هیسردا مهلهندی ناپینی (الازهر) بهوه بهکی له
مهلهتدهکانی شژی ۱۹۱۹ ی میسر، بان وهک نوسهری ناسراوی عهدهب
سهلاح عیسا دهلی: تهم مهلهتده ناپینه بههنگارپهوهوهی دژ به
قههه نساپهکانی سهرکردایهتی دهکرد. پروانه گزقاری (النهج) مرکز الابحات
والدراسات الاشتراکيه في العالم العربي - العدد (۲۵) ۱۹۸۹ ل ۱۸.
۱- علامالدين سجادی، میژوی نهدهی کوردی- بهغنا ۱۹۵۲ ل ۶۳.

بهشی سینه‌م:

کولتووری جه‌نگه‌ل

یان

کولتووری گه‌ل؟

نه‌گه‌چی جی‌اوازیبه‌کی چزنا‌به‌تی له‌نیوان ناوه‌رۆک و په‌یامی نایینه‌کان و ناوه‌رۆکی شۆرشه‌ کۆمه‌لایه‌تیبه‌کاندا بووه، به‌لام هه‌ردوو دیاره‌که له‌ رۆی هه‌ژاندنی کۆمه‌لگه‌ر و رۆکردنه‌ مرۆف، وه‌ک هه‌کار و نامانج تارا‌ده‌به‌کی زۆر، له‌ په‌کتری چوون. هه‌روا هه‌ردوو دیاره‌که سیستمیکی فیکری- کولتووری نوینان له‌گه‌ل خزاندا هیناوه و ویستوویانه کولتووره‌ باوه‌که، وه‌ک بیرو‌ب‌چوون و مۆزیک و داب و نه‌ریت و..... هتد، که به‌ره‌می میژوو‌نکی تر بووه، رامان و له‌ جی‌گه‌یدا کولتوو‌رنکی نوی بچه‌سپینان، تا به‌ هه‌یه‌وه بنا‌خه‌ی که‌سایه‌تی و سایکولوژیای مرۆفه‌کانی کۆمه‌لگا دا‌هه‌رژنده‌وه.

به‌لام به‌و پێیه‌ی ئه‌م دیاردانه له‌ مرۆفه‌وه ده‌ستیان پینکردووه و، مرۆف له‌به‌ک کاتدا نامراز و نامانج بووه، ئه‌وا خودی مرۆف، وه‌ک به‌ره‌می میژوو‌یه‌کی دیاری‌گه‌ر بۆته مه‌یدانی کیشه‌ی نیوان ره‌گه‌زه جزیره‌جزیره‌کانی هه‌ردوو کولتووره‌ کۆن و نوینه‌که. پینه‌چی له‌

پروژه‌ی نهم کینشه‌به‌دا نه‌وه‌نده‌ی ناپین و شورشه کومه‌ل‌آه‌تیبه‌کان
و‌ستوو‌یانه مرؤف بگۆن هینده‌ش مرؤف، وه‌ک به‌ره‌می میژوو و
کولتورنکی دیار‌یکراو، و‌ستوو‌یه‌تی ناوه‌رؤکی ناپین و شورشه‌کان
بگۆری. سدرکه‌وتنی تانسته‌ی مرؤف به‌سهر نهم دیارده میژوو‌یانه‌دا
زیاتر سدرکه‌وتنی کولتوری باو بووه، که پنده‌چی به نه‌ندازه‌به‌ک
ریشه‌ی له‌که‌سایه‌تی و سایکولوزیای مرؤفه‌کانی نه‌و کومه‌ل‌گاپانه‌دا
داکوتایی، که به ناسانی هه‌لنه‌که‌ندرابیت.

بۆ نمونه ناپینی نیسلام، وه‌ک له‌به‌شی پینشودا باسکرا، کومه‌ل‌نک
بیروبو‌چوون و نه‌رتی نینسانی هینا که به هزیانه‌وه گۆرانینکی
گه‌وره‌ی کومه‌ل‌آه‌تی و فیکری و سیاسی له‌ کومه‌ل‌گای دورگه‌ی
عده‌به‌دا خولقاند. به‌لام کولتور و داب و موزانی سدان ساله‌ی
خه‌لکی جاهیلی دورگه‌ی عده‌ب هینده به ناسانی له‌نیو نه‌بران، بۆه
نهم پروژه‌ی گۆران‌کاریانه تاسهر درنۆه‌ی نه‌پوو. هه‌روا ناوه‌رؤکی
نوی و نینسانی نیسلام نه‌یتوانی کولتور و که‌سایه‌تی و
سایکولوزیای مرؤفی عده‌ب به ته‌واوی بگۆری. نه‌و مرؤفه‌ جاهیلیبه
ره‌فتار به ده‌ویبه‌ی دوینی کهنوشی بۆ به‌کینک له‌ به‌ته زه‌به‌نده‌کان
ده‌برد، له‌وه‌رگرتنی نیسلامدا زیاتر نیو و شیوه‌ی خوداوه‌نده‌که‌ی خزی
گۆری نه‌ک کولتور و داب و نه‌رتی دیرینی خزی.

ناپینی نیسلام دیارده کومه‌ل‌آه‌تیبه‌ چدوته‌کانی وه‌ک تالان و ژن
فرۆشی و زنده‌به‌چال‌کردنی کچان و دزی و په‌لاماردانی خینه‌کی و
ناوچه‌گه‌ری و.....هتد یاساخ‌کردن و بۆ ماوه‌به‌کیش رنگه‌ی لینگرتن،
به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی نهم دیاردانه به‌شینک بوون له‌ کولتور و داب و
نه‌رتی باوی نه‌و سهرده‌مه‌ی دورگه‌ی عده‌ب و، لای نه‌وان وه‌ک

غدرهزه ی لیهاتپرو، نهوا تایینی ئیسلام نهپتوانی تاسر همدوو نهم دیاردانه ریشه کیش بکات.

رهنگه لهو سهرده مهدا کیشه ی نیوان بیرو ئایدپال و ناوه رزگی نونی ئیسلام و نیوان بیرو و ئایدپال و کولتووری جاهیلی، که سایه تی زوری خدگی تازه مسولمانی عهره بی ته نیبته وه. به واتا په کی تر، مرژی تازه مسولمانی دورگه ی عهره ب بوینته مه پدانی کیشه و پینکدادانی هردوو بیرو و نهریت و کولتووره کون و نونیه که..... جاهیلی و ئیسلامیه که... بهر بهری و ئینسانیه که. چونکه نه وه نده ی ئیسلام وه ک سیستمیکی روحیی- فیکری ده بوست که سایه تی و سایه کولتووی مرژی جاهیلی بگزی و، له سر بنچینه ی فیکر و ناوه رزگی تایینی ئیسلام که سایه تیه کی نونی لی دروست بکاته وه، هینده بش سیستمی گزنی فیکری و کولتووری دورگه ی عهره ب ده بوست له نیو که سایه تی مرژده کاندای پارزگاری خزی بکات و وه ک بیرو و ئایدپال و کولتووری چه سپاو ببنیته وه. لیره دا مرژ وه ک چون نامرازی بهر ده وام بونی کیشه ی نیوان هردوو سیستمه که بروه به همدان شیره بش نامانجی دوو سیستمه که بروه.

نهم دیارده به لهو کز مه لگایانه بشدا که شورش گه وری کز مه لایه تیبیان به خزیانه وه دیوه سهری هه لداوه. کاتی له پرۆسه ی سهرکه ورتنی شورشه کان و کیشه ی نیوان دوو جزوه کولتووردا، کولتووره کز نه که دریزه ی به خزی داوه، یان گه لی له ره گزه سهره کیبه کانی خزی له گه ل بارودوخه نونیه که دا گولجاندون و، ته بایی و پینکه وه هه لکردنیک سهر له نیوان دوو جزوه کولتووری پینک ناکزدا دروست بروه، که له ته لجامدا زوری مرژه کانی کز مه لگا

ره‌گه‌ز و لایه‌ن‌دکانی هه‌ردوو جزیره کولتووریان له‌گه‌ل خزیاندا هه‌ل‌گرتوو و، به‌پینی بارودوخی باه‌دی و له روانگه‌ی به‌رژه‌وه‌ندی تایبه‌دی و کۆمه‌لایه‌تی خزیانه‌وه، نهم شینه کولتوور، یان ته‌دی تریان په‌یره و کردوو. ناشکرایشه که ده‌سه‌لانی سیاسی، به‌رده‌وام گیانی خۆبه‌رستی و ده‌سه‌لایه‌رستی لای مرۆف ده‌هه‌ژنی. هه‌روا میکانیزی ده‌سه‌لات پاراستن و مه‌زن‌خوازی پنیوستی به‌سه‌رله‌نوی به‌رهمه‌ینانه‌وه‌ی کولتووری نینگه‌تیف و داپلۆسینه‌رانه هه‌یه.

بۆ نمونه شۆرشى بورژوازی فه‌ره‌نسا و رۆژئاوا له به‌ره‌تدا به‌ نیوی برابته‌دی و به‌کسانی و دادپه‌روه‌ریه‌وه سه‌ریان هه‌لدا، به‌و نامانجه‌ی کۆمه‌لگای دارزای پنشوو هه‌لته‌کینن و، له جینگه‌یدا کۆمه‌لگایه‌کی دادپه‌روه‌رانه دابه‌زینن. به‌ هه‌مان شینه شۆرشى ئۆکتۆبه‌ر کۆششینی گه‌وره به‌و بۆ نه‌هینشتنی چه‌وساندنه‌وه‌ی چینایه‌تی و نه‌ته‌وابه‌تی و دامه‌زاندنی کۆمه‌لگایه‌کی دادپه‌روه‌رانه. به‌لام له نه‌ه‌جامدا هه‌موو نهم شۆرشانه ته‌ک هه‌ر نه‌یانته‌وانی ناره‌رۆک و کولتوور و نامانجی دادپه‌روه‌رانه‌ی خزیان له کۆمه‌لگادا به‌جسه‌پینن، به‌لکو له سابه‌یاندا و به‌ نیوی په‌یامه‌ ئینسانیه‌کانیه‌یانه‌وه گه‌وره‌ترین تاوان و کارى نا ئینسانیه‌یانه کران. پینم وابه‌ به‌شینی گه‌وره‌ی تراژیدیای شۆرشه‌ فیکری و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیه‌کان، له‌پینش ئیسلامه‌وه تانینستا له‌وه‌دایه که له‌گه‌ل رامالینی سیستم و ده‌سه‌لانی کۆنی سیاسی و ئابووریدا ناتوانری به‌ هه‌مان شینه ژبانی رۆحیی و فیکری و کولتووری کۆمه‌لگا و، که‌سایه‌تی و سایکۆلۆژیای مرۆفه‌کانی بینه‌ گه‌زینن. به‌لکو کولتوور و داب و نه‌رته‌ به‌وه‌کان، که ریشه‌ی قوولیان له‌نیو مرۆف و کۆمه‌لگادا هه‌یه درێژه به‌کارته‌یکردنی خزیان ده‌ده‌ن.

ئەو تا زۆرەي ئەسحابە گيانفیدا و لە خۆبوردەووەکان بوونە بارزگان و کۆیلەدار و جەللاد و مولکداری سەردەمی خۆیان. شۆرشگێزانی فەرەنسا و رۆژئاوا و سۆڤیەت کاتی دەسەلاتی سیاسییان گرتە دەست دای ماوە بەک جینگەي پیاوکوژانی پێشوویان گرتەو و هەمان میتۆد و داب و نەریت و کولتووری نینگەتێفانەي پێشوویان لە فۆرمینکی نوێدا هینا یەو بەرەم.

ئاخۆ لایەنی ئینسانی ئایینی ئیسلام تا چ ئەندازە بەک مرۆڤی دورگەي عەرەب و، دواتریش خەلکی فارس و تورک و هی تری گۆری؟ یان مرۆڤەکانی ئەو کۆمەڵگایانە، کە بەرەمی میژوو و کولتوورینکی تاییەتی بوون تا چەند ناوەرۆک و پەيامی ئیسلامیان گۆری و ملکەچی بەرژەوئەندی خۆیانیان کرد؟

ئاشکرایە هۆز و تیرەگانی دورگەي عەرەب، بە درێژایی سەدان سال بە ئەندازە بەک سەرقالی پەلاماردان و بەکتر کوشتن بوون کە ئەم کولتوور و نەریتە لای ئەوان وەک پیشە و غەریزەي لێهاتبوو، کاتی ئەوان لەژێر سایەي دەسەلاتی سیاسیی ئیسلامدا کۆبوونەو ئەسان نەبوو دەستبەرداری ئەم کولتوور و پیشە رەسەندیان بێن. ئەوان دەسەلاتی گەشەسەندووی ئیسلامیان کردە هۆکارینکی نوی بۆ درێژەدان بە پیشە و نەریتی پەلامار دەرانەیان. بە تاییەتی کە ئەوان لە گەل هەر شالۆنکی نوێدا سامان و تالان و دەسکەوتینکی زۆریان دەست دەکەوت.

بە کورتی پێم وایە ئایینی ئیسلام ئەک هەر نەیتوانی ئەم کولتوور و پیشە بەي خەلکی دورگەي عەرەب بەگۆری، بەلکو هەمان نەریت و کولتوور لەژێر سایەي ئیسلام و ئەمجارەیان بە نیوی ئیسلامەرە

دریژه‌بان به خزیان دا و پرونه میتودی سدره‌کی ده‌سه‌لانی عدره‌هی نیسلامی. بگره لهر سدره‌مه‌دا هندی تینکستی نونی تایینی دهرکه‌وتن که به‌زه‌قی شوینه‌واری نم کولتووره‌بان پینوه دباره و پاکانه بز هندی کرداری ناره‌وا ده‌کن.

لیره‌دا ده‌سه‌لانی سیاسی ده‌ولده‌تی نیسلام، که له چنگی بازرگانه ده‌ولده‌مند و مولکداره‌کاندا کزپزوه، مه‌حال پرو له‌به‌ک کاتدا بتوانی دریژه به داگیرکردنی ولاتانی تر بدات، که‌چی پشت له کولتووری تیگه‌تیفانده‌ی کونی عدره‌ب بکات و، ناوه‌رؤکی نینسانی و دادپه‌روه‌رانده‌ی نیسلام، که دژی په‌لامار و کوشتن و تالان بو، بچه‌سپینی. چونکه پروژه‌ی داگیرکردن و مه‌زنخواری عدره‌ب پینوستی به زودترین شیوه‌ی زه‌پروزه‌نگ و داپلوسین و مله‌وری هه‌بو. به تاییه‌تی که له‌شکری عدره‌ب له‌پال داگیرکردنی سیاسی و نابووری ولاتانی تر، ده‌بویست سیستمی فیکری و تایینی گه‌لانی ژنده‌سته له‌ناوهری و له جینگه‌پدا سیستمیکی تری فیکری و رژی بسه‌پینی. نم کاره سه‌خته‌یش پینوستی به بهره‌مه‌نیانده‌ی کولتووری داپلوسینه‌رانه و میتود و نهریتی زالمانه هه‌بو. له هیچ حالیکشدا به هانده‌ی بلا‌کردنده‌ی نیسلام و به مسؤلانکردنی زوره‌ملیبانده‌ی گه‌لانی تر، ناتوانی پاکانده‌ی تایینی و نه‌خلاقی بز پروژه‌ی فتوحات بکات. چونکه نه‌گه‌ر تایینه ناسمانیبه‌کان به‌ک چاره‌گه‌بان هه‌بی و، پینغه‌مه‌رانیبان له‌لایه‌ن به‌ک خوداره‌نده‌وه نیردرابن، نه‌وا سه‌پانده‌ی زوره‌ملیبانده‌ی تایینیک له جینگه‌ی تایینیک تر کارنکی ناره‌وا به و، ناتوانی پاکانده‌ی بز بگری.

ناشکرایه زه‌وتکردنی کیژ و نافرته و هه‌راجکردنی زاروک و ژنان

له گەل ناوهرۆکی دادپهروهراوه و مرۆڤدۆستانه‌ی ئیسلامدا نه‌ده‌گرنجان. به‌لام کاتی له‌شکری عه‌ره‌ی ئیسلامی له‌شهری نه‌هاوه‌نددا سهرکه‌وتن ژماره‌به‌کی به‌کجار زۆریان له‌ ژنان و کچان و مندالان به‌ دیل گرتن و هه‌موویان له‌ بازاری (هه‌دینه) دا فرۆشتن و ناوی (وسبانا) و (ئوسرا) یان لی نان. (۱)

له‌هه‌ش زیاتر له‌ دوا‌ی کوژرانی ئیمامی عه‌لی و سهرکه‌وتنی لاهالی هه‌عاویه، هه‌موو ژناتی نه‌و مسولمانانه‌ی له‌نیو شاری هه‌دینه‌دا، که شاری خودی پینغه‌مبهر بوو لایه‌نگری عه‌لی بوون زه‌وت کران و ده‌ستدریژی گرایه‌ سهر نامووسیان. (۲) هه‌ر له‌ هه‌مان سهرده‌دا ژناتی شاری کوردنشینی هه‌مه‌دان، به‌دیله‌ بران و له‌ بازاره‌کاندا هه‌راج کران. ئه‌م ژنه‌ کوردانه‌ وه‌ک پرۆکلمان ده‌نووسی: (هه‌وه‌ئین ئاقره‌تی مسولمان بوون که له‌ سهرده‌می ئیسلامدا هه‌راج به‌کرنن و خه‌لکی بیان کرینت). (۳)

تا‌یا له‌شکری عه‌ره‌ب، به‌پینی په‌یام و ناوهرۆکی ئیسلام ئه‌م کاره‌یان نه‌لجام ده‌دا ۱۴ یان به‌پینی کولتووری و داب و نه‌ریت و مۆزالی دیرینی عه‌ره‌ب ۱۴

عه‌ره‌به‌ به‌ده‌وه‌ییه‌ تازه‌ مسولمان بووه‌کان، که هه‌لگری هه‌مان کولتووری دا‌پله‌سینه‌رانه‌ی پینشووی خزیان بوون، به‌ نیوی فتوحات و گه‌یاندنی په‌یامی ئیسلام به‌ جیهان، که‌وتنه‌ په‌لامار و داگیرکردنی ولاتانی ده‌ورووبه‌ریان. به‌ رای من نه‌وان به‌ ته‌نیا تاپینی ئیسلامییان له‌نیو گه‌لان و ولاتانی تر‌دا نه‌چه‌سپاند، به‌لکه‌ له‌هه‌مان کاتدا داب و نه‌ریت و مۆزالی و سهرجه‌می کولتووری ئینگه‌تیفانه‌ی خۆشیان سه‌پاند.

ره‌نگه رینگه‌وتینکی سه‌پیری که گه‌لی ره‌گه‌ز و لایه‌نی نه‌و داب و
 نه‌ریت و کولتووره نینگه‌تیغه‌ی لای خه‌لکی عه‌ره‌ب چه‌سپا‌بوون، لای
 ساسانی‌به‌کان و ه‌ززه تورکه شه‌رفروشه‌کانیش باو بوون. بز نمونه:
 ه‌ززه تورکه‌کان، به‌ر له‌وه‌رگرتنی نایینی نی‌سلام خودانی می‌ژوو‌بیه‌کی
 دوورودرئی پهل‌اماردان و وزیرانکردنی ولاتانی تر بوون. ه‌دروا
 نیم‌پراتوری ساسانی به‌زه‌بری سه‌رپه‌راندن و کزله‌کردنی خه‌لکی تر
 دامه‌زرا‌بوو. نه‌م دیارده‌یه پر‌زسه‌ی تینگه‌لی‌بوون و (لینگ ماره‌کردنی)
 کولتوور و داب و نه‌ریتی نینگه‌تیغی عه‌ره‌ب و، کولتوور و داب و
 نه‌ریتی تینگه‌تیغی ساسانی و تورکه‌کانی ناسانتر کرد. ناخو نه‌وان کام
 لایه‌نی پیشکه‌وتوو و کام ناوه‌رؤکی نی‌نسانی نی‌سلامیان له‌له‌شکری
 عه‌ره‌ب وه‌رگرت و له‌نیو کزمه‌لگاکی خزیاندا په‌یره‌ویان کرد؟
 لام وایه نه‌وان نی‌سلامیان زیاتر وه‌ک لایه‌نه نه‌نترؤی‌زلؤزی‌به‌که‌ی،
 واتا وه‌ک شینوه‌ی پیاده‌کردنی له‌لایدن له‌شکری عه‌ره‌بی نی‌سلامی‌به‌وه،
 پینگه‌بشت نه‌ک وه‌ک په‌یامینکی ر‌وح‌بی - نی‌نسانی. بزیه نه‌گه‌ر نه‌وان
 به‌ناوه‌رؤکی نایینه‌که و گه‌لی لایه‌نی کولتووری عه‌ره‌بی نامز بوون،
 نه‌وا به‌ گه‌لی لایه‌نی تری نه‌م کولتووره نینگه‌تیغه‌ی عه‌ره‌ب ناشنا
 بوون.

نایینی نی‌سلام کاتی له‌ دورگه‌ی عه‌ره‌بدا، که چاوگه‌ی سه‌ره‌لدانی
 بوو، نه‌یتوانی نه‌ریت و مز‌ال و کولتووری داپلؤ‌سینه‌رانه‌ی عه‌ره‌بی
 جاهیلی ریشه‌کیش بکات، ناسان نه‌بوو، بگره مه‌حال بوو بتوانی له
 کزمه‌لگای نیرانی و له‌نیو تورک و گه‌لانی تریشدا داب و مز‌ال و
 کولتووری نینگه‌تیغانه له‌نار به‌ریت و، له‌سه‌ر بنچینه‌ی ناوه‌رؤکی
 نایینی نی‌سلام کولتوور و نه‌ریت و که‌سایه‌تی نوی دابه‌زونی. له

نه‌لجامدا هه‌ردوو گه‌ل به‌ نینۆ ئیسلامه‌وه‌ درێژه‌یان به‌ میتۆدی په‌لاماره‌رانه‌یان داو، دواتر وه‌ک دوو ئیمپراتۆری مه‌زنخواز که‌وتنه‌وه‌ کوشتاری گه‌لانی تر، نه‌وه‌ی له‌شکری عه‌ره‌یی به‌وانی کردبوو، نه‌وان به‌ زیاده‌وه‌ به‌ گه‌لانی تر، له‌په‌نیش هه‌موواندا، به‌ گه‌لی کوردیان کرد. له‌م کاره‌شیاندا به‌ر له‌ هه‌موو شتیکی پشتیان به‌ کولتووری نینگه‌تیفانه‌ی خزیان، نه‌ک به‌ ناوه‌رۆکی ئینسانی و دادپه‌روه‌رانه‌ی ئیسلام، به‌ست که‌ ره‌ک به‌نداو‌ستبه‌دکی حه‌باتی هه‌نایانه‌وه‌ به‌رهم.

لام وایه‌ کولتووری نینگه‌تیفانه‌ی هه‌رسی ئیمپراتۆری عه‌ره‌یی، فارسی و تورکی به‌ردی بناغه‌ی تیرۆری ئاسیایی و سی سوچگه‌ی کولتووری داپه‌لۆسینه‌رانه‌ی ئاسیایان چه‌سپاند.

ئیمه‌ به‌ درێژایی سه‌دان سال له‌نیو چه‌رگه‌ی دۆزه‌خه‌نکدا ژیاوین که‌ سی ئیمپراتۆری مله‌و له‌ سه‌رده‌می رۆژه‌لاتدا نابووینه‌وه‌. کورده‌ستان که‌ له‌ نیو چه‌رگه‌ی هه‌ر سی ئیمپراتۆرییه‌که‌دا بووه‌ و گه‌لی جار بۆته‌ چه‌په‌ری نیوانیان، به‌ درێژایی سه‌دان سال نامانجی په‌لاماری نه‌م ئیمپراتۆرییه‌ و مه‌یدانی چه‌نگی درێژانه‌ی نیوانیان بووه‌. هه‌رکامیان چه‌نگه‌که‌ی به‌ر ده‌ینه‌وه‌ ئیمه‌ جگه‌ له‌ ماله‌نرانی و کاولبوونی شار و زنده‌مان شتیکی ترمان پینه‌هراوه‌. له‌هه‌مان کاتدا کورده‌ستان شوینی ته‌راتین و گه‌راخه‌ستی کولتووری داپه‌لۆسینه‌رانه‌ی نه‌م سی ئیمپراتۆرییه‌ش بووه‌. نه‌وان له‌پال وێرانکردن و تالانه‌کردنی کورده‌ستاندا دژه‌ کولتووری خزیان سه‌پاندوه‌.

په‌نکه‌وه‌ ژبانی ژێرده‌ستانه‌ی سه‌دان سالی ئیمه‌ و نه‌و نه‌ته‌وه‌ داگیرکه‌رانه‌ بۆته‌ هه‌زی نه‌وه‌ی ئیمه‌ له‌ زۆر روه‌وه‌ ره‌نگی نه‌وان

بگرن، داب و ندریت و کولتووری نینگه تیقانهی نهرانمان بده سردا
 بده پیندری. ناخز کاتی لهشکری عده بی ئیسلامی کوردستانی
 داگیرکرد، گهلی کورد کام لایه ن و ناوه رزکی ئینسانی ئیسلامی
 له نینودا بلاو کرایه وه؟ تا چ نهندازه بده ک گیانی ئیسلام گه پشته
 کوردستان و له نیو که سایه تی و سایه کزلوژیای مرژی کورددا رهنگی
 دایه وه؟ هه روا تا چ راده بده ک داب و تراده سیزن و کولتووری
 نینگه تیقانهی عده ب و نده وه داگیرکده کانی ترمان وه رگرت؟!
 گومانم نیبه که نهم نده وه سدرده ستانه بؤ کزیله کردنی گهلی کورد
 پینوستیان به درندانه ترین میتود و چه واشه ترین کولتور بروه.
 چونکه به درژیایی سهدان سال گهلی کورد بده رنگاری سهختی
 داگیرکده فره جنسیه کانی کردوه. میژوونوس مهحمده ئه مین زه کی
 له کتیه میژووییه به ناویانگه که پدا و، به پشتبهستن به خودی
 سهرچاوه عده بیبه ئیسلامیبه کانی نهو سدرده مانه، ده بان راپه رین و
 بده رنگار بونه وهی خه لکی ناچه جزیره جزیره کانی کوردستان له دژی
 ده سلاتی عده بی ئیسلامی باس ده کات، هه روا راپه رین و
 شورشه کانی کورد دژی ئیمپراتوری تورکی عوسمانی و ئیمپراتوری
 فارسی ئیرانی بهشینکی گه روهی میژووی ئیمه و نهوانیان گرتوه.
 تاشکرا بیه وه ک چون هه لگیرسانی نهم شورش و راپه رینانه نیشانهی
 ره تکرده وهی ژبانی کزیلایدتی و ده سلاتی بده ریه رستی داگیرکده
 بوون، نهوا دامردکاندنه وه بان پینوستی به درندانه ترین شیوهی
 داپلوسین بروه، که له جهرگه ی کولتووری داپلوسینه رانهی خویانه وه
 هه لقلو له. نهوان بؤ دریشه دان به داگیرکردنی کوردستان و ولاتانی تر،
 بده وهام پینوستیان به بده مهینانه وهی کولتووری نینگه تیقانه بروه.

ئەران لە كوردستاندا ھەر ناوئەكیان لە خۇیان نابى، جگە لە داگیركەر شتىكى تر نەبوون. پروزەى داگیركردنىش، لەھەر سەردەم و شوئىنكداھى، ناھىنسانى ترين دياردەبە چونكە جگە لە كۆيلاھەتى و چەساندەھە شتىكى تر لەگەل خۇيدا ناھىنى. ديارە ھەوئەئەن (شارستانىيەكەش) كە داگیركەران بۇ داگیركراوانى دیتن كۆلتوورى داپلۇسىنەرانە و داب و مۇرال و نەرىتى بەرەرىستانەبە.

ئەگەر پروزەى كۆلۇنباھالکردن و داگیرکردنى سەدان سالدەنى كوردستان دزىوتەرىن كۆلتوورى ەدەب و فارس و توركى لە كوردستاندا رواتدەبىت ئەرا پروزەى سەدان سالدەنى خەبات و راپەرىنى گەلى كورد كۆلتوورى بەرەنگارى و ئازادىخوازەنى خۇى ھىناوہتە بەرھەم. ئەم كۆلتوورە لە پروزەى پەدەگرتنى خەباتى رزگارىخوازىدا گەشەى كردووە و بە ناوہرۇكى شۇرشگىزانە و دېموكراتىخوازەنە دەولەتەتەر بووە.

پىنم واىە ئەم كۆلتوورە گەورەترين ساھانىكى فىكرى و رۇھىى نەتەوہكەمان و بزوئەھە رزگارىخوازىيەكەمانە. ھەروا گەورەترين چەپەرە لەبەردەم ئەو كۆلتوورە نىگەتەئىش و بەرەرىستىبەى كە ئىمەرز وەچەرەسەنەكانى ئەو ئىمپراتۆرىيە ملھۇزاتە لە كوردستاندا بلاوى دەكەتەرە، دەیانەوى بە ھزىدە سەرجەمى ژيانى فىكرى و كۆلتوورى و كۆمەلایەتەيمان بشىوئەن و كەسایەتى مرۇقى كورد بتەپەنن.

جەنگى كۆلتوورى نىوان نىمە و داگیركەران و كۆلۇنباھالىستانى تورك و ەدەب و فارس تەواوكەرى جەنگى رزگارىخوازەمانە. خۇ دەربازكردنىش لە رەگەز و لاھەنى كۆلتوورى نىگەتەئىش داگیركەران بەشىكى سەرەكى خەباتى كۆلتوورىيەمانە، كە تەنانەت دواىى

رزگارپوونی سیاسیی و ناپووری هدر درنژهی دهیی.
ئینه وهک چۆن به دراژایی سهدان سال گهورهترین تاوانی
میژوویمان بهرانبهر کراوه، گهورهترین نهرکیشمان خراوهته نهستو.
ئینه چۆن بهکارین و له ناستی نهو نهرکه میژوویمه داپین؟ چۆن
بتوانین لهئینو تاریکستانی نهم جهنگهلهدا وهک نهتدوهیهکی سهریهخۆ
پهپامی ئینسانی و نیشتمانی خۆمان به نهلهجام بهگهیهنین؟

سهرچاوه و پهراوینزه کان

- ۱- عدلی مبر فیتروس، ئیسلام ناسی، سهرچاوهی پینشور، لاپهه ۷۵.
- ۲- العقید الرکن احمد الزیدی، البناء المعنوی للقوات المسلحه العراقیه، بیروت،
الطبعه الاولی، ۱۹۹ ل ۲۵.
- ۳- هرزکلمان، تاریخ الشعوب الاسلامیه- فیلب حتی تاریخ الاعراب،
سهرچاوهی پینشور، لاپهه ۲۵.

بەشى چوارەم:

سەرورەرى مېژوویى، یان ملهورى مېژوویى؟

دوای داتەپینی ھەرسى ئىمپراتورىيەكى رۇژھەلات (ئىمپراتورى
عەرەبى ئىسلامى، توركى عوسمانى، فارسى ئىرانى)، دوو جزرە
میراتیان بۇ ئىمە و بۇ وەچە (شەرىعی بەگانى) خۇیان لىنکەوتەرە:
بۇ ئىمە كۆیلا بەتیبەكى لە جاران سەختەر و چەوساندەنەو بەكى
دەردانە تر...

بۇ وەچەگانیشیان كۆلتورونكى داپلۇسىنەرانە و سەرورەرىيەكى
دەردانەنى داگیرکردنى ولاتانى ترو كۆیلە کردنى نەتەو بەگانى تر.
ئەم دوو میراتە پىنك ناکۆكە - تىنك ئالاًوہ بوونە دوو جەمسەرى
مېژووی ئەم حەفتا - ھەشتا سالەى ئىمە و ئەوان:
جەمسەرىنكىيان: كۆشش و خەباتە بۇ رزگار بوون لەم میراتە
لەئەنەتیبە دزىنە و لە پىناوى رزگار بوون و نازادىدا...
جەمسەرىكەى دىكەبان: كۆشش و خەباتە بۇ پارىزگارى ئەم میراتە
(پەر لە سەرورەرىيە) و دەرتەدان بە كۆشتەن و كۆیلە کردنى خەلكى تر، كە

کوردستان کینلگی نهم کوشتاره بووه، هبو پنییهی دوا میراتی هرسی
نیمپراتوریه کیه (دیاره جگله نیران که نهموه و ولاتی تری ژنر
دهستی تیندایه)

بزیه ده توانم بلیم نهگمر لایهنیکی کاره ساتی نهموهی کورد لهوه دا بی
که به درژیایی سدان سال خزی و خاکه کی و هموو شتیکی گیاندار
و بی گیانی نیو نیشتمانده کی له لایهن دهسه لانداری سی نهموهی
زالوه داگیر کرابی، نهوا لایهنده کی دیکه کی کاره ساته که نهوه به هر کام
لهم سی نهموه زالندی کوردستان به ولاته که بانوه گرنه دراه
سهرده مینکی دوورو درنژ خاوهی نیمپراتورییه کی ملهوری چنگ به
خونین بوون. هریه ک لهم نیمپراتورییه خودانی میژوووه کی سدان
سالهی په لاماردان و داگیر کردنی ولاتی تر و کزیله کردنی گهلانی تر
بوون. هریه که بیان به نهمدازهی دهقاتی رووهری خاک و نیشتمانی
خویان خاک و ولاتی نهموه کانی تریان داگیر کردبوو... هریه که بیان ده
نهموندهی ژمارهی کسانه نهموه کی خویان خه لکی نهموه کانی تریان
کزیله کردبوو.

نهگمر دوتنی کوردستان کاروانسرا و هوه لاین نامانجی په لاماری
زوریه نهم نیمپراتورییه بووی، نهوا نیمر دوا پاشماوهی نهم
نیمپراتورییه و دوا ولاتی ژنردهستی وه چه میراتگره کانییه... نهگمر
دوتنی نهموهی کورد هوه لاین کینلگی تاقیکردنوهی کوشتن و
سهرپراندن بوو بی بو نهم نیمپراتورییه، نهوا نهمر دوا کینلگی
کوشتن و لهناوردنی به کومه له توه چه کانیان.

لام وایه ریشهی کونه پرستی و گیانی شوئینتیزم له نیو نهو
ولاتاندی کوردستانیان پنهو گرنه دراه له داگیر کردنی سدان سالهی

با به تیانه و میژوویپانمی خزیدا هیناویته بهرهم، نم کولتوور و میژووه بهردی بناغدی کسایهتی و خاسیهتی ونکچووی گشتی ندموه که دیاری ده کمن.

بهلام بهو پینیدی جیاوازیبهکی تایبهتی له نیوان ناستی هوشیاری و کولتوور و ده رک کردن به بهرژموهندی ندموهیی و چینایهتی ندمامانی ندموهدا هدی، نموا پرؤسی کارتینکردنی لایهه پززه تیث و نینگه تیغه کانی نم کولتوور و میژووه سروشتینکی نیسیبیانه به خزی ده گری و له کسینکوه بز کسینکی تر ده گزدری، بی نموهی نم جیاوازیبه تاکه کسبیانه خاسیهتی گشتی سایکولوزیا و داب و ندرت و ترادسیونی ندموه که بهسرنتموه.

لیرهه شتینکی سروشتیبه و بگره میژوو کرده که جیاوازیبهکی چزنایهتی قول، له روی هوشیاری ندموهیی و داب و ندرت و کسایهتی و سایکولوزیبهوه، له نیوان کسانی ندموه بهکی چوسینهر و سدرهست و له نیوان کسانی ندموه بهکی چهساره و ژیر ده ستدا هدی، چونکه نم دوو ندموانه له پرؤسی میژوویی خزیاندا دوو جزره کولتوور و بهسرهاتی میژوویی تمواو لیک جیاوازیان هیناویته بهرهم (دیاره وهک کولتووری زال) به کسمیان، میژوو و کولتووری کزیله کردنی ندموهی ترو داگیرکردنی خاکی خه لکی تر، دووه میان میژوو کولتووری ژیر دهستی و خبات بز سر به خزی و نازادی. دیاره نم دوو دیارده باوهی میژوو و کولتووری هر دو لا بهو مانایه نیبه که له به کسمیاندا گیانی دیموکراتی و بهرنگار بوونه نیبه و له دووه میشیان گیانی زورداری و داپلوسین نیبه. بهلام به رای من توخه کانی نم جزره گیانه پززه تیغه لای به کسمیان نینگه تیغه، لای

دووهمیان ناتوانن به ئاسانی بیته دیاردهی باوو سهرهکی.

نایا میژوی خونریژاندهی سهدان سالی نهتموهکانی وهک ئینگلیز،
 قهرهسای، تورک، عهرهپ، فارس،... که ناسیونالیستانی ئهم نهتموانه
 شانازی پینوه دهگمن، له سایکۆلۆژیایو بیری زۆریهی خهڵکی ئهم
 نهتمواندا سراونهتموه ۱؟ (میلان کۆندرا) جوانی بزچوووه که دهلی:
 نهتموه گهروهکان خزیان پین نهمره... چونکه خزیان به دروستکری
 میژوو دادهنین^(۱) بهلی... ناسیونالیسته شوئینیبهکانی تورک و عهرهپ
 و فارس سهروهی قهرمی خزیان لهو میژووهدا دهبینن که
 ئیمپراتۆریهکانیان به ویرانکردن و تالانکردنی ولاتانی ترو کزیلهکردنی
 نهتموهکانی تر دروستیان کردوه. ئهوان هینشتا به بیرهوهی و خدیال و
 (سهروهی) ئهو رۆژگارانهوه دهژین کاتی شمشیری باپیرانیان هینده به
 زهر بوو که دهیتوانی له چند ولات و کیشوهرنکدا سهر بهپهرینی...
 کاتی له ولاتانی ژنو دهستیاندا به ترخترین شتومهکیان تالان دهکرد و
 جوانترین کیژ و ئافرهتیان ههلهههژارد و دهیانکردنه (جهواری) شهوه
 سوورهکانیان و کهنیزه و خزمهتکاری مالهکانیان... بزیه ئهوان، تا
 کزیلهی کولتووری نیگهتبهانه و میژوی داپلۆسینهراهنی نهتموهکهیان
 بن، ناتوانن له روانگی شارستانی و دادپهروهی و مرۆف دۆستییهوه
 دان به مافی دیموکراتی خهڵکی ولاتکهکیان و دان به مافی بهیاردانی
 چارهنووسی نهتموهی کورد دا بنین. ئهوان که، له پیشهی کوشتن و
 داگیر کردن بهولاره کارنکی تر نازانن، نازادی و سهروهی خزیان له
 کزیلهکردن و لهناوپردنی خهڵکی تر دا دهبینن.

با له نیتوان دهیان و سهدان کارهساتی خونناوی کم ویندا، وهک
 نمونهی ئهم (رهسهناپهتییه) میژووبیدی داگیرکهرانی کوردستان

بهر آوردی نینوان روداوونکی دهرین و روداوونکی هارچهرخ بکهین.
 میژوو نووسی کورد عهدولقادی روستمی باهان له کتنبه میژووویه
 به نرخه کهیدا (سیر الاکراد - رهوشی کوردان) باس دهکات، کاتی
 لشکری نیسلام بز کزیله کردنی نهتموهی کورد درنزه به داگیرکردنی
 کوردستان دهکات، له نارچدی شارمزوو و پاوه توشی بهرمنگار
 بوونموهی سختی کوردهکان دی که داگزکی له خاک و مال و ناپدیالی
 رژی خویان دهکن. دوی شمرنکی گرم کوردهکان دهشکین، نیتیر
 وهک نوسر باس دهکات:

(لشکری نیسلام سی شوو سی رژی خهلکیان گوشتا له نهنجامدا
 لاقوی خون له قند پالی کینو وهک چم هستا... هموو کوردهکان
 کوژان... ژن و مندالیان به نسیب لشکری عرهوب هوو... ژندکانیان
 داگیر کران. (۲)

تاها چ جیارازبیدی چوناهدتی له نینوان نم جزره پهلاماردانه و
 هیرشهکی ۱۹۸۸ی ئهمنفالهکانی سویای داگیرکری عیراق بز سر
 نارچهکانی گرمیان و قهرهباخ و دزلی جانفاهتی و دهشتی هولیر و
 بادینان و... هتد هیده؟ کاتی به هزاراتیان لئاو بردو، به هزاران کیژ
 و نافرتهی کوردیان به پنی (شهامت) و (کرامت)ی قومی زهوت
 کردن و بهشینکیان له پاداشتی کزهدکی (قومی) قادسیدا رهواندی
 عثمان و هندی له پابتمختهکانی ولاتیان کفنداو کردن، تا لوی وهک
 کالایدکی هرزان هراج بکرنن! تاها ناوانی نم هیرشه فراوانه به
 (ئمنفال) کارنکی رنکوته، بان هولدانیکه بز تیژکردنی بیری
 (قومی) عرهوب تا بیتموه بیریان که نوان همان میژووی
 باپیرانیان دووباره دهکنموه که له ناپدی (ئمنفال) دا باسی لینه

تاها نمو ههموو درندا به تیبه کم وینه بهی سوپای درنده ی عیراق، بان
 لهشکری سهه به پنی نیران، بان جهن درمه گانی تورک له گوردستاندا
 ده بنونن هینستیرا به کی کاتیبه، بان درندا به تیبه کی ره سینه و پشت به
 میژوو به کی دوورودریژ و کولتوورنکی داپلوسینهرانه دههستی ۱۱

نه گهر دوننی ههرسی نیمپراتوری به داته پیوه که ی روزههلات به نیوی
 نایینی ئیسلاموه هزاران تاوانیان بهرامیهر به خه لکی خویان و
 نه تهوه گانی تر کرده ی، نمو نیمرو وه چه میراتگره گانیان هه مان تاوان،
 به لام به جزورنکی درندانه تر و به ری و شوننی مزدیرنانه دهه هق به
 نه تهوه ی کورد ده کن، هیزی روهی و نه خلای خوشیان، پیش هه مو
 شتیک له میژووی خونریژانه ی نیمپراتوری به گانیان و له دروزه پیدانی
 داگیرکردنی کوردستان وه زده گرن!

ناخو نمه کارنکی رنکهوته، بان نه بجامینکی حهقی نم کولتوور و
 میژوو و نه بجامینکی لژیکی داگیرکردنی تا ئیستای کوردستانه، که
 تورکیا، عیراق و نیران، له هه موو ولاتانی تری نارچه که زیاتر رژی
 دیکتاتوری فاشی، کزنه پهرست، ره گزیه پهرست تیروورستیان به خویانهوه
 دیوه ۱۲

تاها تمنیا رنکهوته بان نه بجامینکی لژیکی داگیرکردنی کوردستان و
 کزیله کردنی نه تهوه ی کورده، که له نیو زیاتر له بیست دهولهتی
 عه ره بیدا گیانی شو قینیزی عه ره ی و ره گزیه پهرستی له عیراق و
 سوویادا له هه موو ولاتانی تری عه ره ب بهه یزتر و بهریلاوتره ۱۳

نه گهرچی مانهوه ی کوردستان به ژیر دهستی نم دهولهتانه، پیش
 هه موو کسینک کاره ساتینکی مادی و روحیه به نه تهوه ی کورد، به لام

وا دهزاتم نەتەوە سەردەستەکانی ئەم ولاتانەش لە ژێر دەستکردنی
 نەتەوێ کورد دا، تووشی بەلاو کۆیلەیی دەبن. کاتی خۆی کە ماركس
 دەپگوت نەتەوێدە ک ناتوانی نازاد بێ نەگەر نەتەوێدەکی دیکە
 بچەوسینیتەو، لەم قسەدەیی هەر مەبەستینکی ئەخلاقی نەبوو، بەلکە
 لام وایە لە نارهزکدا مەبەستی ئەوێو کە چەوساندنەوێ نەتەوێدە ک
 لە لایەن نەتەوێدەکی ترەو زەمینی بە پیت بۆ سەرھەلدانی تیرۆر و
 داپلۆسین و کۆنەپەرستی و شوڤینیزم لای نەتەوێ سەردەست دروست
 دەکات و رەوشت و داب و نەرت و سەرجمی ژبانە رۆحیەدەکی
 دەشینۆتی. بۆیە لای واپوو چارگەکی خەسیسی ئینگلیز داگیرکردنی
 ئیرلەندایە. هەر وای لای لای واپوو کە ریشە کۆنەپەرستی لە
 روسیادا، لە کۆیلەکردنی نەتەوێ غەیرە روسەکانەو، سەرچاوەی
 گرتووە.

داگیرکردنی کوردستان و چەوساندنەوێ نەتەوێ کورد، بە درێژایی
 دەیان و سەدان ساڵ شینۆی داپلۆسین و تیرۆر و کۆلتووری تاپەتی
 خۆی هیناوەتە بەرھەم و کردوونی بە بەشینکی تۆرگانیکی لە داب و
 نەرت و ترادیسین و کۆلتوور و ژبانی سیاسی و فیکری ئەم
 کۆمەڵگایانە. چونکە لە بنەڕەتدا بە زەبری ئەم تیرۆر و داپلۆسینە
 خۆنارێد، نەتەوێ کورد لە نێو سنووری ئەم دەولەتاندا راگیراوە.
 لام وایە تا ئەو رۆژە نەتەوێ کورد ژێر دەستی ئەم ولاتانە بێ، ئەو
 ئەم تیرۆر و زەبر و زەنگە وەک پێداویستییەکی حەياتی ئەم
 کۆمەڵگایانە دەبێ. بە واتایەکی تر تا کوردستان ژێر دەستی ئەم
 ولاتانە بێ، ئاسان نییە و رەنگە مەحالی بێ، دیموکراسی راستەقینە لە
 هیچ کام لە ولاتانی تورکیا، ئێران، عێراق و سوریا دا بچەسپی (✱)

دهش' نهمه ثمواجه سخته بی' که نهموی زال و چوسینور دهبی
بیدات. چونکه رژی له رژیان تهگور دیموکراسی راستهقیینه لم
ولاناندا پیاده بگری' ثمو مانای وابه ثمو نازادپیش به نهموی کورد
دهری' که بدهستی خزی چاره‌نووسی خزی به مانوره له‌گه‌ل' نهم
نهموانه، بان جیاهورنهمو سره‌بخز هورن، دیاری بکات.

هیشتنهموی کوردستان، به دور له ووست و نیرادهی نهموه‌گهی، له
نیو قهوارهی نهم ولاناندا پیوستی به بهره‌مهینان و سرله‌نوی
بهره‌مهینهموی تیرور و زهر و زهنگ و داپلوسین هیده. نهمه
راستییه‌که که داخه‌کم تا نینستا هیزه دیموکراتیخواز و چپ و
مارکسیه‌گانی تورک و فارس و عره‌بی عیراق و سوریا ده‌رکیان پی
نهم‌دوره، بزیه نهم همر داگزکی له مافی بریاردانی چاره‌نووسی گه‌لی
کوردستان ناکمن به‌لکو بی' باکانه (لا اباالی) سرله‌جی داگیرکردن و
الحاق کردنی کوردستان و نهم‌جابه‌گانی ده‌دن بگره زوربه‌بان کوردستان
به به‌شیکی نهم‌دی نیشتمانه‌گهی خزیان ده‌زانن و وه‌ک همر
شوقینیسست و کولونیاالیستیک، سره‌بخزی کوردستان به له‌تکردنی
خاکی (پیرور) ای خزیان داده‌نین.

به‌رای من بزی نهمی نهم هیزانه و نهموه‌گانیان، زووتر له تیرور و
داپلوسین ده‌ریان و، بزی نهمی دیموکراسی راستهقیینه له ولاناناندا
بچوسین ده‌بی به‌کینک له هزکاره سره‌کییه‌گانی دیاردهی داپلوسین و
نهم‌ونی دیموکراسی، که داگیرکردنی کوردستانه، بنهم‌گری. بزیه
ده‌بی نهمان نهم دژی مافی بریاردانی چاره‌نووسی نهموهی و
نیشتمانی کورد نهم و، به دروشمی سرابیان‌هی نوتونزومی خوشیان و
خه‌لکی تریش هه‌لنهم‌ه‌تینن، به‌لکو ده‌بی له ریزی پینهموهی

داخوازیکارانی نم مانوه بن. چونکه گه‌بشتنی نده‌نوهی کورد به مافی به‌یاردانی چاره‌نورس و سره‌بخزی نیشتمانی، بزوروازی ده‌سه‌لاتدار و هیزه کوند‌پدرستدگانی نم ولاتانه له زه‌قترین به‌ماندی نیستی‌بهداد و مله‌وری و زه‌وتکردنی دیوکراسی بنی‌بش ده‌کات.

سرچاوه و پراوینزه‌کان

- ۱- به‌وانه: رۆژنامه‌ی (کۆمار) ژماره‌ی ۱/ سهند خه‌زه‌لۆم‌ری. ۱۹۹ ل ۱۲.
- ۲- به‌وانه: عبدالقادر به‌ن رستم به‌مان، سهر الاکراد، سرچاوه‌ی پینشو.
- ‡ به‌ پشت به‌ستان به‌م به‌زچوونه به‌ گومانوه به‌ ژنو پرۆسه دیوکراتیبه ده‌وانم که له به‌کیتی سزلیبه‌ندا سهری هه‌لداوه. چونکه ره‌نگه دوو رنگا هه‌ی: بان سرگرتنی دیوکراسی راسته‌تبه‌نه که مانای هه‌لوشاندنوهی نم به‌کبه‌تیبه ناداد‌په‌روه‌ریبه‌ی به‌سر زۆریه‌ی کۆماره‌کاندا سه‌پینداوه و به‌ زه‌ری کوشتن و به‌ین راگیراوه. بان پاراستنی نم قه‌واره فیدوالیبه، که ئه‌مه‌بش به‌ره‌مه‌بته‌نانوه‌ی ده‌کتاژدی و زه‌ه‌روزه‌نگی گه‌ره‌که، واتا تینکشکانی پرۆسه ساوا‌به‌کمی دیوکراسی.

11

بزوتنه وهی رزگار یخوازی کوردستان
دبارده به کی میژوو بیه

روانامه‌ی کتێب

بهشی به کهم

دهرباره‌ی ناوه‌روک و ئامانجه‌کانی بزوتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی کوردستان

وتدهک

نه‌ته‌وه‌ی کورد به گشتی و بزوتنه‌وه رزگاربخوازه نیشتمانیه‌که‌ی به تایبه‌تی روه‌روه‌ی مه‌ترسیگی ئه‌وتنۆ هه‌ونه‌ته‌وه که هه‌ره‌شه له سه‌رده‌می هه‌ونی نه‌ته‌وه‌پیمان ده‌کات. ئهم مه‌ترسییه‌ش له سه‌رنکه‌وه له‌وه دابه که رژنمه شوڤینیه‌سته داگیرکه‌ره‌کانی کوردستان، به‌پێ‌ی پیلاینکی فراوان، هه‌رلی تواندنه‌وه و له‌ئاو‌بردنی فیزیکی و روحی گه‌لی کورد ده‌ده‌ن و، به هه‌ی نه‌هه‌ونی دیموکراسی و نزمی ئاستی سیاسی و راده‌ی شارستانی کۆمه‌لگه‌کانیا‌نه‌وه، له‌وه ده‌چی توانیبیان هه‌شپاری کۆمه‌له‌یه‌تی زۆریه‌ی خه‌لکی تینگ به‌دن تا نه‌وراده‌به به نه‌فیونی ئایدیولوژیای هه‌رجه‌وازی گه‌یژیان به‌کدن، که نه‌ک هه‌ر له‌روه‌ی سیاسه‌تی چه‌وساندنه‌وه و له‌ئاو‌بردنی گه‌لی کورد به ده‌نگ نه‌به‌ن و لایان بوینه‌ شتیکی ئاسایی و سه‌روشتی، بان هه‌قی به‌یاردانی چاره‌نووسی پێ‌زه‌وانه‌به‌ین، به‌لکه‌ر خاکی کوردستانیش به‌ مو‌لکی نه‌به‌دی خزیان به به‌شینی دانه‌هه‌راو (هه‌په‌رزی) نیشتمانیه‌که‌ی خزیان

داهینن. به واتا په کی دی نزمی هژبیری سیاسی و راده ی شارستانی و کولتوری نهم کزمدلگاپانه و گیزه پوونبان به نهقبونی ناپدولوزیای هورجوازی شوقینی پرونده ته هزی نهوه ی بهشی زوری خه لکی نهم نه تهوانه ده رک به مانا و جدوه هری نازادی خویان نه کمن بهو پی به ی نه تهوه بهک، مارکس گوته نی، ناتوانی نازادین کاتی نه تهوه بهکی تر ده چه وسینیتنه وه.

لاپه نه که ی تری نهو مه ترسی به به رای من، له وه دابه که بزوتنه وه ی رزگار یخوازی نیشتمانیی کورد له گیزاو و تنه گوجه له مه به کی فیکری، سیاسی و کزمدله تیدا ده ژی و، سه ره رای نهو هه موو قوربانیه مه زنه جزیه جزرانده ی کزمدلانی خه لکی کوردستان داویانه، که چی هینشتا بزوتنه وه که یان به گشتی، یان له هر به شینکی کوردستاندا نه بزه نهو چونا به تیبه به کگرتوه نو نیبه ی که به پینی پروگرامینکی زانستی تامانج و ستراتیژی خزی داهینژی و بتوانی کزمدلانی خه لک له ده ره وه ی خزی کزیکاتوره و به ره و سه رکه وتن ربه راهه تیبان به کات. له م باساندا هه ولّ ده دم هه ندی پرسیار و بیروای خزم، وه ک نووسدرنک، سه به ارت به سروشت و ناوه رزک و هه ندی لاپه نی فیکری- ناپدولوزی بزوتنه وه که به خه مه روو، که زیاتر به مه به سستی بهرکرتنه وه و پرسیارکردنن نهک ده ستنیشان کردنی چاره سه ر بز گیروگرفته کان، چونکه نه مه بان کارنکه ده بی به کوه دلّ نه عجام به ری. له کاتینکا بزوتنه وه ی گه لی کورد بزوتنه وه به کی رزگار یخوازی نیشتمانییه بزچی له سنووری بزوتنه وه به کی نه ته وه یی خاوه ن تامانجی دیموکراسی ته سکدا تنه گه بهر کراوه؟ نایا نهم دیارده یه بارودوخینکی باهه تی میژوویی سه پاندوویه تی یان به هزی لاوازی بزوتنه وه که به،

پاخود نه لجامی سروشتی سهرگردا په تیه که به تی؟ ناها ته نگوچه له مدهی بزوتنه وه که ته نگوچه له مدهی فیکر و ناپه دیولوزیای سیاسی سهرگردا په تیه که به تی یا شتیکی تره؟ ناها سروشتی خزه له په سیرانه و په پره و کارانهی هیزه سهره کیبه کانی نیو بزوتنه وه که دیارده به کی رنکه و ته یا پنداوستیبه کی حه تیبه؟ ناها بزوتنه وهی کورد به شینکه له بزوتنه وهی دیموکراسی نه و ولاتانهی کوردستانیان به سهر دابهش کراوه و، پرونی دیموکراسی له و ولاتانه دا چاره سدری مه سله ی کورد ده کات یا نالوز تری ده کات؟ ناها جیاوازی له نیوان قوناخی نه مروی کز مه لگای کوردستان و کز مه لگای نه و ولاتانه دا نیبه؟ ناخز په پوهندی نیوان بزوتنه وهی کورد و بزوتنه وهی دیموکراسی له هر به کی ک له و ولاتانه دا له سهر بنچینه ی و دانان به ته وای مافه کانی به کتری دامه زراوه یا ن پنه و ندیبه کی لاسه نکه و ره نگانده وهی لاسه نگیبه با به تیبه که ی په پوهندی نیوان هه ردو و نه تده وه یه؟.

نه و سده به کی، یا ن هه ندیک لایان وایه زیاتره، بزوتنه وهی نه تده وه یی کورد و هک دیارده به کی با به تی و میژووی سهری هه لداوه. که چی تانیستا له هیچ به شینکی کوردستاندا، له هر کز مه لیک هزکاری با به تی و خزی، نابوری و سیاسی، ناوخزی و دهره کی، نه دی توانیوه به تامانج و تاواته سهره کیبه که ی خزی به گات که دامه زرانندی ده ولتهی نه تده وه یبه. به و پنیبه ی ده لی: (پنکه پنیانی ده ولتهی نه تده وه یی رنباژ و- ناراتی- هه مور بزوتنه وه به کی نه تده وه یبه) (۱) به لام نه م بزوتنه وه یه، له پرزسی گه شه کردن و خه باتیدا کز مه لیک گزرانکاری چونا به تی به سهر فیکر و سروشت و هیزه کز مه لایه تیبه کانی هاتون و پراوپر ناوه رزک و خاسیه ته کانی

بزوتنه‌وهی رزگاربخوازی نیشتمانی وه‌رگرتووه که سدریاری نامانجه نده‌وه‌په‌کانی نامانجی کز مه‌لا په‌تیشی که‌وتزته ته‌ستز.

ناکوکیه‌کانی نیو بزوتنه‌وه‌که و ته‌نگرچه‌له‌مه‌ی فیکری و سیاسی ته‌و هیزانه‌ی سدر کرداپه‌تی ده‌کدن له‌و راستیبه ناگزون که ته‌م بزوتنه‌وه‌په به‌رهمبکی سروشتی پینداوستیبه باه‌تیه‌کانی ژبانی تاپوری و نه‌ته‌وه‌یی و سیاسی کز مه‌لگای کوردستانه، وه‌ک هر بزوتنه‌وه‌په‌کی رزگاربخوازی، له‌ بنچینه‌دا به‌ هزی ناکوکی توندی نیوان کز مه‌لانی خه‌لکی کورده‌ستان و نیوان ده‌سه‌لانی کولونتیالی و نیمچه کولونتیالی پینگانده‌ سدری هه‌لداوه، به‌و نامانجی ته‌ر ناکوکیه‌ چاره‌سدر پکات که هه‌موو رینگاپه‌کی له‌ روی گه‌شه‌کردنی تاپوریی، کز مه‌لا په‌تیی، سیاسی و کولتوری گه‌لی کورد پرپوه.

ته‌گه‌ر بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی له‌ ولاتیانی ته‌ورویادا سروشتی شورش‌ی بورجوازی دژ به‌ فیودالیزمی بوئی و، له‌ بنچینه‌دا به‌ هزی گه‌شه‌کردنی باه‌تیه‌بانه‌ی په‌پوه‌ندیبه‌کانی تاپوریی سدرماپه‌داری و پینداوستی دروست بوونی بازاری ناره‌ندی و په‌کخستنی هه‌رنمه‌ فیودالیبه‌ لینکداپراوه‌کانه‌وه‌ سدریان هه‌لداپی، ته‌وا ته‌م بزوتنه‌وانه‌ لای نه‌ته‌وه‌ ژنر ده‌سته‌کان به‌و نامانجه‌ بووه‌ ته‌و کینشه‌ ده‌ره‌کیبه‌ چاره‌سدر پکری که‌ بوته‌ هزی ته‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌ی ژنده‌ست له‌لایدن نه‌ته‌وه‌ی به‌هیز و ده‌سه‌لاتداری پینگانده‌ به‌چه‌وسیندرننه‌وه‌- به‌ واتاپه‌کی دی ناکوکی باه‌تی تاپوریی له‌ نیوان په‌پوه‌ندیبه‌کانی تاپوریی فیودالی و په‌پوه‌ندیبه‌کانی به‌رهمه‌پینانی سدرماپه‌داریدا شینوه‌ی کینشه‌ی نه‌ته‌وه‌یی به‌خز گرتووه‌- بزیه‌ خه‌بات له‌ پیناوی دامه‌زواندن‌ی هه‌وه‌تی سدر به‌خز وه‌ک پینداوستیبه‌کی تاپوریی، به‌ قوناخینکی

گرنگ و پنیستی گهشه کردنی سهرماهداری داده ندری- پینم وابه لهه
روانگه یهوه هوو لنین نهو باهدهی به مهسه لهی مافی چاره نووسی
نه تهوه کان دهه و به گرمی داگزکی لی ده کرد، چونکه سهرباری
ناوه رزکی ئینسانی و ره وای نهه مافه، به رنگی سهره کی
گهشه کردنی نهه نه تهواندی ده زانی.

لهه بهزچونهوه بهرای من بهی چاره سهر کردنی نهو ناگزکیبه
ده ره کیبهی بزوتنهوه کهی خولقاندوه، وانا بهی گه بهشتی نه تهوه ی
کورد به مافی بهراردانی چاره نووس، رنگای سروشتی لهه بردهه
گهشه کردنی سهر جهمی ژبانی مادی و روحی کز مه لگای کوردستاندا
به بهسترای و نیمچه بهسترای ده مینیتنهوه و، نه تهوه ی کورد نهک
تهنیا هه ر دیل و به ماف دهی به لکو له بهرام بهر پاراستنی ناشتی
جیهان و گهشه پیدانی شارستانی سهرده مه ی نه رکیش دهی. چونکه
زه فته کردنی مافه گانی نه تهوه ی کورد، له بهنچینه دا، زه فته کردنی
تهر که کانیشیده تی.

به لام بز نهوه ی بزوتنهوه ی کورد به توانی نهه ناگزکیبه ده ره کیبه
چاره سهر بهکات و نهرکی میژووی خوی به نه لجام به گه بهنی، نهوا
پنیسته بهرنامه و نامانجیکی رزگاریخوازانه ی هه ی. لام وابه
نهه بونی نهه بهرنامه به بزوتنهوه کهی توشی تهنگوچه لهه مه به کی
فیکری کردوه، وهک له بهشینکی تر دا باسی ده که یه.

لهه نه لجامی تهنگوچه لهه مه دا بهرای من ناگزکیبه کی نینوخوی له نینوان
ناوه رزک و نامانجی بزوتنهوه که، وهک بزوتنهوه به کی رزگاریخوازی
نیشتمانی و له نینوان سروشت و نامانجی لایه نه خزیبه که پدا سهری
هه لداوه چونکه نهه لایه نه نامرازه خزیبه له جیاتی نهوه ی پالپنوه نهه

و گه شه پیندەری بزوتنەوه که بی بۆته چه پەر و رێگر له بەردەم بەره و
 پینشچوونی سروشتیبیانەیدا- بەواتایەکی دی ناکۆکی نینوخزی
 بزوتنەوه که لەوه دا خۆدەنوونی که نامرازه خزبیه کهی/
 سەرکردایه تیبه کهی له جیاتی ئەوهی بزوتنەوه که به رهبازه
 سروشتیبیه کهی خزیدا روه و نامالجه میژووویه کهی، که مافی
 بهیاردانی چاره نووسه، بەری ئەوا بەره و نامالجه لاره کی جلهوکیشتی
 دهکات و سروشتی خزه له پەسیرانەدی خزی پینوه ده لکینی. ههروا
 سەرجهمی ناوه رۆک و نامالجهی رزگاربخوازی نیشتمانی له ههندی
 داخوازی و نامالجهی دیموکراسی و دهستکوتی تهسکدا چر ده کاتهوه.
 لیره وه جدههر و ناوه رۆکی رزگاربخوازی نیشتمانی له بزوتنەوه که
 داده رندری و ده کرێته بزوتنەوه به کی نه تهوه بی تهنگه بهر و بهشینک له
 مهسه له دیموکراتیبه کانی تری نیو نه و لاتانەدی کوردستانیان به سەر
 دا به شکراره، وه ک مهسه لهی تافره تان، مهسه لهی زهوی و زار
 و..... هتد. له کاتینکدا جیاوازی به کی چونا به تی له نیوان قوناخی
 میژووپی ته مرزی گه لی کورد و نه و گه لانه دا هه به. چونکه ئەوان له
 میژه نه و ناکۆبیه ده رکبه یان چاره سەرگهردوه که له نیوان ئەوان و
 دهسه لاتی سیاسی نه تهوه ی به هیزتری بهنگانه دا هه بوو. ته مرز نه و
 نه تهوانه، سهره رای جیاوازی راده ی گه شه کردنی کۆمه لایه تی بیان له
 قوناخی سه رمایه داری پهیره و (الرأسمالیه التابعه) دا ده ژین. له
 کاتینکدا گه لی کورد هینشتا له سه ره تای قوناخی رزگاربخوازی
 نیشتمانی دایه و، مه ترسی سامناک هه ره شه له سەرجهمی هونی
 نه تهوه یی ده کات. پینم وایه به بی چاره سەرکردنی نه م ناکۆکیبه
 نینوخزیبه ئاسان نیبه بزوتنەوه که به توانی ناکۆکیبه ده ره کیبه که، واتا

ناکۆکی نینوان نەتەوێی کورد و دەسلاتی چەوسینەری نەتەوێی
بێنگانە، چارەسەریکات کە بزوتنەوێی کە وەک دیاردە بەکی میژوویی لە
نەنجامی نەم ناکۆکیبە دەرهکیبە و بە نامانجی چارەسەرکردنی لە
دایک بوو.

با عێراق بۆ نمونە بێنینهو:

ئەو کاتە گەلانی عێراق لەژێر دەسلاتی کۆلۆنیالیزمی بەریتانیادا
بوون ئەمانجی هەردوو بزوتنەوێی رزگاربخواری گەلی عەرەب و کورد
لە عێراقدا ئەو بوو ناکۆکی نینوان نەم بزوتنەوێی و نینوان دەسلاتی
داگیرکەری بێنگانە چارەسەر بکات. تازادەبونی عێراق لە چنگی
کۆلۆنیالیزم نەم ناکۆکیبە بۆ گەلی عەرەب لە عێراقدا چارەسەرکرد.
بەلام ئایا ناکۆکی نینوان گەلی کورد و نینوان دەسلاتی بێنگانە
چارەسەرکرا؟ ئایا ئەو دەسلاتە ئۆبێبە جینگای دەسلاتی پێشووی
گرتەو، بە حوکمی ناوەرۆکی شۆڤینیستەنی و خاسبەتی
ناسیایانە پەو، درندانتر لە گەل گەلی کورد رفتار ناکات؟.

کۆلۆنیالیزمی بەریتانیا لە گەرمەنی داگیرکردنی عێراقدا ئەو
مەترسیبە بۆسەر بوونی نەتەوێی گەلی عەرەبی عێراق نەبوو کە
ئەمرۆ دەسلاتی شۆڤینی تورک و عەرەب و فارس بۆسەر بوونی
نەتەوێی گەلی کورد هەبێت. چونکە مەسەلە تۆاندنەوێی گەلی
عەرەب و بە ئینگلیزکردنی ولاتەکە لە گۆرندا نەبوو. گەلی عەرەبی
عێراق لە سایە داگیرکەردا رووبەرۆی ئەو مەترسیبە نەبێو - بۆ
نمونه - کە گەلی عەرەبی ئەلجەزایر لە سایە کۆلۆنیالیزمی
نەرسادا تووشی هاتبوو. چونکە خودی بەریتانیا دەولهتەکە وەک
دەولهتێکی عەرەبی داتاشی و لەوێش زیاتر بە زەبری گوللە و نێزە

سوپاکه‌ی خۆی کوردستانی خوارووشی پێوه‌لکاند. هه‌روا زمانی عه‌ره‌یی له هه‌موو بواره‌کانی خۆیندن و نووسین به‌کار هێناندا زمانی ره‌سمی بوو. سروشتی کۆلتوریاڵیزه‌کردنی عێراق ته‌واو جیاوازی بوو له سروشتی کۆلتوریاڵیزه‌کردنی ئه‌لجه‌زایز. چونکه کۆلتوریاڵیزمی فه‌ره‌نسا هه‌ر به‌وه نه‌وه‌ستا‌بوو و وڵاته‌که تالان به‌کات و به‌یکاته بازارنکی داخراوی خۆی به‌لکو ده‌به‌وه‌ست به درندانه‌ترین شینوه خه‌لکی ئه‌لجه‌زایز له‌نیوخزیدا به‌توینیته‌وه و خا‌که‌که‌شی به‌کات به به‌شینک له‌نیشتمانی (په‌ڕۆزای خۆی. ئایا چ جیاوازی‌یه‌ک له‌نیوان سروشتی داگیرکردنی ئه‌لجه‌زایز له‌لایه‌ن په‌ڕجوازی فه‌ره‌نسا و، سروشتی داگیرکردنی کوردستان له‌لایه‌ن په‌ڕجوازی تورک و عه‌ره‌ب و فارسه‌وه هه‌یه؟ ئایا مه‌ترسی په‌ڕجوازی ئه‌م نه‌ته‌وانه به‌زسه‌ر په‌ڕونی نه‌ته‌وه‌یی کورد ده‌قات زیاتر نییه له مه‌ترسی دوینی کۆلتوریاڵیزمی به‌ریتانیا به‌زسه‌ر گه‌لی کورد. (ره‌نگه به‌راوردنکی هه‌له نه‌یه له‌گه‌ڵ گه‌لی فه‌له‌ستینیدا که مه‌ترسی ئه‌مه‌ڕۆی ده‌وله‌تی ئیسرائیل به‌زسه‌ر خا‌ک و په‌ڕونی نه‌ته‌وه‌بیان ده‌قات له مه‌ترسی دوینی کۆلتوریاڵیزمی به‌ریتانیا زیاتره. لام وایه له هه‌ردوو حا‌له‌ته‌که‌یدا ده‌کری ره‌حمه‌ت به‌ز کفندز به‌نێردی).

تۆبلی قه‌ناعه‌ته چه‌وته کۆنه‌کان و ته‌مه‌لی فیکری و دۆگماتیزم زاتی نه‌وه‌یان له‌به‌رین که ده‌رک به سروشتی سیاسی و ئابووری و کولتوری داگیرکرانی کوردستان نه‌که‌ین؟ یان ئه‌مه به مه‌به‌ستی ده‌رازی کردنی ناسیوناڵیزمی ئه‌م نه‌ته‌وانه‌یه؟ یاخود که‌وتنه ژێر کارتی‌کردنکی بی ناگایانه‌ی به‌ری شوئینیستیه که له و وڵاته‌دا به شینوه‌به‌کی سامناک په‌ره‌ی گرتوه‌؟

داگیرکردن، له ساده‌ترین مانایدا نه‌وه په نده‌وه‌ک/ ده‌وله‌تینکی به‌هیز ده‌ست به‌سەر خاک و ولاتی نده‌وه‌پدکی تردا به‌گری و، به دور له ویست و ئیراده‌ی نده‌وه‌ی ژنده‌ست و، به زه‌بری هیز و داپلوسین و تیروزور جوری رژیم‌سیاسی و مهابوری و شینوه‌ی حوکم و زمان و کولتور و شینوه‌ی ژبانی خزی به‌سدردا به‌پیتی و سامان و خیر و به‌بری ولاته‌کشی به تالان بیات، یان نهم سامانه ملکده‌چی به‌رژه‌وه‌ندی و نامالجه‌کانی خزی به‌کات.

پورجوازی ده‌سه‌لاتداری نه‌وه نده‌وه‌انه تهنیا به شینوه کلاسیکیه‌ک‌ی داگیرکردن و کولونیال‌کردنی کوردستانه‌وه نده‌وه‌ستان به‌لکو خاسیه‌تینکی شوئینی- وه‌گه‌زه‌رستانه‌یان لی‌زیاد کردوه چونکه ده‌بانده‌ی نده‌وه‌ی کورد له چوارچینوه‌ی نده‌وه‌ک‌ی خزیاندا به‌توننه‌وه..... ده‌بانده‌ی لایه‌نی دیموگرافی نیشتمان‌ک‌ی تینکده‌ن و تاهه‌تابه به‌یکن به‌شینکی (پیرۆزی) نیشتمانی خزیان. نه‌وه ناوچانه‌پیش که نه‌مرز ناتوان به‌ناسانی و په‌له‌په‌ل زه‌وتی به‌کن (به‌نمونه ئیستا له عیراقد)، نه‌وه کاول و ویرانی ده‌کن و نایه‌لن به مولکی کورد به‌نینته‌وه.

لیزه‌وه هینشتمده‌ی مه‌سه‌له‌ی کورد به مه‌سه‌له‌پدکی نینوخزی نه‌وه ولاتانه و راپینچ کردنی روه و نامالجه‌ی لاهکی و به دور له سروشته‌ک‌ی خزی، هه‌له‌پدکی میژوریه و فاکتدرنکه ده‌بینه‌هزی چه‌واشه‌کردن و وره به‌ردانی خه‌لکی کوردستان و سلکردنه‌وه‌ی له داوای هافه ره‌واکانی خزی. نهم دیارده‌یه له بنچینه‌شدا، له لاوازی نامراز/ لایه‌نه خزیه‌ک‌ی بزوتنه‌وه‌که نه‌ک له سروشت و خاسیه‌ته‌کانی بزوتنه‌وه‌که‌وه هه‌لقه‌ولاره، بزیه به ناوه‌روکی بزوتنه‌وه‌که نامزیه.

مەسەلەى كورد لە ھەر بەشینكى كوردستاندا تەنیا مەسەلەىدىكى
 نێوخزى ئەو ولاتانە نىبە كە كوردستانيان بەسەردا دا بەشكراوە تا بە
 جۆرنكى مېكانىكىيانە بە مەسەلەى دېموكراتى ئەو ولاتانەووە گرى
 بەرى، لەگاتى پىنوستىشدا بەكرىتە قورىانى دېموكراسىيەكى نىووە چل و
 ساختە. ئەم مەسەلەىدە مەسەلەىدىكى ھەرنى و جىھانىشە.
 دۆبارە كۆرەنەووەىكە زىان بەخش نىبە ئەگەر بەلنم ھەرنىبىبە چونكە لە ھەر
 پارچەىدىكى كوردستاندا بەشنگە لە مەسەلەى نەتەووەىدىكى ۲۵
 ملىۆنى. جىھانىشە چونكە پەيوەندى بە مەسەلەى مافەگاتى مرۆڤ و
 مافى ھىر ياردانى چارەنورسى گەلانەووە ھەبە، ھەروا پەيوەندى بە
 تاوانى پەر لە شورەى جىنۆسایدەووە ھەبە كە ئەمانە بەشنگە لەو ماف
 و خالاتەى لە دەستوور و ياساى نەتەووەىدە كۆرتووەگان و لاىحەى مافى
 مرۆڤدا، وەك مەسەلەى جىھانى ھاتوون و لە روى ياساى و سىياسى
 و ئەخلاىيەووە سەروشتىكى جىھانىيان وەرگرتووە. (۱) راستە بزوتنەووەى
 گەلى كورد پەيوەندىبەكى پتەوى بە بەزوتنەووەى دېموكراتى و
 شورىگىزى ئەو ولاتانەووە ھەبە كە گەلى كورد لە نىو ستورەگانىياندا
 دەژى بزوتنەووەى دېموكراتى ئەو گەلانە ھەر دەسكەوتىكى چنگ
 بەكەوى راستەوخۆ كاردەكاتە سەر گەلى كورد و يارمەتى دەدات
 ھىرئەگاتى تىمار بەكات. بزى ھارىكارى و ھاو پەيمانى نىوان ھەردو
 بزوتنەووە كە مەسەلەىدىكى گرىنگ و پىنوستە، بە ھەرىنگ ئەم
 ھاو پەيمانىبە لەسەر بنچىنەى بەكسانى و داتان و ھاو رەبون بە ماف و
 نامالھەگاتى بەكترى دامەزراى. بەلام كارىكى نارىالىستى و بەگرە
 ھەلەبە ئەگەر چارەسەر كۆردى مەسەلەى كورد بە جۆرنكى
 نۆتۆماتىكىيانە بە مەسەلەى دېموكراتىيەووە گرى بەرى. چونكە ئەگەر

هونی دیموکراسی راسته‌قینه - که دیاره له شیوه ئاسیاییه که پیدایه دهی -
 مه‌سه‌له‌کانی وه‌ک مه‌سه‌له‌ی ئافره‌ت و زه‌وی و زار..... هتد چاره‌سەر
 بکات، نه‌وا مه‌رج نیبه به‌توانی، مه‌سه‌له‌ی کورد به‌جزینکی ره‌واو
 دادپه‌روه‌رانه و، به‌و جزه‌ی گه‌لی کورد له‌و قوناغه چاوه‌روانکراوه‌دا
 ده‌په‌خوازی، چاره‌سەر بکات. بگه‌ له‌ وانه‌به‌ هونی دیموکراسی
 راسته‌قینه مه‌سه‌له‌ی کورد به‌جزینکی تر به‌ه‌ژنی و، خه‌لگی
 کوردستان، له‌ بارود‌خینکی ئازاددا، به‌په‌ک ده‌نگ و په‌ک ئیراده‌وه
 داوای مافی به‌یاردانی چاره‌نووس بگه‌ داوای ده‌وله‌تی نه‌ته‌وه‌پش
 بکه‌ن.

باشه‌ کام دیموکراسی داها‌توو ده‌توانی ده‌یان وسه‌دان سال‌ داچورانی
 ئا‌ه‌وری و کاولکردنی کوردستان ب‌و گه‌لی کورد عه‌وینزه بکاته‌وه‌؟ کام
 دیموکراسی ده‌توانی نی‌وه‌ی سه‌رراستی کوردستانی به‌ عه‌ره‌ب کراوی
 عی‌راق ب‌و گه‌لی کورد بگه‌رنه‌ته‌وه‌؟! ب‌یه‌ به‌ رای من ده‌ی نه‌و
 ئی‌حتماله له‌به‌رچاو بگه‌یری که ناکۆکی، ته‌نانه‌ت ناکۆکی توند، له
 نی‌وان دیموکراسی چاوه‌روانکراو له‌ هه‌ر به‌گه‌یک له‌و ولاته‌نه‌ و، له‌ نی‌وان
 ب‌زوتنه‌وه‌ی گه‌لی کورددا سه‌ره‌له‌بات. ئه‌م ناکۆکیبه‌ش له‌سه‌رنکه‌وه
 په‌یوه‌ندی به‌ سروشت و ئامانجه‌لینک جیا‌وازه‌کانی هه‌ردوو
 ب‌زوتنه‌وه‌که‌وه هه‌یه، له‌ سه‌رنکی دیکه‌وه‌شه‌ره په‌یوه‌ندی به‌ تاقی
 کردنه‌وه‌ی تالی میژوویی ده‌یان و سه‌دان ساله‌ی گه‌لی کورد و
 وێرانکردن و گه‌زینی لایه‌نی دی‌مۆگرافی کوردستان و سیاسه‌تی
 له‌ناو‌بردنی به‌ کۆمه‌له‌وه هه‌یه که رژنه‌ نه‌ته‌وه‌بیه شو‌ئینیسته‌کانی
 نه‌و ولاته‌نه په‌یره‌وی ده‌که‌ن. په‌یوه‌ندی به‌ هه‌لو‌نستی هه‌یز و خه‌لگی
 نه‌ته‌وه‌کانی تروه هه‌یه که کوردستان به‌ مولکی خ‌ویان و مبه‌راتی

با پیرانیان ده‌زانی. په‌پوهندی به چۆنیه‌تی ئه‌و په‌پوه‌ندییه لاس‌ه‌نگ و نا‌په‌کسانه‌وه هه‌یه که له‌سه‌ره‌تاوه له نیوان ئه‌و نه‌ته‌وانه و نه‌ته‌وه‌ی کورده‌دا دروست کراوه و، ئه‌مرۆ ته‌واو وه‌ک په‌پوه‌ندی نیوان جه‌للاد و که‌سینکی زیندانی کراوی لینه‌اتوه. بۆیه کارنکی چاره‌روان‌کراو و روایه نه‌ته‌وه‌ی کورد له هه‌وه‌لین ده‌رفه‌تینکی له‌بار و گو‌لجاودا ئه‌م په‌پوه‌ندییه به توندی ره‌ت به‌کاته‌وه و، له‌هه‌ر به‌شینکی کورده‌ستاندا بی، به‌په‌ک ده‌نگ و په‌ک ئیراده‌وه بۆ مافی بریاردانی چاره‌نووس رابیی.

چهند سالینکی که‌م پینش نیستا کۆ چاره‌روانی ده‌کرد زۆریه‌ی نه‌ته‌وه‌ی خاوه‌ن کۆماره فیدرالییه‌کانی په‌کینتی سۆڤیه‌ت، که ره‌نگه له‌سه‌دا په‌کی نه‌ته‌وه‌ی کورد ته‌وه‌ینی نه‌ته‌وه‌ی بیان پی‌نه‌کرای، ئا به‌م جۆره رابین و داوای جیا‌په‌وتنه‌وه وه‌ک خۆیان ده‌لین له داگیرکری روس بکه‌ن؟

له‌لایه‌کی دیکه‌وه به هۆی ئه‌و بارودۆخه سه‌خته‌ی نه‌ته‌وه‌ی کوردی تیندا ده‌ژی و به هۆی ئاماده‌یی خه‌لکی کورده‌ستان بۆ خه‌بات له پیناری مافه‌کانیدا، ده‌رفه‌تینکی باه‌تی له‌بار، له‌هه‌ر به‌شینکی کورده‌ستاندا هه‌یه که بارودۆخی شو‌رشگیزی به‌ر له ناوچه‌کانی تر پینگات و، مه‌سه‌له‌ی کورد رووه و ئاسۆیه‌کی نوی هه‌نگاو بنی و ته‌نانه‌ت به مافی بریاردانی چاره‌نووسیش بگات به‌ر له‌وه‌ی بزوتنه‌وه‌ی دیموکراتی له‌و ولاته‌ندا سه‌ریکه‌وی.

بۆیه به‌سته‌نه‌وه‌ی چاره‌سه‌رکردنی مه‌سه‌له‌ی کورد ته‌نیا به‌ه‌وونی دیموکراسییه‌وه بۆچوونینکی کورته‌بینانه و هه‌له‌به‌، نه‌ک ته‌نیا له‌به‌ر نه‌وه‌ی له‌ تاکه گۆشه‌په‌کی دیاریکراو بۆ سه‌رده‌می مه‌سه‌له‌ی کورد

دهروانی، بەلکو لەبەر ئەوەش بزوتنەوێ دەموکراسی ئەو ولاتانە بە
 حوکمی نارهزوک و خاسبەتی شۆقینی هیز و لایەنەکانی ناتوانی
 مەسەلەی گەلی کورد بە جۆرنکی رەوا چارەسەر بکات. زۆرەوی
 هیزەکانی نیو ئەم بزوتنەوێ هیزی ناسیونالیستی نەتەوێ گەورەن و
 شۆقینیزم لە نیوخزینیاندا دەژی. ئەو تا لەو پەری لاوازی و شکستیدان
 کەچی ناتوانن دان بە مافی چارەنووسی گەلی کورددا بنین و، پێنە
 سەر ئەو باوەرەوی کە بەکیتی نەتەوێکان دەبێ لەسەر بناخەوی مافی
 بەرامبەر و بە جۆرنکی ئارەزوومەندانە ئەک بە زۆرەمەلی داڕمەزری.
 لەلایەکی دیکەوێ حەزەکانی چینی کۆنکاری ئەو ولاتانە هێشتا لاواز
 و تینکشکیندراون و رۆلی سەرەکییان لە نیو بزوتنەوێ دەموکراسیدا
 نییە، سەرەرای ئەوێ لە شۆقینیزمی پورجوازی دەرباز نەبوون و
 نەیانتوانیوە شارستانییانە و ئینسانییانە سەرلجی مەسەلەی کورد
 بەدەن و بەو جۆرە لە مافی برباردانی چارەنووس بەگەن کە ئەک هەر
 تەنیا مافینکی رەوا بە بۆ هەموو گەلان بەلکو بەو پێنەش بەکیتی
 نەتەوێکان ئەو کاتە دیتەدی کە لەسەر بناخەوی دەموکراسی و
 ئینترناسیونالی بی و مافی جیاپوونەوێ تیندا پەڕنەری.

جانەگەر بزوتنەوێ دەموکراسی ئەو ولاتانە، لە کاتینکدا تینشکاوه
 هیندە لوتیەبەرزانە و ئاوا بە سوکی سەپری مەسەلەی کورد بکات،
 ئاخۆ سەپینی کە ئەم بزوتنەوێ دەسلاتی سیاسی دەگریتە دەست و
 هەموو ئامرازەکانی داڕمەزینی لەژێر دەستدا دەبێ چۆن چۆنی
 مەسەلەی کورد چارەسەر دەکات؟

ئەوانەوی ئەمرۆ، لەکاتی زەپوونییاندا مافی برباردانی چارەنووس و
 سەرپەخۆیی نیشتمانی بە گەلی کورد رەوا نابینن، سەپینی کاتی

دهسه لاتدار دهبن و گهلی کوردیش داوای نهم مافه دهکات کی دهلی
 تهمانه له حوکمرانهکانی نهمرز باشر وهلامی گهلی کورد دهدهنده.
 مهسهلهی کوبلهکردن و بریندارکردنی کهرامهتی نتهوهی و زهوت
 کردن و خز به خارهن زانینی خاکی نتهوهی تر و سدرجهمی
 چارهتووسی نتهوهی ژنردهسته زور لهوه نالوزتر و سامناکترن که به
 هندی بزچوون و تیژی نیوهچل و حیساب هز کراوی ندرتو چارهسدر
 بکرنن، که له بنچینهدا دلراگرتی نتهوهی چهوسیندر و بگره
 بهرژه وهندپههکانی نتهوهی چهوسیندر، نهک چهوساوه، لهبهرچاو
 بگری. ندهوتا ولاتی و ک رومانیا و مهجدرستان، یوگوسلاویا و
 بولگاریا دواي زیاتر له چل سال بهسدر دهسهلاتی گوایا کرنکاراندا
 کهچی تائینستا لهسدر چند پارچه خاکینک تیر و شیر له بهکتری
 دهسوون. نهگدر هرونیان له پهمانی وارشن و مهترسی ناتو و رولی
 پوزه تیغانه ی بهکیتی سوقیهت نهویه لهوانه بوو چند سال لهمهوهبر
 پینکیان داهاپه..... مهسهلهی چند ناوچه بهکی سنووری تائینستاش
 بهکینکه له گیروگرفتهکانی نیوان دوو ولاتی بهرینی وهک بهکیتی
 سوقیهت و چین. لهوهش زیاتر ندهوتیه هردوو نتهوهی نازه و
 نهمهن دواي حهفتا سال پهروه رده کردنی گوایا ئینته رناسیونالی و
 سوسیالیستی، ناوا بهر بهریستانه تینک بهریوون و خونتی ژن و پیر و
 زاروکی بهکتر بیان حهلاک کردوه. دهولتهی بولگارستان دواي نزیکه ی
 سه دوده سال نازادبوونی له کولونیا لیزی تورک، سدر کردایه تی گوایا
 پرولیتاری ژیفکوف تولدی رابردوی له ر تورکانه کرده که له
 بولگاریا ده ژبن، چونکه هینستا گری کونیهی کزیلا به تی دوینی و
 بریندارکردنی کهرامه تی نتهوهی له نیر سایکولوزیای کز مهلا به تی

به‌شکنی خه‌لکی نه‌و ولاته‌دا ریشه‌ی دا‌کوتاره. من که با‌سی نه‌م دیار‌دانه ده‌کم به کار‌نکی سروشتی‌یان نازانم. نه‌خیر به کار‌نکی ناپه‌سند و ناره‌وایان داده‌نینم. به‌لام ناره‌وایی دیار‌ده‌ی‌ک بوونه بابه‌تیه‌ک‌دی له‌ناونا‌پات. لیره‌دا ده‌مدوی سدرنج بز نه‌وه راه‌کیشم که نه‌گه‌ر نه‌م مه‌سه‌لآته هینده نالوز و سامناک بن و هه‌روا ته‌نانت له به‌رنامه سیاسی‌ه‌کانیشدا به‌ی چاره‌سەر‌کردنی ریشه‌یی بی‌ننه‌وه ناخو له دوار‌وژی نزدیک‌دا - لای خومان - چ جه‌نگینی سامناکی نیوخو و چ لاقاونکی خونینی سامناکتر چاره‌ر‌نمان بکن!! - نه‌وکاته‌ش هه‌موو لابه‌ک به‌ر‌پرسیاری نه‌و کاره‌ساته ده‌بن!

چه‌وساندنه‌وه و کزیله‌کردنی ده‌یان و سدان سال‌ی نه‌ته‌وه یه‌و و زام‌دار‌کردنی که‌سایه‌تی و که‌رامه‌ته نه‌ته‌وه یه‌ک‌دی جزوه بیر و بز‌چوون و هوشیاری کومه‌لایه‌تی و کار‌دانه‌وه‌ی ر‌وحی نه‌وتو لای نه‌ته‌وه ژنده‌سته‌که ده‌خول‌قین که ده‌ستا‌ویرد له‌گه‌ل نه‌مانی چه‌وساندنه‌وه و کزیله‌به‌تیه‌که‌دا وا به‌ناسانی له‌ناو ناچن و له‌بیر و هوشیاری خه‌ل‌کیدا ناسرد‌رینه‌وه، به‌ل‌ک‌ز به‌خوکی سدره‌خ‌زیبه نیسبیه به‌ناویان‌گه‌ک‌دی هوشیار‌بیده (الر‌عی) تا سدره‌مینکی زور ده‌میننه‌وه و، له‌گه‌لیدا نه‌و ده‌رفه‌ته‌ش ده‌مینن که هین‌نکی کومه‌لایه‌تی سیاسی، ته‌نانت چندان سال‌ دوا‌ی نه‌مانی چه‌وساندنه‌وه‌ک‌ش، نه‌م مه‌سه‌له‌یه بز دوژ‌منایه‌تی نه‌ته‌وه‌یی و جوش‌پیدانی قینی نه‌ته‌وه‌یی به‌کاری بینن - چونکه نه‌م ژنده‌ستی و کزیله‌به‌تیه له‌گه‌ل خزی‌دا هه‌زاران قوریانی و کاره‌سات و مأل‌و‌رانی هیناره، که له واقیعه مادی‌یه‌که‌دا له‌ژنر هه‌ر ده‌رخت و ده‌وه‌ن له‌پال هه‌ر به‌رد و گوی ر‌وبار و له‌نیو هه‌ر کولان و گه‌ره‌ک و گوند و

شارنگدا شوننه‌واربان ده‌مینتی و رۇژانه به زه‌قی رووه‌رووی
خه‌لکه‌که‌ده‌پنه‌وه..... له ژبانه رۇحیه‌که‌شدا له نیر سه‌دان گزوانی و
به‌یت و لاوک و حدیران و هنراوه و داستان و چیرۆک و رۇمان و
لایلا‌یلایه‌ی دایکان سه‌رجه‌می کولتووری رۇحیدا به زیندوویی
ده‌میننه‌وه و له‌نیو نه‌فسیه‌ت و هوشیاری کومه‌لایه‌تی و که‌سایه‌تی
خه‌لکی نه‌توره‌که‌دا ریشه‌بان داده‌کوتن.

سه‌رچاوه و په‌راوێزه‌کان

- ۱- لبتین - ته‌واوی دانراوه‌کان- به‌رگی ۲۵. ل. ۲۵- به‌ زمانی به‌لگاری.
- ۲- بۆ زیاتر ده‌باره‌ی لایه‌نی یاسایی جیهانیی بوونی مه‌سه‌له‌ی کورد، به‌روانه
وتارنکی دکتور فوئاد ساکۆ، گزفاری رنگای ناشتی و سۆسیالیزم - ژماره ۱۲-
وتارنکی د. پیری شالباز- کوردستان الیوم- ژماره ۵. ۴ کانووی دووم و
شوباتی ۱۹۸۹.

میگانیزی په یوه نندی نیوان بزوتنه وهی کورد و بزوتنه وهی نه ته وه کانی ناوچه که

په یوه نندی نیوان بزوتنه وهی کورد و بزوتنه وهی نه و گه لاندی ندمرز
نه ته وهی کورد له چوارچینه وهی ده و له تینکدا له گه لیان ده زی
په یوه ندیبه کی میژووبیه و له گه ل سدره لدانی نه و بزوتنه وانه و له
گرمه ی خدبات له پیناوی تامانجی هاو به شدا وه ک پیناویستیه کی
بابه تی له دایک بووه .

نهم پینو ندیبه له پرزسه ی به ره و پینش چوونیدا به قوناخی میژووبی
جوزیه جزردا تینپه ریوه . کزمدلینک نالوگزی چوونایدتی به سدره اها توه
که له بنچینه دا ره نگدانه وهی گوزرانکاریه کانی نیو نهم بزوتنه وانه و
تامانجه جوزیه جزره کانیان بووه . له هدر قوناخیکیشدا نه وه نده ی
تامانجه کانی بزوتنه وهی هدریک له و گه لانه له گه ل تامانجه کانی
بزوتنه وهی کوردا هاوجوت یان هاویدش بووین نه و نهم په یوه ندیبه ش
روال دتینکی پززه تیقانه و چالاکانه ی به خزوه گرتوه و ، له مه دانی
خدباتی هاویدشدا سرکه وتنی بهرچا و هاتوونه دی .

له هه مان کاتدا نهم په یوه ندیبانه کزمدلینک پند و درسی تالیشیان
بزگه لی کورد جیهیشتوون که له خدباتی نیستا و داهاتوودا ناگری

له بهرچاو نه گېرښ. چونکه لابه نه کان و سدر کردایه تی بزوتنه وهی نیو
 نه و نه ته وانه له رزوانی ته نگاندها، کاتی لاواز و زه پوون و
 راونراپوون، نه و هاریکاری بزوتنه وهی گلی کوردیان به لاره سه به ست
 پوهه، چونکه پنیوستان پی پوهه تا به گه یشتنه نامانجه کانی خزیان
 سوودی لی وه ریگرن. کاتیکیش به هوه لین نامانجه کانیان گه یشتوون،
 به هزی ناوه رزکی ناسیونالیستی و شوئینیستی پنه وه، پشتیان کردوته
 گلی کورد و نه ک ته نیا له گه لیدا به لین شکین و پی وه فا ده رچوون
 به لکو به کسر نیازه شوئینیستی به کانی خوشیان به رامبدری
 ده رختوره.

ئاوردانه وهی کی میژووی

لام وایه کۆنترین په پوهندی نونی نیوان نوته رانی بزوتنه وهی
 نه ته وهی کورد و بزوتنه وهی نه و گه لاته بز کۆتایی سه دهی رابردو و
 سه ده تایی نه م سه ده به ده گه رننه وه. کاتی نیشتمان په روه رانی کورد و
 تورک، دواپیش له گه ل نیشتمان په روه رانی عه ره ب، له ناواره پیدا
 خه باتی سیاسی و کولتوری هاویه شیان له دژی نیستی به دای سولتانی
 عوسمانی ده کرد و، له ژیر کارتیکردنی پیری رۆشنگری (التنوير) و
 شۆرشه دیموکراسی به پورژوازی به کانی نه و روپادا بانگی نازادی،
 داد په روه ری و به کسانییان ده دا و ده یانویست نه و بیروپاره نوینیانه
 له کۆمه لگای عوسمانیدا به لایه کته وه، که له جه وه دردا له گه ل
 گه شه کردنی ژبانی کۆمه لایه تی و سه ره تا کانی ده رکه وتتی په پوهندی
 بابه تی نونی سه رمایه داری له نیو نه و کۆمه لگایانده ده گرنجان.

له و سه رده مه دا نیشتمان په روه ران و ده سته ی رۆشنپیری نونی
 کوردستان له ده ره وه به شداری چالاکانه دیان له خه باتی دژ به سولتاندا

ده کردو، هه‌ندێکیان رۆژی سەرکردایه‌تییان له‌نیو رنکخراوی (تورکیای لاو) دا هه‌بوو، له‌ئهمونه عه‌بدوللا جه‌وده‌ت نه‌ندامی به‌که‌مێن ده‌سته‌ی دامه‌زرینه‌ری ئهم رنکخراوه و به‌پر‌سیاری به‌کینگ له رۆژنامه‌گانی رنکخراوه‌که (هجتهاد) بوو.

له‌سالی ۱۹۰۸ دا کاتی رنکخراوی تورکیای لاو سەرکه‌وتنی وه‌ده‌سته‌ینا، له‌سه‌ره‌تادا، که هه‌یشتا ناسیونالیستی تورک ده‌سه‌لاتی خۆی نه‌چه‌سه‌پانه‌بوو، ده‌رفه‌تیکی باه‌تی و جه‌وره‌ نا‌زاده‌یه‌ک به‌ نیه‌تنامه‌په‌روه‌رانی کورد ره‌خسا توانییان کۆمه‌لێک چالاکی سیاسی و کولتوری فراوان له‌ کورده‌ستانی باکووردا بنه‌ینن و هه‌وشیاری نه‌ته‌وه‌یی به‌لاویه‌که‌نه‌وه و به‌زوتنه‌وه‌ی گه‌لی کورد به‌ره‌وه‌پیشه‌وه به‌رن.

تورکیای لاو هه‌ر له‌ به‌که‌مێن رۆژانی سەرکه‌وتنه‌یاندا ناوه‌رۆک و نیازه‌ شوئینیستییه‌گانی خزیان به‌رامبه‌ری نه‌ته‌وه‌ غه‌به‌ره‌ تورکه‌گان نه‌شارده‌وه. به‌یه‌ له‌ پایزی هه‌مان ساڵدا نیه‌تنامه‌په‌روه‌رانی کورد رنکخراوی خزیان به‌ ناوی (کۆمه‌له‌ی ته‌عالی و ته‌ره‌قی کورد) به‌ره‌ په‌نکه‌ینا و، چالاکی سیاسی و کولتوری خزیان درێژه‌په‌یدا. زۆری نه‌خایاند ناسیونالیستانی تورک هه‌رشه‌ی داپه‌لۆسینی به‌ریلاویان کرده‌ سه‌ر کۆمه‌لاتی خه‌لکی کورده‌ستان و که‌وتنه‌ راوانان و گرتنی نیه‌تنامه‌په‌روه‌ران. ته‌نانه‌ت به‌ ماره‌به‌ک به‌ر له‌ هه‌لگه‌رمانی به‌که‌مێن شه‌ری جیهانی ته‌واوی ئه‌و چالاکییه‌ سیاسی و کولتوریه‌ ئاشکراپانه‌ دامه‌رکینه‌رانه‌وه.

کاتیکه‌ش که‌مال ته‌تاتۆرک ده‌سه‌لاتی گرتی ده‌سه‌ت، له‌ژێر پاله‌په‌سته‌زی ئه‌و گه‌روه‌گرفته‌انه‌ی دوا‌ی تیکشکانه‌ی ئه‌مپه‌راتۆری عوسمانی له‌ جه‌نگدا روه‌به‌رووی تورکیا به‌بۆنه‌وه، کۆمه‌لێک گه‌ت و

بدلینی به نتهوهی کورددا که له پدیمانامه‌ی نیشتمانی سالی ۱۹۲۰دا تۆمارکران. به‌لام کاتی به هاریکاری گه‌لی کورد توانی خاکی تورکیا له هیزی بینگانه ده‌ریازیکات نه‌ک هه‌ر له بدلینه‌کانی، که به گه‌لی کوردی دابوون، ژنوان بۆره به‌لکو توانی په‌یمانی سیفهریش، که هه‌ندی به‌ندی گرنگی سه‌باره‌ت به مافه‌کانی گه‌لی کوردی به خۆوه‌گرتبوو، هه‌لوه‌شینیتته‌وه و له سالی ۱۹۲۳ دا په‌یمانی لۆزان، که که‌م و زۆر باسی مافی گه‌لی کورد ناکات، جینگه‌ی بگرنته‌وه.

کاتیکیش خه‌لکی کوردستان به سه‌رزکایه‌تی شیخ سه‌عه‌یدی په‌یران داوای مافی نته‌وه‌یی خۆیان کرد، ناسیۆنالیستانی تورک که نه‌و کاته لاقی به‌ریه‌ره‌کانی ئیصپریالیزمیان لی‌ده‌دا، به جزوینکی درندانه‌ی که‌م وینه‌وه لانی گه‌لی کوردی بیان دایه‌وه هه‌ر به‌م دروشمه‌ی ساخته‌په‌ش توانیبیان ده‌سه‌لاتی سۆڤییت به نه‌ندازه‌یه‌ک گومرا به‌کن که دژی بزوتنه‌وه‌ی کورد بوه‌ستی. ئه‌م کاره هینده درندانه بوو که (نه‌ه‌روی) سه‌رسام کرد به‌ده‌نگی به‌لند به‌لی: (به‌راستی سه‌په‌ره! نته‌وه‌یه‌ک که تادوینی دینا‌عی له مافی خۆی ده‌کرد، ئیستا ده‌ستدرئۆی به‌کاته سه‌ر مافی نته‌وه‌یه‌کی تر و خه‌باتی رزگاربخوازی به‌کاته خه‌بات به‌و ژیر ده‌ستکردنی گه‌لاتی تر. (۱)

له عیراقیشدا په‌یوه‌ندی نیوان بزوتنه‌وه‌ی هه‌ردوو نته‌وه به‌و ژوانی به‌رگریکردنی کۆلۆنیالیزمی به‌ریتانی ده‌گه‌رنته‌وه که گه‌لی کورد له راپه‌رینه‌که‌ی سالی ۱۹۲۰ی خه‌لکی عیراقدا به‌شداریه‌کی فراوان و چالاکانه‌ی کرد. (۲)

له سالی ۱۹۲۴ به‌دواوه کاتی کۆلۆنیالیزمی به‌ریتانی حوکمداری

ساوای کوردستانی روخاند و کوردستانی به ده‌وله‌تی کارتونی
عیراقه‌وه گری‌دا، توانی زی‌تر ده‌سه‌لاتی خوی به‌سدر عیراقدا
به‌پینی و، له رنگی کومه‌لینک رنگه‌وتن و په‌یمانامی ناه‌راه‌ره‌وه
ده‌وله‌تی عیراق زی‌تر وابه‌سته‌ی خوی بکات و خه‌لکه‌کش سه‌خت تر
به‌چوسینیته‌وه.

له نه‌لجامدا کومه‌لینک راپه‌رینی جه‌ماوه‌ری له دژی ده‌سه‌لاتی
کولونیا‌لیزمی و رژیمی پاشایه‌تی سه‌ریان هه‌لدا، که له هه‌موویاندا
نه‌ته‌وه‌ی کورد چالا‌کانه به‌شداری کرد له نه‌لجامدا گه‌لاتی عیراق
توانیبیان له ته‌مووزی ۱۹۵۸دا رژیمی وابه‌سته به کولونیا‌لیزم
پروخینن و ده‌وله‌تیکی کزما‌ری دا‌به‌زینن.

به هژی ته‌م سه‌رکه‌وته‌وه‌ی گه‌لی کورد بژ ماوه‌ی دوو سالینک جزوه
نازاده‌یه‌کی بژ ره‌خسا و، ژبانی سیاسی و کولتوری و نه‌ته‌وه‌یی له
کوردستاندا به‌ژانه‌وه‌یه‌کی نو‌بیان به‌خزوه دی. به‌لام ته‌م (مانگی
هه‌نگوینییه‌ی شورش) زوری نه‌خایه‌ند، چونکه ده‌سه‌لاتی به‌رژوازی
عه‌ره‌ب، به جزو‌نکی شو‌قینیستانه که‌وته دا‌پلزسینی نه‌ته‌وه‌ی کورد
به‌مه‌ش سه‌ره‌تای تینکشکانی شورشی ته‌مووز ده‌ستی پینکرد، چونکه
هه‌ر زوو دو‌ابه‌دوای په‌لاماردانی خه‌لکی کوردستان، نوره هاته سه‌ر
دا‌پلزسینی به‌زوتنه‌وه‌ی گرینکاران و زه‌عه‌تکیشانی خه‌لکی عیراق. (۳)

هه‌ندی پند و تاقیکردنه‌وه

به‌زوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی دیموکراتی ته‌ر ولاتانه‌ی کوردستانیان به‌سه‌ردا
دا‌به‌شکراوه، هه‌ندی پند و تاقیکردنه‌وه‌ی تالیان هیناره‌ته کاپه‌وه،
که سه‌ریاری چهند به‌اره‌به‌وونه‌ویان، که‌چی به‌زوتنه‌وه‌ی رادی‌کال و به

تایبەتی بزوتنەوهی کرێکارانی ئەو ولاتانە سوودیان لێ وەرندەگرتون. بزوتنەوهی نەتەوهیی ئەو ولاتانە کوردستانیان بەسەر دا بەشکراوە کاتی ناگزکیبە دەرهگیبە کهیان له گەڵ دەسلاتی چهوسینەری بێگانەدا، پان ناگزکیبە نیو خزبە کهیان له گەڵ رژیمی دیکتاتۆری ولاتە کهیاندا چارەسەر دەکەن و دەسلاتی سیاسی دەگرندەست کۆمەڵە لایەتیبە کهیاندا دێت و، بە هزی خاسیەتی چینایەتی و ناسیونالیستیانەوه و بە هزی لاوازی رۆلی پارتی چینی کرێکاران له نیو ئەم بزوتنەوانەدا، بەره بەره ئەم بزوتنەوانە نارهزۆکه رزگاربخوازی و دیموکراتییە کهیان لە دەست دەدەن. ئەم گۆرانکاریبە چۆنایەتییانەش، بە حوکمی کێشە نەتەوهیی لەر ولاتانەدا، بەر لە هەموو شتێک له هەلۆنستی شۆقینیستانەیان بەرامبەر بە مەسەلەی کورد دەردەکەوی. ئەم هیزانە له هەرەتی لافڵاندانی شورشگیری و خەباتی گویا دژی ئیمپریالیستیاندا ئەک هەر تێکۆلی له مافە نەتەوهییەکانی کورد دەکەن، بە لکو هەوێن لەشکرێکی پرچەکی خۆیان بۆ داپلۆسینی خەلکی کوردستان نامادە و بەری دەکەن. لێرەوه، پێم وایە، هەوێن روالەتی تێکشکانی پان وەرچەرخانی ئەم بزوتنەوانە له هەلۆنستیان بەرامبەر بە مەسەلەی کورد دا دەردەکەوی. بگرە هەوێن پرۆقە داپلۆسین و تیرۆری خەلکی زەحمەتکێشی ولاتە کهیان بە داپلۆسینی خەلکی کوردستان دەستپێندەکەن، چونکە ئەم هەنگاوه، که رەنگدانەوهی جەوهەرە شۆقینیستی و چینایەتیبە کهیانە، بۆ ئەوان ئاسانترە و باجەکەشی کەمترە. ئەوان لەم رینگە بەشەوه دەتوانن بە دروشمی دیماگۆگیانە ی پاراستنی (بە کپارچەیی) خاک و سەرۆری

در ژناندهی نیشتمان گیانی شوقنیستی له نیر نه تده کانیاندا جوش
پیندهن و کز مه لانی خه لکی پی بهنج بکهن، تا بتوانن ئاسانتر
بزوتنه وهی دیموکراتی و کرنکاران و زه حه تکینشانی ولاته که بان
سدر کوت بکهن و تینکی بشکینن.

نامه وی در یژد ادپی بکهم، به لام باهروانین نه تاتزورک دوی داپلزیستی
خه لکی کوردستان، ره زاخان دوی لیدانی بزوتنه وهی سمکۆ و
دواتریش دوی روخاندنی کۆماری دیموکراتی کوردستان و نازرباجان،
که ریم قاسم دوی هیزشی سوپایی بزوسهر کوردستان، به عس دوی
تینکشکاندنی بزوتنه وهی گه لی کورد له سالی ۱۹۷۵ داو، رژیمی
نیستای نیران دوی هیزشی عه سکه ری بزوسهر خه لکی کوردستان.....
هه ره مروهان هه وه لین پراوهی داپلزیستیان له کوردستاندا
ده ستپینکردوه و، دوی تده زه بری توندترین له بزوتنه وهی
کۆمونیستی و سهرجه می بزوتنه وهی شورشگیری ولاته که بان داوه.

نهم ده رسه تالانه له گه ل تده وهی له هه ره بکه کینک له و ولاتانه دا زیاتر
له جارنک دورباره بوونه تده، که چی بزوتنه وهی چه پ، به تایبه تی
مارکسیبه گانی تده ولاتانه له هه ره کۆمه لیک هزکار له هه رچاویان
نه گرتون. تده وان له جیاتی تده وهی هه لونیستی نهم رژیمان به رامبه ره
مه سه له ی نه تده وهی و دیموکراسی و مافه گانی مرۆف به بنچینه
داهینن، تده را زیاتر دروشم و هاتو هاواری گواپا دژی نیمه پریالیستی نهم
رژیمان و په بوه ندییان له گه ل، یان هه لونیستیان به رامبه ره ولاتانی
(سوسیالیستی) بو تده وان بوونه ته مه سه له ی سهره کی، وه ک تده وهی
رژیمیک بتوانی دژی نیمه پریالیزم پی له کاتینکدا نه تده وهی کورد له نار
ده بات و دیموکراسی له کۆمه لانی خه لکی زه رت ده کات!!.

بزوتنه‌وهی نەتەوه‌یی ئەو ولاتانە هەر هیندە بە تەنگ کۆمەک و
هاوێشمانی بزوتنه‌وهی کوردەوه هاتوون کاتی لە قوناخی رزگاربخوازی
نیشتمانیدا بوون کێشەیان لە گەڵ دەسلاتی بێگانەدا بوو یان
رووبەرووی تیرۆری رژێمە دیکتاتۆرەکانیان بوونەتەوه. ئیتر دۆای
ئەو بزوتنه‌وهی کوردیان فەرامۆش کردوو و، لە دۆژمنە هاوێشەکی
دوینیان درندانەتر پەلاماری گەلی کوردیان داو.

بزیە تاقیکردنەوهی بزوتنه‌وهی کورد لە گەڵ بزوتنه‌وهی نەتەوه‌یی و
دیوکراسی ئەم ولاتانە تاقیکردنەوه‌یەکی تال و تراجیدیانە، چونکە
پەيوەندیبەکانی نێوانیان پشت بە میکانیزمیکی ئیفلج دەهستی و لە
بەنجینەدا پەيوەندیبەکی لاسەنگ و نایەکسانە و زیاتر رەنگدانەوهی
ئەو پەيوەندیبە بایەتیبە نایەکسانە بە کە هەر لەسەرەتاو لە نێوان
نەتەوه‌ی زۆردار و نەتەوه‌ی زۆرلینکراوا هەبە. رەنگدانەوهی
هەلۆنستی شۆئینستیانەیی هێزەکانی نەتەوه‌ی زاله کە کوردستان بە
بەشینکی ئەبەدی ولاتەکی خۆیان دەزانن و ئەو راستیە ناسەلمێتن کە
کوردستان هەر دۆینی بە دوور لە ئێرادی گەلەکی بەسەر ئەم
ولاتانەدا دا بەشکرار بە زەه‌ری (ئێستێدای ناسیایی) لەنیو ئەو
دەولەتانەدا ماوێتەوه.

ئەگەر بزوتنه‌وهی رزگاربخوازی کورد بەرپرسانی بەشینکی ئەم
میکانیزمە ئیفلجەیی، جا لەبەر ئەوه‌ی پنی رازی بوو و مافی
بەریاردانی چاره‌نووسی گەلی کوردی نەکردۆتە مەرجی پەيوەندی
هاوێش، یان لەبەر ئەوه‌ی لە هەندی قوناخدا خۆی لە بزوتنه‌وهی
دیوکراسی ئەو ولاتانە و دۆره‌پەریز گرتیی ئەوا بەرای من ئۆیالی هەر
سەرەکی ئەم مەسەلە بە لە ئەستۆی بزوتنه‌وهی نەتەوه‌یی و دیوکراسی

نهو گهلانه دایه، چونکه نهوان له پوری لاوزی و (شورشگیر) پیاندا
 نه یانته ویاوه و ناشتوانن ده سته رداری سروشتی شوقینستانه دی خویان
 بېن و دان به مافی بریاردانی چاره نویسه نه تهوه ی کورده دا بېنېن.
 له همدوو زروف و سدرده مینکیشدا بهر ژه وهندی خویان چند جاړ و
 چند جاړ خستو ته سدر ووی بهر ژه وهندی سدر جمدی خدلکی
 کورده ستانه وه. باسکردنی نه م واقعیه تاله بهو مه به سته نییه
 هاریکاری نیوان بزوتنه وهی کورد و بزوتنه وهی نه م ولاتانه به کارنکی
 بی هزه دابنیم، بدلکو بهو نامانجه یه میکانیزمینکی نوی بز نه م
 په یوه تدبیرانه دابهنندی که له سدر پنچینه ی په کسانو و مافی
 بهر اهری و دانان به مافی بریاردانی چاره نویسه به کتری دابه زری.

داهیتانی نه م میکانیزمه نه گهرچی به بهر یوه هده وزه په کی نوی
 به بهر خه باتی هاربه شی بزوتنه وهی کورد و بزوتنه وهی نهو گهلانه دا
 بکات، به لام بهو مانا په نییه که هرکال هم بزوتنه وه نه ته وه بی و
 دیموکراسی بانه ده ترانی مه سه له ی کورد به جزونکی ره او بهو
 شپوه پدی نه ته وهی کورد ده بخوازی چاره سدر بکات. نه مهش بهر
 له همدوو شتیک په پوهندی به ناوهروک و نامانجه لیک جیاوازه کانی
 بزوتنه وهی کورد و نهو بزوتنه وانده هده که رهنگه تنیا بوونی
 دیموکراسی نامانجهی هاربه شی نیوانیان بی. هه روا په پوهندی به
 کومه لیک هزکاری تره وه هده که له ژماره ی رابردودا باسی
 هندنکیان کرا.

گزینی رژیم سیاسی هرکام له م ولاتانه، به هر رنگه په ک بی
 (کودینتای عهسکهری، راپدیننی جه ماوهری..... هتد) بارودوخنکی
 سیاسی و کومه لایه تی نوی دینیته کایه وه که وزه و تیراده ی

داپلۆسراوی خەلکی دەههژنی. هه‌شیاڕیه‌که‌ی نوێی کۆمه‌ڵایه‌تی و نه‌توه‌یی و سیاسی پێش، یان له‌کاتی ئەم پرۆسه‌یه‌دا، سه‌ره‌له‌ده‌ات و هه‌ر له‌ به‌که‌مین رۆژانی بارودۆخی دیموکراسیه‌که‌دا به‌ جوړنکی خه‌را به‌وه‌پێشه‌وه‌ ده‌چی که‌ ناتوانی له‌گه‌ڵ واقیعه‌ کۆمه‌ڵایه‌تی و نه‌توه‌یه‌یه‌که‌دا به‌گونجی. چونکه‌ پرۆسه‌ شوێشگێڕیه‌که‌ به‌ هوکمی بارودۆخی باهه‌تی و ناوه‌رزی هه‌یه‌ کۆمه‌ڵایه‌تییه‌ سه‌ره‌کییه‌کانی، هه‌روا به‌ هزی شوێنه‌وار و پاشماوه‌ که‌له‌که‌هه‌وه‌کانی رۆژی پێشوه‌وه‌ ناتوانی به‌و خه‌راپیه‌ داخه‌زییه‌ کۆمه‌ڵایه‌تی و نه‌توه‌یه‌یه‌کان به‌ئینه‌دی. له‌به‌وه‌ ناکۆکی له‌نیوان خواستی کۆمه‌ڵاتی خەلکی و ده‌ره‌تانی ده‌سه‌لاته‌ نوێیه‌ سیاسیه‌که‌دا سه‌ره‌له‌ده‌ات.

جا له‌به‌ر ته‌وه‌ی سه‌ره‌له‌دانی دیموکراسی له‌ر و لاتانه‌دا دیاره‌یه‌کی رێکه‌وته‌ نه‌ک پێداویسته‌یه‌کی باهه‌تی گه‌شه‌کردنی ژبانی ئه‌ه‌وری و کۆمه‌ڵایه‌تی و سیاسی و گه‌رتووری و، له‌به‌ر ته‌وه‌ی له‌م و لاتانه‌دا هه‌یچ جوړه‌ نه‌رێتیکی دیموکراسی نه‌له‌ کۆمه‌ڵگا و نه‌له‌ نیوان پارتیه‌ دیموکرات و شوێشگێڕه‌کان و نه‌له‌ نیو خودی هه‌یچ کام له‌و پارتانه‌دا نییه‌، له‌به‌ر ته‌وه‌ی پارسه‌نگی نیوان هه‌یه‌ کۆمه‌ڵایه‌تییه‌ - سیاسیه‌کان به‌و جوړه‌ نییه‌ که‌ به‌توانی تاسه‌ر پارێزگاری ده‌سته‌به‌ری ته‌و دیموکراسیه‌ ساوا به‌ بکات ته‌وا به‌لای زۆره‌وه‌ هه‌ر زوو هه‌یه‌نگ - لایه‌نیکی سیاسی ده‌رفه‌ت دینی و ده‌سه‌لاته‌ سیاسیه‌که‌ زه‌وت ده‌کات و، به‌پێی یاسای جه‌نگه‌ڵ له‌گه‌ڵ هه‌یه‌ هه‌سه‌نگه‌ره‌کانی دوێنیدا ده‌جولێته‌وه‌. ناکۆکییه‌ نوێیه‌ باهه‌تییه‌که‌ش به‌ زه‌ه‌ری تیرۆر و داپلۆسینی به‌رله‌و خه‌فه‌ده‌کات. دووباره‌ کردنه‌وه‌ شه‌ نه‌گه‌ر به‌لێم پراوه‌که‌ش له‌ کورده‌ستان ده‌کات و، ده‌شتوانی ده‌سه‌که‌وته‌کانی گه‌لی کورد، نه‌گه‌ر ئۆتۆنۆمی راسته‌قینه‌ش

هئى بەسەرە قەلەمىنك زەوت ەكاتەوہ . چونكە روى نەداوہ
دەولەتىنكى بورژوازى دەرفەتى چەوساندنەوہى نەتەوہ بەكى ترى ہز
برەخسى و نەپچەوسىنىتەوہ .

دوچار تۈزۈلۈشى ئىفلىجى مىكانىزمى پەيوەندى نىوان ہزوتنەوہى
كورد و ہزوتنەوہى ئەو گەلانە و . نكۈلىكردنى ەيزە دېمۇكرات و گواپا
شۈرشگىزەكانى ئەو نەتەوانە لە ماقى برىاردانى چارەنوسى نەتەوہى
كورد ەەر پەيوەندىيان بەو ەزكارە خۈسى و بابەتییانەوہ ەبىن كە
باسم كردن ؟ ياخود ئەمە بەشېنك ہىن لە ساپكۈلۈژىاي كۈمەلایەتى يان
ساپكۈلۈژىاي (قەومى) نەتەوہى گەورە كە بەرادەى جۈرەجۈر كار
دەكاتە سەر ەمەو ەيزە كۈمەلایەتییە - سىياسىيەكان و ، لەو ولاتانى
قرە نەتەوہدا ەەركام لە ەيزە كۈمەلایەتییەكانى نەتەوہى گەورە ، بە
ماركسىيەكانىشەوہ كاتى دەسەلانى سىياسى دەگرنەدەست ، بە رادەى
جۈرەجۈر ، شۈئىنىستانە لەگەل نەتەوہ بەچوكەكانى ولاتەكانىيان
رەفتار دەكەن و ، خۈيان لەچارەسەر كوردنى رەوار رىشەپى مەسەلە
نەتەوہپىدەكان دەدزەنەوہ ؟ ئەمدىيان ہز خۈئىنەران جى دېنلەم و ەەر ەپىندە
دەلېم تاقىكردنەوہى ولاتانى سۈسىالېستى كە دەپواپە لەم رووہوہ
نمۇنەبن ، دەريان خست كە ساپكۈلۈژىاي قەومى نەتەوہى گەورە و خۈ
بەزلزانىنى دپارەبەكى چەند سامناكە .

هه‌لۆنستی حیزیه مارکسییه‌کانی ناوچه‌که ده‌ریاره‌ی مه‌سه‌له‌ی کورد

مه‌سه‌له‌ی نه‌ته‌وه‌یی گه‌لی کورد یه‌کێکه له‌و مه‌سه‌له‌ گه‌زنگ و ئالۆزانه‌ی له‌ میژه‌ رووبه‌رووی حیزیه‌ مارکسییه‌کانی ئه‌و ولاته‌نه‌ بۆته‌وه‌ که کوردستانیان به‌سه‌ردا دا‌به‌شکراوه‌.

هه‌ندی له‌م حیزیه‌نه‌ (جگه‌ له‌ حیزیه‌ شیوعی سوری)، له‌ قه‌زاخی جۆریه‌جۆردا هه‌لۆنستیکی دیار و شۆرشگه‌رانه‌یان سه‌باره‌ت به‌ مه‌سه‌له‌ی کورد وه‌رگرتوه‌ و، هه‌ندێکیان، له‌ رابردوودا دانیان به‌ مافی به‌ریاردانی چاره‌نووسی گه‌لی کورد له‌ ولاته‌که‌یاندا، به‌ مافی دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی نه‌ته‌وه‌بیشه‌وه‌ ناوه‌. هه‌روا سیاسه‌تی شوڤینیستانه‌ی رژیمه‌ دیکتاتۆره‌کانیان تاوانبارکردوه‌.

به‌لام ته‌گه‌ر له‌به‌ر ره‌شنامه‌ی مه‌به‌ده‌نه‌کانی مارکسیزم- لینیزم سه‌باره‌ت به‌ نه‌ته‌وه‌ ژێرده‌سته‌کان سه‌ره‌نجی سه‌ره‌جه‌می به‌ره‌نامه‌ و هه‌لۆنستی ئه‌م حیزیه‌نه‌ به‌رامبه‌ر به‌ مه‌سه‌له‌ی کورد به‌هین ئه‌وا کۆمه‌لێک نا‌ته‌وا‌وی و هه‌له‌ و پاشه‌کشه‌ ده‌بینین.

ته‌گه‌رچی کاتی ئه‌م حیزیه‌نه‌ دامه‌زران تازه‌ کوردستان دا‌به‌شکراوه‌،

به‌لام تەوان تائینستا قەوارەى سیاسى ولاتەكەى خەزىان وەك واقیعیكى نەگۆر و نەبەدى وەرگرتوو. بەو چاوە پاوەتیبە سەپرى قەوارەى دەولەتەكەى خەزىان ناكەن، كە بەشینگ لە ولاتى نەتەووەكەى تری، بە زۆرەملى و دوور لە وىست و ئىرا دەى خواوەنەكەى پێو گریندراو. یان ئەم نەتەووەبەش، وەك نەتەووەكەى تەوان، مافى ئەوێ هەبە لە هەمان ولات و لە هەر بەشینگى كوردستاندا بە دەستى خۆى چارەنووسى خۆى دیارى بكات و دەولەتى خۆى دا بەزۆرینى و لەگەڵ بەشەكانى دیکەیدا بەكەبگرتوو.

ئەم قەناعەتە فیکرییەى زۆرەى ماركسپێكەكانى نەتەووەى زال وای لىكردوون بە حەماسینكى وەك حەماسى ناسیونالیستانى نەتەووەكەیان باسى بەكپارچەیی خاكى دەولەتەكەیان و مەترسى (ئىنفصالیت) و (تەجزیە تەلەبى) بكەن، كە ئەمەش لە جەوهدردا پێنجگە لە نەكۆلیكردن لە مافى بریاردانى چارەنووسى نەتەووەى كورد و خۆ بە خواوەن زانینى نیشتمانەكەى شتىكى تر ناگەینى. بەراى من دەكرى ئەم هەلۆنستەى ماركسپێكەكانى ئەو ولاتانە بە زەقترین نیشانەى كارتینكردنى شۆڤینیزمى پورژوازى نەتەووەى گەورە پێو سەر ئەم ماركسپێكەكانە دا بەندى. ئەم كارتینكردنەش لە ولاتانى قرە نەتەووەدا شتىكى بەكجار چاوەروانكراو و سامناكە. كاتى خۆى ماركس زىرەكانە دەركى بەم مەسەلەیدە كرد و هەلۆنستى هەندى لەهاوێرە سۆسیالیستەكانى ئینگلستان بەرامبەر بە ئێرلەندا و لە سۆسیالیستە روسەكان بەرامبەر بە نەتەووەكانى روسیای بەخوشى (یان خالای لاوازی) هاوێشى نىوان ئەم سۆسیالیستانەى دوو نەتەووەى جۆرەجۆرى زال دادەنا. هەروا لىتین بەردەوام داواى لە پرۆلیتاریای نەتەووەى زال دەكرد كە

خزبان له شۆڤینیزمی پورژوازی ندهوه که بیان رزگار بکهن.
 هدروا ده کری نهم هه لونیستهی مارکسیه کانی نهم ولاته سهبارت به
 مهسه لهی کورد وهک به شینگ له لادانینکی فره وانتر سه پر بکری که
 له سهرده می ستالیندا سهرجه می بزوتنه وهی کزمونیستی جیهانی
 گرتوه. به تایبتهی کاتی نهم هیزبانه دامه زران ستالینیزم له ههرتهی
 به و گه شه کردیدا به و، به شه شتینکی چاره روانکراوه که نهم هیزبه
 ساوایانه له زور رووه وه، له وانه پیناسه کردنی ندهوه و هه لونیست
 ده باره ی مهسه لهی ندهوه یی و ناره وایی دامه زرانندی هیزی
 کزمونیستی له ولاتانی ژنده ست و پینداووستی ملکه چ بوونی ته وای
 کرنکارانی چه وساره به کرنکارانی چه سینهر و..... هتد، که وتبته ژیر
 کارتینکردنی ستالین و ستالینیزمه وه.

له سهرنکی دیکه شه وه به لاون پرونه وهی بهیری سوسیالیزم و دواتر
 دامه زرانندی هیزی مارکسی له و ولاتاندا زیاتر نه نجامی پینداووستی
 خهباتی رزگاربخوازی و کارتینکردنی، شورش شوکتبه ر و به جیهانی
 بوونی کولتور به و تانه وهی وهک ولاتانی نه وروپا، نه نجامی
 گه شه کردنی چونا یه تی و چه ندهایه تی چینی کرنکار و بزوتنه وه که بان
 بووی. نهم واقبعه ش کهم تا زوری کاری خوی کردوته سهر خاسیه تی
 چینایه تی نهم هیزبانه، که هه ندی جار، به تایبتهی له وه رچه رخانه
 سهخته کاندا به شیوه ی جزیره جزور و زهق ده رده که ون.

که رانه وه به سهرچاوه

رهنگه نهم جزره باسانه، هه رنه بی له روی میتودۆلۆژی به وه، نه وه
 بخوازی نه گه ر زور به کورتیش بی په نهجه به هه ندی لایه نی چه وه هری
 و سهره کی هه لونیستی مارکسیزم- لینینیزم سهبارت به مهسه لهی

نەتەوە چەوساوەکان درێژ بکری. بەپێی تیۆری مارکسیزم-
لینینیزم: (۱)

۱- هەموو نەتەوەکان، بە گەورە و بچورکیانە، مافی ئەوەیان
هەبە خۆیان بریاری چاره‌نووسی خۆیان بدن. مافی بریاردانی
چاره‌نووسیش جگە لە مافی دامەزراندنی دەولەتی نەتەوەتیی شتیکی
تر ناگەپەنی.

۲- بزوتنەوی نەتەوە ژێردەستەکان ناوەرژکینگی دیموکراسییانە
هەبە چونکە دژی زولم و زور و ستمە. جا لەبەر ئەوەی
مارکسییەکان دوژمنی سەرسەختی هەموو جۆرە چەوسانەوێکەکان ئەوا
لە هەموو کات و سەردەمێکدا دەبێ پشنگیری خەباتی نەتەوە
چەوساوەکان بکەن.

۳- لە ولاتانی فرە نەتەوەدا دەبێ مارکسییەکانی نەتەوەیی زāl
بەردەوام پروپاگەندە بۆ مافی بریاردانی چاره‌نووسی نەتەوە
ژێردەستەکان و مافی جیاپووتنەوێیان بکەن. پشنگردنە ئەم ئەرکە،
لەژێر هەر ناو و بەهانه‌یەکدا، ئەتیا خزمەتی بورژوازی نەتەوەیی زāl
دەکات و بینجگە لە شۆڤینیزم شتیکی تر ناگەپەنی.

۴- لە هەمان ئەم جۆرە ولاتانەدا دەبێ مارکسییەکانی نەتەوەیی
ژێردەست پروپاگەندە بۆ برابەتی نەتەوەیی و یەکییتی ئارەزوومەندانە
نەتەوەکان بکەن.

۵- لەم جۆرە ولاتانەدا، لە کاتێکدا مارکسییەکانی نەتەوەیی گەورە
دژی هەموو جۆرە ئیختیازنکەن کە نەتەوەیی چەوسینەر هەبەتی، بە
توندیش بۆ نەهینشتنی ئەم ئیختیازانە و بۆ یەکسانی تەواوی نیوان
نەتەوەکان خەبات دەکەن. ئەم یەکسانی برونەش بەبێ یەکسانی بوون

له مافی ده‌مه‌زاندنی ده‌وله‌تی نه‌ته‌وه‌یی مانا‌به‌کی نییه.

۶- پرولیتاریا له کاتینکدا دان به‌م به‌کسانی بوونه‌ی نه‌ته‌وه‌کاندا ده‌نی و دا‌کوکی لی‌ده‌کات، ته‌وا ها‌وپه‌یانی نیوان پرولیتاری نه‌ته‌وه‌کان له سه‌رووی هه‌موو ئیعتبار‌نکه‌وه‌ داده‌نی. (د‌پاره‌ ته‌م ها‌وپه‌یانییه له‌سه‌ر حسابی مافی چاره‌نووس نییه و مه‌رجیش نییه ته‌م ها‌وپه‌یانییه ته‌نیا له‌چوار‌چینه‌ی به‌ک حیزبی سه‌رتاسه‌ری که پرولیتاری نه‌ته‌وه‌ی ژنده‌ست ملکه‌چی پرولیتاری نه‌ته‌وه‌ی سه‌رده‌ست به‌کات، به‌ته‌دی).

۷- کاتی کۆمه‌لانی خه‌لکی نه‌ته‌وه‌ی چه‌وساره، به‌هزی سه‌ختی و دژاری چه‌وساندنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌ییه‌وه ناتوان له‌گه‌ل نه‌ته‌وه‌ی چه‌وسینه‌ردا به‌ژین و ده‌گه‌نه ته‌و قه‌ناعه‌ته‌ی جیا‌به‌نه‌وه، ته‌وا ته‌م جیا‌بوونه‌وه‌یه له به‌رژه‌وه‌ندی نه‌ته‌وه‌ی ژنده‌ست و نازادی خه‌باتی چینه‌په‌تی دا‌به.

۸- له پال نه‌مانه‌دا لینه‌ن، له تیزنیکی تیزوری دیکه‌یدا سه‌باره‌ت به مافی چاره‌نووس دا‌وا له پرولیتاریای نه‌ته‌وه‌ی زال ده‌کات که خزی له شو‌ئینیزی هورژوازی نه‌ته‌وه‌که‌ی رزگاربه‌کات و، له رینگه‌ی پینکه‌وه گریزانی چاره‌نووسی به‌زوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌ی ژنده‌ست به‌و به‌زوتنه‌وه‌وه که خزی سه‌رکه‌دا‌به‌تی ده‌کات نه‌ته‌وه چه‌وسا‌وه‌که رزگار به‌کات.

نازانم رودا‌وه و تاقی‌کردنه‌وه‌کان، له‌وانه تاقی‌کردنه‌وه‌ی ولاتانی (سۆسیالیستی) تاچ نه‌ندازه‌به‌ک راستی و دروستی ته‌م تیزه‌ی دوا‌یی لینه‌نیان سه‌ماند، به‌لام پین‌وا‌به حیزبه مارکسیبه‌کاتی ته‌و ولاتانه‌ی کوردستانیان پینه لکینه‌ردا‌وه، له نیو سه‌رجه‌می مه‌به‌ته‌کاتی مارکسیزم- لینه‌نیزم سه‌باره‌ت به مه‌سه‌له‌ی نه‌ته‌وه ژنده‌سته‌کان زیاتر

ئاوريان لەم تيزەي لىنين داووتەرە بۇ چارەسەرکردنى مەسەلەي كورد. بەلام لەهەر ئەوئەي ئەم تيزە ماناي ملپىنكەچكردنى بزوئتەئەي ئەتەئەي ژىردەست بۇ بزوئتەئەي كرىكارانى ئەتەئەي سەردەست دەگەئەي و لە مەدەئەكەئەي تری ماركسىزم- لىنىنىزم داہراوہ و بە دور لە قۇناغە مېژووئەكەي وەرگىراوہ، ئەوا مەسەلەي مافى چارەئەئەي ئەتەئەي كورد و داكۆكى كردن لەم مافە بۇ قۇناغى سۆسبالىزم ھەلگىراوہ بان لەژىر ناوي بەرژەوئەئەي كرىكاراندا بە جۆرنكى مۆتلەق ملكەچى بەرژەوئەئەي ئەتەئەي سەردەست كراوہ كە دوايى باسى دەكەين. ئەمەيش لەناوہرژكدا لەگەل مافى بىرئاردانى چارەئەئەي ئەتەئەي كاندا ناكۆكە. بەلام خۇ ئەمە تاكە ناكۆكەئەك نىبە كە لە ماركسىزم- لىنىنىزمدا ھەيە!! بە بەرئوردىكى ئەم مەدەئەئەي ماركسىزم لەگەل ھەلئۆستى حىزبە ماركسىبەكەئەي ئەو ولاتانە سەبارەت بە مەسەلەي كورد، بە ئاسانى، دەگەئەئە ئەم ئەنجامانە:

بەكەم: ئەم حىزبانە ئىمرۇ لە پىرژىگرام و راپۆرتى پلىنىزمەكەئەي كۆمىتەئەي ناوہندىياندا بە چاونكى بەرئەبەر و بەكسان سەبرى ئەتەئەي زالى ئەو ولاتانە و ئەتەئەي كورد ناكەن. بەزىبە كۆمەلنىك راستى مېژووئەئەي فەرامۆش كۆدووە، لەوانە:

۱- لەهەر بەكۆنك لەو ولاتانەدا بەشىنكى كوردستان ھەيە و تەئەيا ئەتەئەي كورد ئەو كەمابەئەبە ئەتەئەي تەئەيا دەژىن خاوەئەي راستەقەئەي ئەم نىشتمانەن.

۲- ئەتەئەي كورد لە ھەربەكۆنك لەو بەشانەي نىشتمانەكەئەي مافى ئەوئەي ھەيە، وەك ئەتەئەي زالەكە، بىرئارى چارەئەئەي خۆي، بە

دامه‌زاندنی ده‌وله‌تی سدره‌خوشه‌وه، بدات و لدگدل بدشینک بان
بدشه‌کانی دپکه‌بدا په‌کبگریته‌وه.

۳- نده‌وه‌ی کورد بزوتنه‌وه‌په‌کی باه‌تی میژوویی هه‌په به نیوی
بزوتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی نیشتمانی کورده‌وه، که وه‌ک هه‌ر
بزوتنه‌وه‌په‌کی رزگاربخوازی له‌ نه‌لجاسی ناکزکی نیوان کزمدلانی
خه‌لکی کوردستان و ده‌سلانی نده‌وه‌ی چه‌وسینه‌ری بینگانه‌دا سدری
هه‌لداوه، به‌ر تاماله‌جی نه‌و ناکزکیبه‌ نه‌هیلنی و نده‌وه‌ی کورد به
مافی بریاردانی چاره‌نووس بگه‌په‌نی.

۴- له‌نیو نهم حیزبانده‌دا، حیزی شیوعی عیراق له‌ سدره‌تادا
هه‌لونیستیکی ناشکرای به‌رامبه‌ر مافی چاره‌نووسی نده‌وه‌ی کورد له
عیراقد، به‌ مافی دامه‌زاندنی ده‌وله‌تی سدره‌خوشه‌وه، وه‌رگرتیوو،
به‌لام نهم هه‌لونیسته‌ی حیزب پاشه‌کشی به‌ خزوه‌ دیوه، به‌ تابه‌تی
له‌سدره‌تای هه‌فتاکان به‌ دواوه، نه‌وه‌تا نهم‌رو مافی چاره‌نووس له
پرزگراسی حیزبدا وه‌ک شتیکی گشتی، نه‌ک له‌ عیراقد، هه‌روا وه‌ک
تاماله‌جیکی دوور باسکراوه و له‌ پراکتیکیشدا جبارازی له‌ نیوان نهم‌و
هه‌لونیستی حیزبه‌ شوقینیه‌ عه‌ره‌به‌کاندا نیبه‌.

۵- ره‌نگه‌ هه‌ر له‌به‌ر نهم‌ش بی حیزی شیوعی عیراق له
کاتینکدا، له‌ هه‌موو دوکیومینتینکدا خزی به‌ بدشینک له‌ بزوتنه‌وه‌ی
رزگاربخوازی نیشتمانی عه‌ره‌ب له‌ سدره‌تاسدری ولاتیانی عه‌ره‌بیدا،
داده‌نی و له‌ ززر بواری عه‌ره‌بی و جیهانیشدا به‌و شیوه‌په‌ ره‌فتار
ده‌کات، که‌چی له‌ هیچ دوکیومینتینکدا خزی به‌ بدشینک له‌ بزوتنه‌وه‌ی
رزگاربخوازی نیشتمانی کورد، نه‌ له‌ کوردستانی عیراق و نه‌ له
سدرتاسدری کوردستاندا، دانانی. له‌ کاتینکدا (بزوتنه‌وه‌ی

کۆمۆنیستی عێراق لە دوو پارچەیی عەرەبی و کوردستانی
پنکھاتوو). (۲) کە واتا بۆ دەبی کۆمۆنیستی کوردستانی عێراق
بەشینک بەن لە بزوتنەوی رزگاربخوازی نەتەوی عەرەب؟ ئایا ئەم
بۆچوونە وەک ئەو نیبە پلین کۆمۆنیستی بەسەرا و عەمارە
بەشینک لە بزوتنەوی کورد لە سەرتاسەری کوردستاندا؟

دووەم: ئەم حیزە مارکسیستە لە کاتێکدا تیزە ناوبراو کە
لینینیان (کە لە خالی هەشتەمی ئەم وتارەدا هاتوو) بە جۆرنکی
دا برار لە مەدەئەکانی تری مارکسیزم - لینینیزم - سەبارەت بە
مەسەلەی نەتەو ژێر دەستەکان وەرگرتوو، پێم وایە لە پوانگەی
تەسکی قەومییەو لینکیان داوە تەو بۆ:

۱- تەنیا لەدەک گۆشەو سەرئەجی چارەسەرکردنی مەسەلەی
کوردیان داو، ئەویش هاتنە سەر حوکمی ئەم حیزبانە.

۲- مافی چارەنووسی نەتەوی کورد، کە مافیکی رەوایە و لە
هەموو قۆناخێکدا دەبی مارکسیستەکانی ئەم ولاتانە داکۆکی لێ بکەن،
لەبەر کرێکاران و کۆمەڵانی خەلکی نەتەوی گەورە براوە تەو کەم
تازوور باسی لێو ناکرێ، بە جۆرنکی تەماوی سەر بۆ قۆناخی
سۆسیالیزم هەلگیراوە. لە جیاتی ئەو کۆمەڵانی خەلکی نەتەوی زالی
بە ئۆتۆنۆمی پەرورده دەکرین. کە ئەمە پێنجگە لە خۆدزی تەو لە
مافی چارەنووس و نکۆلی کردن لەم مافە شتیکی تر ناگە بەنی.
چونکە لینین رەوایی مافی چارەنووس و داکۆکی لێکردنی و بگرە
خەبات لە پیناوی ئەم مافەیی بە قۆناخی سۆسیالیزمەو نە بەستەرە.
واتا ئەو مەرجەیی دانەدەنا کە مافی چارەنووس دەبی بۆ قۆناخی
سۆسیالیزم هەلگیری.

پنم وابه (حیزی زهحمه تکیشانی کوردستان) له ژنر کارتینگردنی هه‌مان لینکدانده‌ی چهوت و باوی تیزه‌که‌ی لینیندا نووسیویانه (مافی چاره‌ی خۆ نووسین بۆ گه‌لی کورد له دوا‌ی هینانه سدرکاری حکومه‌تینکی کرنکاران و زهحمه‌تکیشان له عیراقدا مه‌سه‌له‌یه‌کی بی چهند و چۆن ده‌بی). (۳) لیزه‌دا جینگه‌ی نه‌وه نیبه که باس له‌وه بکه‌ین نه‌مرز حیزه کرنکاربه‌کان به جیدی چاو به مه‌سه‌له‌ی ده‌سه‌لاتی تاکه حیزیدا ده‌گیرنه‌وه، بان کرنکارانی نه‌ته‌وه‌ی زال وه‌ک ده‌رکه‌وت، کاتی ده‌سه‌لاتدار ده‌ین ده‌توانن شوژینستانه له‌گه‌ل نه‌ته‌وه ژنرده‌سته‌کانی ولاته‌که‌یاندا ره‌فتار بکه‌ن. به‌لام له هه‌موو نه‌وانه ده‌پرسین که ئه‌م مه‌رجه بۆ مافی به‌یاردانی چاره‌نووسی نه‌ته‌وه‌ی کورد داده‌نین: بۆچی نه‌ته‌وه‌ی کورد، له‌چار هه‌موو نه‌ته‌وه ژنرده‌سته‌کانی تری ئاسیا و ئه‌فریقا، که هه‌ندێکیان ژنرده‌سته‌ی ده‌ولده‌تانی وه‌ک پاکستان و خوارووی ئه‌فریقا بوون، ده‌بی چاره‌راوانی (حکومه‌تی کرنکاران و زهحمه‌تکیشانی) نه‌ته‌وه‌ی زال بکات؟ ئایا ئه‌م بۆچوونه نه‌وه ناگه‌یه‌نی (به‌وورن له‌م لینکدانده ساده‌یه) دارا له نه‌ته‌وه‌ی کورد بکه‌ین تادان به‌ خزیدا بگری و به‌رگه‌ی له‌ناوبردنی به‌ کۆمه‌ل و توانده‌وه و وێرانکردن و به‌ عه‌ره‌ب کردنی نیشتمانه‌که‌ی بگری تا نه‌و رۆژه‌ی ئه‌م حکومه‌ته له عیراقدا دینه سدرکار؟ که‌ی مارکسیزم مه‌رجی دزبۆی له‌م بابه‌ته و شوره‌ی له‌م چه‌شنه‌ی بۆ مافی چاره‌نووسی نه‌ته‌وه ژنرده‌سته‌کان داناوه‌؟.

۳- ئه‌م لینکدانده چه‌وته‌ی تیزه‌که‌ی لینین له‌لایه‌ن مارکسیبه‌کانی نه‌و ولاتانه‌وه، له پراکتیکدا به‌وه شکاوه‌ته‌وه که بزوته‌وه‌ی کورد ناوه‌رۆکه رزگاربخوازیبه‌که‌ی لیندا بانه‌ری و بکریته به‌شینک له

بزوتنه‌وهی دیموکراتی هدرکام لهو ولاتانه.

جاله‌بهر نه‌وهی هدرکام لهو بزوتنه‌وانه له‌ناوه‌رژکدا بزوتنه‌وه‌په‌کی بورژوازیه و هیزه ناسیونالیسته‌کانی نه‌ته‌وهی زال رۆلی سهره‌کی تیندا ده‌بینن، هدروا به‌و پینیه‌ی به‌رژه‌وه‌ندی به‌ش به‌ جوړنکی میکانیکیبانه ملکه‌چی به‌رژه‌وه‌ندی گشت کراوه، نه‌وا بزوتنه‌وهی کورد ملکه‌چی بزوتنه‌وهی نه‌و نه‌توره‌و زالاته کراوه. نیتر بزوتنه‌وهی نه‌و ولاتانه دانی به‌ مانی چاره‌نووسی نه‌ته‌وهی کورددانوه یان نه‌ه؟ له‌ کاتی ده‌سه‌لاتداریدا هندی له‌ مافه بنچینه‌بیه‌کانی نه‌ته‌وهی کوردی داوه، یان شوئینیستانه ره‌فتاری کورده؟ نه‌مه‌یان مه‌سه‌له‌ی سهره‌کی نه‌بوهه!!

له‌وه‌ش زیاتر هندی له‌و حیزبانه کاتی بزوخویان پشتگیری رژنمه بورژوازیه‌کانی ولاتی خویان کورده‌وه نه‌وا فشاریان بزوتنه‌وهی کوردیش هیناره تا پشتگیری نه‌و رژنمه گویا شورشگیر و پینشکه‌وتنخوازانه بکات. کاتی هیزه‌کانی بزوتنه‌وهی کورد مافه بنچینه‌بیه‌کانی گه‌لی کوردیان به‌ مه‌رجی‌نم هاوکاریه‌ داناوه، نه‌وا نم حیزبانه هه‌قیان به‌ خویان داوه دژي بزوتنه‌وه‌که بوه‌ستنه‌وه. واده‌زانم له‌م بزچوونه‌وه بور حیزی شیوعی عبراق به‌رامبه‌ر به‌ شورش‌ی نه‌یلول توشی هه‌له‌ هات. یان حیزی توده له‌ سالی ۱۹۷۹دا هدر له‌ سهره‌تاوه هه‌لونیستینکی چه‌وتی به‌رامبه‌ر به‌ راپه‌رینی خه‌لکی کوردستانی ئیران وه‌رگرت، که دواتر فیداییانی خه‌لکی ئیران (نه‌کس‌ریدت) له‌ پروسه‌ی نزیک‌بوونه‌وه و روو‌کردنه‌وه (وحدت) له‌گه‌ل حیزی توده‌دا پشتیان له‌ بزوتنه‌وه‌که کرد و هه‌لونیستی چه‌وتی توده‌یان وه‌رگرت.

حیزه مارکسیبه‌گانی نه و ولاتانه له هه‌ندی قوناخدا به شیوه‌یه‌کی زهق سه‌بارهت به سروشتی گواها پینشکه‌وتنخوازی رژنمه بورژوازیبه‌گانی ولاته‌کانیا‌نه‌وه مو‌باله‌غه‌یان کردووه. هه‌رچ‌ه‌ند ئه‌م رژنمانه درندانه له‌گه‌ل نه‌ته‌وه‌ی کوردا جولانه‌ونه‌ته‌وه. له‌وه‌ش زیاتر ئه‌م حیزه‌یان له‌به‌ر خاتری گواها سروشتی دژ به ئیمپریالیستی نه و رژنمانه په‌په‌ه‌ندی سیاسی و ئابوریان له‌گه‌ل ولاتانی (سوسیالیستی) دا، چاویان له‌مه‌سه‌له نینوخزیه‌ گرنه‌گه‌گانی تری وه‌ک دیموکراسی سیاسی و مافه‌گانی مرؤفیش پۆشیوه.

تۆلینی ئه‌مه‌ ته‌نیا ئه‌لجافی کارتینکردنی بورژوازی نه‌ته‌وه‌یی بی؟ یان ئه‌لجافی کورتیبینی تیزری و تینگه‌یشتنی چه‌وتی په‌په‌ه‌ندی نینوان به‌ش و گشت بی؟ که به‌ه‌زیه‌وه وه‌ک چزن مه‌سه‌له‌ی کوردا کراوه‌ته‌وه به‌شینک و مه‌لکه‌چی مه‌سه‌له‌ی دیموکراسی بورژوازی کراوه، به‌هه‌مان شیوه‌ش مه‌سه‌له‌ی دیموکراسی له‌و ولاتانه‌دا کراهبته به‌شینک له‌مه‌سه‌له‌ی کیشه‌ی جیهانی نینوان سوسیالیزم و ئیمپریالیزم و له‌به‌ر خاتری ئه‌م شته‌ گشتیبه‌ قوریانی پیندرا‌بی؟ یان ئه‌مه‌ ئه‌لجافی په‌په‌ه‌وکاری فیکری و سیاسی ئه‌م حیزه‌ مارکسییانه‌ بووه، که بۆته‌ هزی نه‌وه‌ی به‌ چاری خه‌لکی ده‌ره‌وه سه‌پری رژنمه بورژوازیبه‌گانی ولاته‌که‌یان به‌کن و، زیاتر له‌ ده‌د و بۆچوونه‌گانی نه‌وانه‌وه، نه‌ک به‌ پشتیبه‌ستن به‌ جه‌وه‌هر و ئاره‌رزکی ئه‌م رژنمانه، هه‌لۆنستی خۆیان به‌رامبه‌ریان دیاری به‌کن!! جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی ئه‌م خه‌لکانه‌ی و ده‌ره‌وه، وه‌ک ده‌رکه‌وت، به‌ر له‌هه‌موو شتینک له‌به‌ر رۆشنایی به‌رژه‌وه‌ندی ئابوری و سیاسی خۆیاندا سه‌ره‌نجی ئه‌م رژنمانه‌یان داوه، نه‌وا به‌ لایانه‌وه گرنه‌گ نه‌په‌وه که ئه‌م رژنمانه له‌ تیر ولاته‌که‌ی خۆیاندا چزن

چونی له گهډ کز مه لانی خه لکی وله گهډ نه ته وهی کورده دا رهفتار ده کهن و تاج نه دنازه به ک ریز له مافه کانی مرؤف ده گرن. مه گهر خؤشیان به جزینکی داپلؤسینه رانه دپوکراسی و مافه کانی مرؤف و مافی نه ته وه بچوکانی ولاته که دی خزیان پینشیل نه کردوهه؟! جا نه گهر نه وانی ته وروپایی و گراها نوینته ری چینی کرنکار به م جزره له نیو سنووری ولاته که باندا رهفتاریان کردی، بؤ ده بی لایان سه بیی که رژیمنیکی بورژوازی ناسیایی هه مان ماف پینشیل بکات و ته نانه ت نه ته وه به کیش به چه کی کیمیایی قه بکات؟!

به کورتی نه م حیزه مارکسییانه پشتگیری مه له سه ی کورد بیان کردوه و له دژی سیاسه تی رژیمه دیکتاتوره کان وه ستاونه ته وه، به لام به رای من ناوه رژیکی هه لونه ته کانیا ن زیاتر په یوه ندی به ته بایی و ناتهبایی خزیانه وه بوه له گهډ رژیمنه کانی ولاته کانیا نندا، وانا هه لونه ته تی نه وان له نار جهرگی خودی مه سه له ی کورده وه هه لئه قولأوه، به لکو زیاتر شتیکی تاکتیکی بوه. له بهر نه وه نه بیانته بویه و ناشتوانن کارتینکردنکی فیکری و سیاسی و جه ماوهری نه و تزیان بؤسه ر بزوتنه وه که هه بی.

لیزه دا پرسبارنک دپته گزری: تا با نه م هه لونه ته ی حیزه مارکسییه کانی به رامیبه ر بزوتنه وه ی کورد و خؤ نه کردنه خاوه نی مه سه له ی کورد هؤکارنک نیبه، که شانه شانی هؤکاره کانی تر بزوتنه وه ی کوردیان توشی شکستی جزیره جزر کردوهه!؟.

فه رامؤش کردنی مافی به یاردانی چاره نووسی نه ته وه ی کورد بؤته هؤی نه وه ی نه مرؤ هیچ کام له م حیزانه دان به وه دا نانین که نه ته وه ی کورد له چوارچینه ی ده وله ته که ی نه واندا مافی هه به (هه رنه بی وه ک

ماف) دهولهتی خزی دابه زرننی. یان جزره فیدرالیه کی لهو چه شنه ی
 هه بی که له په کیتی سزقه تدا هه به و نه مرز نه ته وه کانی نه وی پنی
 رازی نینا هوری عزیز محمد تهنانت نهم جزره فیدرالیهش له
 کوردستانی عیراقد، به په کپوونی عه ره ب (الوحدة العربیة) وه
 ده به ستیته وه (۱۱). ئایا ناکری نهم بزچوونه ی هوری عزیز به و جزره
 لیک به ریته وه که نکۆلی کردنه له مافی چاره نووسی نه ته وه ی کورد
 له عیراقد!؟ یان نکۆلی کردنه له وه ی نه ته وه ی کورد بهش، وه ک
 نه ته وه ی عه ره ب له عیراقد، مافی نه وه ی هه به له گه ل به شه کانی
 ده که بیدا په کبگریته وه (۱۲). له کاتینکا هوری فه ده، که کوردستانی
 عیراقی به هه رنمیکی نه به دی عیراق نه ده زانی، جهختی (تاکید) ی
 ده کرد که گه لی کورد له عیراقد مافی هه به نازادانه به ریار به دات
 که ئاخو ئاره زوومه ندانه له گه ل عیراقد ده مینیتته وه یان جیا ده به تته وه.
 نه و تهنانت نهم جیا بوونه وه شی به په کپوونی عه ره به وه نه ده به ستته وه
 به لکو به نش هه موو شتینک ملکه چی به رژه وه ندی گه لی کورد و
 جه ماوه ره چه وساره که ی ده کرد.

مارکسییه کانی نه و ولاتانه، که له ئۆتۆنۆمی زیاتر به نه ته وه ی کورد
 ره و نابین، باش ده زانن ئۆتۆنۆمی له ولاتینکی وه ک په کیتی
 سزقه تدا، که مه سه له ی نه ته وه یی به نیوه چلی تینا چاره سه کراوه،
 زیاتر به و نه ته وه به چوکانه دراوه که له سه ر خاکی نه ته وه ی تر
 ده ژین. له وهش زیاتر ئۆتۆنۆمی نه وه نده شتینکی که م نرخه تهنانت
 نه و که مایه تیبه موسلمانده ی که به نه ته وه گورجین، هه ر له به ر نه وه ی
 ئابنیا جیاوازه له چوارچینه ی کۆماری فیدرالی گورجستاندا
 ئۆتۆنۆمیبیان دراوه تی و به رله مان و نه لچرومده نی وه زیرانی (نه ک)

ئەلجورمەنى تەشرىھى و تەنقىزى) خۇشيان ھەبە، بەلام ئەو ئەتەوانەى نىشتەمانى خۇيان ھەبە ئەوا كۆمارى فېدرالىيان دامەززاندىۋە و ھېزى كۆمىنىستى خۇشيان ھەبە، ھەرچەندە چار لەر ئەتەۋە خاۋەن كۆمارانە تەنبا لە سەدا بەكى دانىشتوانى سۇئىيەت پىنگ دېئەن.

لېرەدا بەراى مەن بەرنامەى ھېزە ماركسىيەكانى ئەو ولاخانەى كوردستانىيان پېنۋە لكېندراۋە دەربارەى مەسەلەى كورد بەرنامەبەكى ماركسىيانە و ئىنسانىيانە نىبە و، زىاتر لە بەرنامەى ھېزىكى قەومى شۇئىنى ئەتەۋەى زال دەچى. ھەر دەلېنى بەو نامانجە دارنۇراۋە كە لەلەى ناسىۋنالېستانى ئەتەۋەى چەوسىنەر پەسندېن. ھېزە بەرنامەبەكى شۇرشگېرانە نىبە و لە ئۇتۇنۇمى زىاتر (كە شۇئىنىتېرىن تونۇى بورژوازى عىراقىش دانى پىندانارە) بە ئەتەۋەى كورد رەوا تاپىنى. ئۇتۇنۇمىش ۋەگ لېنېن دەلى: رېئوشونىنكى رېفۇرمىستانە (اصلاحى) بە و ئىستىيازاتى ئەتەۋەى زال و ھەمۋە شىۋەكانى چەوساندەۋەى ئەتەۋەى لەئاۋناپات، ئەتەۋەى خاۋەن ئۇتۇنۇمى لەگەل ئەتەۋەى سەردار (الامە السېدە) دا بەرامبەر تاپى.

كەچى ئۇتۇنۇمى لە ئەتەۋەى كورد لە ئۇتۇنۇمى كراۋەتە دەرمانى ھەمۋە دەردان و بە (دىيارتېرىن دروشمەكانى گەلى عىراق و ھېزوتنەۋەى دېموكراسى و ھېزوتنەۋەى كورد لە عىراقدا) دادەندى. بەلام ئەم واقىعە سەپاۋە لەبەر ئەۋە نىبە كە ئۇتۇنۇمى راستتېرىن و رەۋاتېرىن دروشمە بەلگە بە راى مەن لەبەر ئەۋە بە:

۱- ھېزوتنەۋەى كورد لاۋازە و ھېزى نەبۋە، يان ھېۋەتى و باۋەرى بە خۇى نەبۋە، داۋاى ماقى زىاتر بىكات.

۲- خەلگى كوردستانى عىراق ئەۋنازادىبە يان نەبۋە بىرارى خۇيان بەن.

۳- بزوتنه‌وهی دیموکراسی عیراق، به حیژی شیوعی‌شده تائینستا لده زیاتری به‌گدلی کورد ره‌وا نده‌یوه.

ئه‌گه‌ر دروشمی ئوتونومی به‌ر له ۳۵ سالنیک، کاتی دیموکراسی ترین هیژی عه‌ره‌ب له عیراقدا هیچ مافیکی نده‌وه‌یی به‌گه‌لی کورد ره‌وا نده‌ه‌بینی، هه‌نگاونک بووی بۆ پینشه‌وه که وانپیه، ئه‌وا ئه‌مرۆ پینداگرتن له‌سه‌ر ئوتونومی، که درنده‌ترین و شوقینیت‌ترین توژی بو‌رژوازی عیراق دانی پینداناوه، دوو- سی هه‌نگاره بۆ دواوه. به‌ تاپه‌تی بۆ حیژینیکی مارکسی که که‌له‌پوور (تراث)یکی تیشوری و فیکری به‌ پیژی سه‌باره‌ت به‌ مه‌سه‌له‌ی کورد هه‌یه.

لیره‌دا چهند پرسبارنیک دینه‌گور: کی ئه‌م هه‌قه‌ی به‌م مارکسیانه و سه‌رده‌می بزوتنه‌وه‌ی دیموکراسی ئه‌و ولاتانه‌ داوه تا له جیاتی نده‌وه‌ی کورد به‌ریار به‌دن‌ئ؟. ئایا که‌س له نده‌وه‌ی کوردی پرسپوه که ئاخۆ ئوتونومی یان شتیکی تر ده‌خوازی‌ئ؟. ئایا رۆژنیک له رۆژان نده‌وه‌ی کورد ئه‌و ئازادبیه‌ی هه‌بووه که پرسی پینکری ئاخۆ ده‌به‌وی له چوارچینه‌ی ئه‌و ده‌وله‌تانه‌دا بپینیت‌ه‌وه یان نه‌ه‌ه‌ئ؟.

دواچار هیزه‌کانی نده‌وه‌ی زالی هه‌ر چیه‌ک به‌ن چهند خزیان به‌ شۆرشگیر به‌زانن و له‌هه‌ر ولاتینکدا به‌ن ئه‌گه‌ر ته‌ماحیان له خاک و سامانی نده‌وه‌ی ژنده‌ست نه‌کردوه و، ئه‌گه‌ر نیشتمان‌که‌ی به‌ مولکی خزیان نازانن بۆ نکۆلی له مافی چاره‌نووسی نده‌وه‌ی ژنده‌ستی ولات‌که‌یان ده‌که‌ن‌ئ؟.

هه‌لۆنستی هیزه مارکسیه‌کان و هه‌لۆنستی سه‌رده‌می بزوتنه‌وه‌ی دیموکراسی ئه‌و ولاتانه‌ متمانه و باوه‌رپینکبوونی له نینوان ئه‌م بزوتنه‌وانه و بزوتنه‌وه‌ی کوردا لاواز کردوه. له کاتینکدا

بهر ژه و نديبېدگانې خدېاتي هاوېدش نوره ده خوازي به هيزترين
 په پوهندي تينكزشه رانه له نيوان هموو نم لاپدانه هېي. لم
 روه شوه نرکي گوره تر ده که ونته نه ستزي هيزه گاني نده وې
 گوره به تاپه تي مارکسيپدگان، که سرباري نم نرکه، نرکي
 پاراستني هاوېدېماني نيوان کرنکاراني نم نده وانه و نده وې
 کورده شيان له نه ستزيه، چونکه بزوتنه وې کورد چند همول پدات به
 دنيا ناتواني نم کاره به نه لجام بگېدني بز نده وې نم باور
 پينکيوونهش به ته وای بيته دي ته و پنيسته نم هيزانه چاو به
 هلرست و بهرنامه گاني خزباندا بگيزنده و، به ناشکرا له
 ولانده کيداندا دان به مافي چاره نووسي نده وې کورد و مافي
 به کسانبووني له دامه زراندي ده وله تي خزي و په کيووني نده وې پيدا
 بنين.

شتيکي نونش نيبي نه گدر بلنم مافي چاره نووسي نده وې کان وه ک
 مه سده ي ديموکراسي و مافي مرؤف بزته ديارده بدي شارستاني نم
 سرده مه و نه ک دنيا هر مارکسيپدگان، به لکو هموو نه وانه به
 عدقليکي شارستانيانه بيرده کنده و به جزونکي نينسانتيانه
 سيري مافدگاني مرؤف ده کدن داني پيدا ده بنين و به مافينکي ره وای
 هموو نده وې بدي ده زانن. دنيا نه وانه له شوقينيزم ده راز نه پرون
 و کزېله ي (شارستاني) جهنگل و په خسيري کولتوري دواکه و توانه و
 عدقليه تي سده گاني ناره راستن ده توانن شهرم لوه نه کدن که نکزلي
 له مافي چاره نووس و سرجه مافي مافدگاني مرؤف بکن و نيشتماني
 خه لکي تر به مولکي خويان بزنان.

سەرچاوه و پەراوێزەکان

- ۱- هێ پوختەیی ئەم مەبەدەئانەیی مارکسیزم- لێننیزم پشت بەم سەرچاوانە بەستراوە: لێنن: المختارات- المجلد الخامس- دار التقدیم مۆسکۆ، ۱۹۷۶، لێنن تەواوی دائراوەکان، جلدی ۲۵، ۲۶ سۆفیا ۱۹۸۱.
- ۳- جیزی زەحمەتکێشانی کوردستانی عێراق- لە چ روانگە بەکەرە دارای پینکھینانی پارتی پێشڕەوی کرێکارانی کوردستان دەکەین- ۱۹۹ ل ۱۲۰.
- ۴- سەردەمی نوێ، ژمارە- ۴۳- سێتەمبەری ۱۹۸۹ ل ۹.

هه‌و‌انامه‌ی کتێب

تەنگوچەلمەدی فیکری بزو تنهوی
رزگار یخوازی کوردستان و
ئاسۆیهکی روون

- ۱ -

تەنگوچەلمەدی فیکری بزو تنهوی گەلی کوردستان وەک بەشینک لە
تەنگوچەلمەدی فراوانتر، لە بارو دۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی و
کولتووری کوردستانە سەرچاوەی گرتووە. پرۆسەی داگیرکردن و
وێرانکردنی سەدان ساڵی کوردستان، وەک پاسکرا، سەرچمی ژبانی
مادی و رۆحی نەتەوەگەمانی شیناندو، دەرفەتێکی لەباری بزو
گەشەکردنی شیناوەکانی بەرھەمھێنان و دەرکەوتن و پینگەبەستنی
سروشتیانی تونژ و چینی نونی کۆمەڵایەتی نەهێشتە. کوردستانی
خواروو کە ئێم تەنگوچەلمەدی فیکری تێدا دەرکەوت،
لە سەردەمی بابانەکانرا سەرەتای بوژانەو بەکی نونی ئابووری و سیاسی
و کولتووری بە خۆیوە دی، بەلام ھەر زوو ھێرش و پەلاماری
عوسمانیەکان و ئێرانیکان و شەری نینوخۆی بابانەکان وێرانیان کرد.
رووداوەکانی بەکەمین جەنگی جیھانی و ھێرشێ لەشکری بەریتانیا

بۆ سەر کوردستانی خوارو و روخاندنی حوکمداری شیخ محمود کارهساتینکی سامناکی نابووری و کۆمه‌لایه‌تیبیان ناپوه. هه‌روا کاتی ئهم بهشی کوردستان به عیراقوه گری درا، به درنژایی ده‌یان سال هیچ جزوه پرژه‌یه‌کی گرنگی نابووری، پیشه‌سازی، کولتووری و تاوه‌دانکردنوهی به‌خزیه‌وه نهدی، به پینچوانه‌وه، وه‌ک هه‌ر ولاتیکی داگیرکراو، به‌سعدان سه‌ریازگه‌و پۆلیسه‌خانه و به‌نکی تری عه‌سکهری گه‌مارۆ درا. (۱) ته‌واوی ئهم هه‌زکارانه و تالان کردن و دادۆشینی نابووری کوردستان، رنگی پینشکوتنی په‌یوه‌ندیه‌کانی به‌ره‌مه‌یه‌نانی سه‌رمایه‌دارییان به‌ری و بوونه هانده‌ری بابه‌تی مانه‌وه‌ی په‌یوه‌ندیه‌کانی فیزدالی و داب و نه‌ریت و ترادیسپۆنی عه‌شیره‌تگه‌ری له کوردستانی خواروودا. له‌وه‌ش زیاتره‌ کۆلۆنیالیزمی به‌ریتانیا ده‌یه‌ریست ئهم په‌یوه‌ندی و داب و نه‌ریتانه زیاتره‌ به‌جسه‌پینتی. بۆ ئهم کاره‌ه‌ش پینگی نابووری و سیاسی نه‌و سه‌روک هۆز و فیزدالاتی خیانه‌تیان له بزروتنه‌وه‌ی کورد کردبوو به‌هینزه‌ ده‌کرد. و به‌مه‌یش به‌رژه‌وه‌ندی چینه‌یه‌تیبیان زیاتره‌ به‌ کۆلۆنیالیزم و رژیمی کۆنه‌په‌رستی عیراقوه ده‌به‌سته‌رایه‌وه.

به‌م جزوه دوا‌ی رزگاربوونی عیراق له کۆلۆنیالیزمی به‌ریتانیا، کۆمه‌لگای کوردستان هینشتا کۆمه‌لگایه‌کی فیه‌دالی بو. هینشتا وه‌ک دکتۆر ره‌شاد مه‌یران ده‌لی (یاسا و په‌یوه‌ندیه‌کانی خینه‌کی و ده‌ره‌به‌گایه‌تی تیا‌دا زال بوون که ستره‌بۆتیه‌ی چه‌سپاری خزیان هه‌بوو و ره‌گه‌کانیان له ناو کورده‌واریدا قوول دا‌کووترا‌بوون و له‌ جۆری به‌یرکردنوه و هه‌له‌سوکه‌وت و ژبان و ترادیسیا و هه‌روه‌ها له‌ ریه‌ازی خه‌باتی نه‌ته‌وه‌یه‌شدا ره‌نگی خزیان دا‌به‌وه‌وه). (۲)

لەم بارو دۆخە ئالۆزە ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتوورییە دا بوو که
 تەنگوچەڵەمە فیکری بزوتنەوی کورد، وەک بەشێکی گەرمگ لە
 تەنگوچەڵەمە هیژە کۆمەڵایەتیەکانی نێو بزوتنەوی کورد و
 سەرکردایەتیەکی بە زەقی دەركوت. هەروا وەک هەر دەپاردهیهکی
 فیکری کاری خۆی کردە سەر دەروێەرە بەتیبەکی. چونکه هەر
 دەپاردهیهکی فیکری تەنیا بەهەم، یان رەنگدانەوی دەروێەر نییە،
 بەلکو هۆکارێکی کاربەریشە بۆ کارکردنە سەر دەروێەر. بۆیە ناکی
 و بگرە هەڵبە که چارەسەرکردنی ئەم تەنگوچەڵەمە فیکرییە، بەگۆڕینی
 بارو دۆخی بەهەتی کوردستانە، یان بە جوێری ئۆتۆماتیکییانە بە
 چارەسەرکردنی تەنگوچەڵەمەکانی تری بزوتنەوی کوردی. چونکه
 ئەم جوێرە بۆچوونانە لە قالبدانێ فیکرە، یان نکۆلی کردنە لەو رۆڵە
 کاربەرە که فیکر، بەهۆی سەرەخۆیە نیسبیبە کەبەو، لە گۆڕینی
 دەروێەردا دەبگیرێ.

لەم بۆچوونە، لام وایە، تەنگوچەڵەمە فیکری بزوتنەوی
 رزگاریخواری کوردستان لەبە کاتدا تەلجیام و هۆکارە. واتا تەلجیامی
 تەنگوچەڵەمە بەهەتی بەتیبیانە و لە هەمان کاتدا هۆکارێکی بەهەتی
 مانەو بەگرە ئالۆز بوونی تەنگوچەڵەمە بەتیبە که دەدات.
 لەم روانگە هەڵبە دەم بەسی ئەم تەنگوچەڵەمە فیکرییە بەکم.

(٢)

تەنگوچەڵەمە فیکری بزوتنەوی رزگاریخواری نیشتمانی
 کوردستان لەو ناوکییدا بەهەتی که لە نێوان ناوەرێک و تەلجیامی
 بزوتنەوی کوردستان بەهەتی و تەلجیامی لایەنە خۆیە کەیدا هەبە. بە
 واتایەکی دی ئەو تەلجیامی هیژەکانی نێو بزوتنەوی کوردستان بەهەتی

ده‌گن له‌گه‌ل ناوه‌رۆک و سروشتی بزوتنمه‌که‌دا ناتهما و ناکۆکن و بگره‌ کۆسپینکی خزی راسته‌قینن له‌به‌ر ده‌م گه‌شه‌ کردنی باهه‌تییانه‌یدا، چونکه‌ بزوتنمه‌ی رزگاربخوازی کوردستان، وه‌ک هه‌ر بزوتنمه‌یه‌کی رزگاربخوازی، به‌و ئامانجه‌ میژووێه‌ ده‌رکه‌وتووێه‌ تا ناکۆکی نینوان کۆمه‌لانی خه‌لکی کوردستان و ده‌سه‌لانی چه‌وسینه‌ری بینگانه‌ چاره‌سه‌ر به‌کات. واتا به‌مانه‌ی میژوویی سه‌ره‌ه‌لێان و مانه‌وه‌ی بزوتنمه‌که‌ له‌و سروشت و ناوه‌رۆکه‌ رزگاربخوازییه‌یدا به‌ه‌ ده‌ته‌وه‌ی کورد به‌ مانه‌ی به‌یاردانی چاره‌نووس و نیشه‌مانه‌ دگیر کراو (الحاق) کراوه‌که‌ی به‌سه‌ریخزی به‌گه‌یه‌نی .

به‌لام کاتێک بزوتنمه‌یه‌کی رزگاربخوازی له‌م رێباز و ئامانجه‌ میژووێه‌ی خزی وه‌رده‌چه‌رخینه‌دری و ، رووه‌ ئامانجینکی لاره‌کی چه‌واشه‌ ده‌کری ئه‌وا ئه‌م بزوتنمه‌یه‌ سروشت و ناوه‌رۆکه‌ رزگاربخوازییه‌که‌ی لێدا ده‌مالری، یان ده‌شونه‌دری، یان به‌ سروشت و ئامانجه‌ میژووێه‌یه‌که‌ی خزی و به‌ خواستی کۆمه‌لانی خه‌لکه‌که‌ی نامۆ ده‌کری. ده‌شی ئه‌م پرۆسه‌یه‌، له‌به‌ر هه‌ر هۆکارێکی نێو خزی یان ده‌ره‌کی به‌، به‌سه‌ره‌تای ته‌نگه‌چه‌لمه‌ی فیکری، دواتریش سیاسیی بزوتنمه‌که‌ داينه‌دری.

ئاشکرایه‌ بزوتنمه‌ی رزگاربخوازی کوردستان له‌سه‌ره‌تای سه‌ره‌ه‌لێانییه‌وه‌ تا نێوه‌ی دووه‌می ئه‌م سه‌ده‌یه‌ به‌ رزگاری و سه‌ریخزی کوردستان خه‌باتی ده‌کرد. تا ئه‌و کاته‌ هه‌موو خه‌بات و راپه‌ڕین و شۆرشه‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد به‌و رزگارکردن و سه‌ریخزی کوردستان به‌و. به‌لام دوا‌ی زنجیره‌یه‌ک تینکشان و نسکۆ و دوا‌ی له‌ ده‌ست دانی چه‌ندان هه‌ل و ده‌رفه‌تی میژوویی که‌ رووداوه‌کانی هه‌ردوو جه‌نگی

جیهانی ره‌خساندیانن (۳) هه‌روا له سایه‌ی بارو دۆخینکی نینوختی پر له تیشکانی رۆحی و ده‌ره‌کی پر له کیشه‌ی زله‌یزه‌کاندا هه‌سه‌له‌ی رزگارکردنی کوردستان، وه‌ک ئامانجی هه‌یزه‌کانی نینوختنه‌وه‌که، جینگای بۆ ئۆتۆنۆمی چۆلکرد. هه‌مه‌یش هه‌موو وزه‌و خه‌باتی نه‌ته‌وه‌ی کورد ئاراسته‌ی ئهم رهبازه چه‌وته پان تراویله‌که (سه‌رابی) ئۆتۆنۆمی کرا. لبه‌وه‌وه لام وایه قۆناخینکی چۆنایه‌تی سه‌رجه‌م نوێ له تهن‌گه‌چه‌له‌مه‌ی فیکری - سیاسی بزووتنه‌وه‌ی گه‌لی کوردستان ده‌ست پهنه‌کات که تا ئه‌مرۆ هه‌رده‌وامه. چونکه له‌و کاته‌وه بزووتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی کورد (که ئه‌و کاته هه‌له‌به‌نده‌که‌ی کوردستانی عه‌یراق هه‌و (که‌سه‌یه‌تی و سه‌ره‌بخزی خۆی له‌ده‌ست داو سه‌روشت و ناوه‌رۆک و ئامانجه‌ رزگاربخوازییه‌که‌ی لهندامالرا و کرایه‌ به‌شینک له بزووتنه‌وه‌ی دیموکراسی بۆرژوازی عه‌یراق و دواتریش ئه‌یران، که له به‌نه‌ره‌تدا ئامانجیان گۆڕینی رژیی سیاسی ئهم ولاته‌نه، پان چه‌سه‌پاندنی دیموکراسی بۆرژوازییه، نه‌ک رزگارکردنی مرۆف و خا‌که‌که‌ی له ده‌سه‌لاتی چه‌سه‌پاندنی بینگانه.

ئهم پرۆسه‌یه، پان ئهم وه‌رچه‌رخانه فیکرییه - سیاسیه بزووتنه‌وه‌که‌ی به‌خزی و به‌ کۆمه‌له‌تی خه‌لکی کوردستان، پان به‌ خواست و ئامانجه‌کانیان نامزکردو، بزووتنه‌وه‌که‌ی راپه‌نجی تهن‌گه‌چه‌له‌مه‌یه‌کی فیکری - سیاسی نه‌وتو کرد که ئاسان نییه و به‌گه‌ر هه‌مه‌یه‌ی گه‌رانه‌وه‌ی بۆ سه‌ر رهباز و سه‌روشت و ئامانجه‌ رزگاربخوازییه‌که‌ی لینی ده‌ریاز بیی.

نه‌گه‌ر ئۆتۆنۆمی، وه‌ک دروشم و ئامانجی بزووتنه‌وه‌ی کورد به‌ره‌می، پان نه‌ه‌جای فیکری لاوازی و تیشکان و تهن‌گه‌چه‌له‌مه‌ی

هیزه‌گانی نیو بزوتنوه که و سمرکردایه‌تیبه‌گمی بی، ثوا پندا گرتن و بهره‌وام بوون لیسر نم نامانجه، هژکاری فیکری ئالوز بوون و قول بوونوهی تنگ‌چهل‌مه‌که و تیشکانه نوینه‌کانیبه‌تی. هم مانایه دروشم و نامانجی ئوتونومی له‌یه‌ک کاتدا ئه‌لجام و هژکاره، واتا ئه‌لجامی فیکری تنگ‌چهل‌مه و تیشکانی بزوتنوه‌که‌به، له ههمان کاتدا هژکاری فیکری قولبوونوهی تنگ‌چهل‌مه‌گانی بزوتنوه‌که و تیشکانیبه‌تی.

لم بزچوونوه به‌رای من ده‌شی همدوو هه‌سه‌گمی سالانی ۱۹۷۵ و ۱۹۸۸ که له بنچینه‌دا تیشکانیبه‌تی فیکری بوون و له شینوهی هه‌سه‌سی سیاسی و عسکری‌دا ده‌رگه‌وتن، وه‌ک ئه‌لجامینی حقیقی نم تنگ‌چهل‌مه فیکریبه سهر بکه‌ین.

دروشمی ئوتونومی له کوردستانی خوارو دا بز یه‌که‌م جار حزبی شیوعی عیراق له بارو دزخینکا که همدوو نیشتمان‌ه‌گمی ده‌وله‌تی عیراقی لی‌دا تاشراوه له ژنر ده‌سه‌لاتی کولونیالیزمی به‌ریتانیادا بوون، به‌ریزی گرده‌وه، واتا خودی نم دروشمه له ده‌روهی بزوتنوهی کورد را هات. به‌لام سمرکردایه‌تی ئه‌وکاته‌ی بزوتنوهی کورد، که کز مه‌لنیک لای خوینده‌واری کم‌تجروبه بوون و ده‌ره‌تانیکی ئه‌وتزی سیاسی و جمعاوه‌ریبان نه‌بوو، نم دروشمی حزبی شیوعیان به‌خبرو به‌ره‌که‌تینی مهن دانا، به‌تایبه‌تی که هیچ کام له حزبه عیراقیبه‌گانی ئه‌و سه‌رده‌مه باوه‌ریان به‌که‌مترین مافه‌گانی گه‌لی کورد نه‌ده‌ینا.

هه‌له‌ت ئه‌گه‌ر زه‌مینه‌ی بایه‌تی نیو کز مه‌لنگای کوردستان له‌بار نه‌بایه و ئه‌گه‌ر بزوروازی کورد له پووی نابورریبه‌وه لاواز و له پووی سیاسیبه‌وه پراگند نه‌بایه، ئه‌وا هه‌نده به‌ناسانی پشتی له نامانجه

میژوووبیه‌کی خزی نده‌کردو، خزی به بوزروازی عمره‌بی عیراق و بزوتنموه‌ی کوردیشی به بزوتنموه‌ی دیموکراسی بوزروازی عیراقوه هه‌لنده‌پسارد تا دوا‌ی سهره‌خزی عیراق له سایه‌ی رحه‌ته‌ی نمودا هه‌ندی خیزو بهره‌کمت به خزی و نه‌تموه‌ی کورد به‌ی.

دوا‌ی شورش‌ی ۱۴ ی تهموزی ۱۹۵۸ گه‌لی عمره‌بی عیراق به تموا‌ی له کولونیالیزمی بریتانیا ده‌ریاز بوو و سهره‌خزی سیاسی وده‌ست هینا، به‌لام گه‌لی کوردستانی عیراق هر به ژنر ده‌سته‌بی مایه‌وه و ، تنیا کۆت و پیره‌نده‌کی، بان جزوی ده‌سه‌لانه‌ بینگانه‌ چوسینه‌ره‌کی گۆدرا. چونکه ده‌سه‌لانی بوزروازی عمره‌پ به جزوکی نۆتوماتیکبیانه‌ جنگای ده‌سه‌لانی کولونیالی بریتانیای گرتوه و بگره به جزوکی زور درنده‌تر درنۆه‌ی به (الحاق) ر داگیرکردنی کوردستان دا، کوردستانی به عیراقوه لکار میراتینکی دزراوو ناشرعی کولونیالیزمی بریتانیایه که بز بوزروازی عمره‌بی عیراق ماوه‌تموه. نموانه‌ی نکولی لهم راستیبه میژوووبیه ده‌کمن، به مارکسیبه‌کانی عیراقیشموه، نموا بیانمو‌ی و نه‌بانمو‌ی له پرو‌ی یاسایی و سیاسی و ئه‌خلاقیبه‌وه پاکانه بز بوزروازی عیراق و ره‌فتاره ره‌گه‌ز به‌رسته‌کانی به‌رامبهر به کورد ده‌کمن.

له‌بهر چاو نه‌گرتنی نمو راستیبه باه‌تیبه‌ی که کۆمه‌لگای کوردستان، دوا‌ی تهموزی ۱۹۵۸ هر به کۆمه‌لگایه‌کی رزگاربخوازی نیشتمانی مایه‌وه و، سهره‌خزی سیاسی عیراق تنیا سهره‌خزی سیاسی به‌شه عمره‌بیبه‌کی عیراق بوو نه‌ک کوردستان، له‌بهرچاونه‌گرتنی نم راستیبه تنه‌گوچه‌لمه‌ی فیکری بزوتنموه‌ی کوردی له تنه‌گوچه‌لمه‌ی کی تیوری - فیکریبه‌وه گۆزی به تنه‌گوچه‌لمه‌ی پراکتیکی -

سیاسی. له ئەنجامدا سەرجمی بزوتنەوی کورد، که بە درێژایی چوارده سال، له راپەڕین، یان (شۆرش) ی ئەیلولدا بەرجسته بوو، له ئەلقەبەکی داخراودا دەسووراپەوه. چونکه بزوتنەوێک بوو له پیناوی هەندی داخواری ریفۆرمیستانه (اصلاحی) ئەک بۆ رزگار کردنی خاک و مرۆڤ. ئەمەش بەکەسجار بوو له میژووی نوێدا که کورد بۆ (ئۆتۆنۆمی) ئەک بۆ رزگاری کوردستان خەبات، یان شۆرش بەکات!! ئەم رێبازەش چەوتترین و دزینوترین شۆڕشەواری (شۆرش) ئەیلووله که بەسەر بزوتنەوی ئەتەوه کەمان له کوردستانی عێراق و دواتریش له کوردستانی ئێراندا سەپیندرا.

بۆیه بەرای من ئەگەر راپەڕینی ئەیلوول و راپەڕینەکەمی ئەم دوایبەدی کوردستانی عێراق بەم ئەنجامه تراژیدیش ئەگەیشتیان ئەوا مەحال بوو بتوانن دەسکۆتینکی چۆنایەتی نوێ بۆ گەلی کورد بپننه دی. لەوهش زیاتر ئەگەر ئەک دوو (شۆرش) بەلکو ئەگەر چەند شۆرشیش له کوردستانی عێراق یان ئێران و تورکیادا بۆ ئۆتۆنۆمی بەکەبن، ئەوا جگەله بە فیروودانی باشتترین وزەیی فیکری و فیزیکی ئەتەوه کەمان و بەوێرانکردنی ولاتە کەمان شتیکی باشتەر لەوهی هەبە و دەست ناهێنین. چونکه بزوتنەوی رزگاریخواری و ئامالچی ئۆتۆنۆمی وەک ئەوه وایه پانەوی له هایدروژینیک و دوو ئۆکسجین، خورما، یا سەمەنی، ئەک ئاو دروست بەکەبن.

بە هەر حال ئێر رێبازەیی بەهۆی شانۆ شکی شۆرش ئەیلوولهوه بەسەر بزوتنەوی رزگاریخواری کوردستاندا سەپیندرا، کۆتایی بەو قۆناخه میژووبیه دوور و درێژه و بەر خەباته رزگاریخوارییه هێنا که ئەتەوهی کورد له کوردستانی خواروو دا لەسەردەمی پاپانەکانەوه تا

شۇرشەكەي شېخ مەھسۇدى نەمىر و دواترىش بۇ رزگار بوون و سەرىخۇزى كوردستان دەستى پىنكرد بوو. لە جىنگەيدا خەبات و (شۇرش) بۇ ئۆتۈنۈمى بوو بە پىشەي نەتمەوى كورد و بزوتنەوىكەي. ھەر لەم رىنگەيشەوى بزوتنەوى رزگاربخوازى كوردستان كەبە نامانجى رزگار كوردنى خاك و مرۇقەكانى كوردستان لە دەسلەتى چەوسىنەرى پىنگانە لە داپك بوو، بە تەواوى و تا ئىمرۇ كرايە بزوتنەوى بەكى رىفۇرمىستى و بەشىكى كەم ترخى بزوتنەوى دىموكراسىيى عىراق كە ھەمىشە لە پىناوى ئەمدا قورىانى پىندەدرى، ھەروا سەرجەمى ناواتى گەلى كورد لە چوار چىنەوى ئۆتۈنۈمى و دواترىش لە چوارچىنەوى جۈرى ئۆتۈنۈمىيەكە دا (نەمىرۇ راستەقىنە و سەيىنى راستەقىنە تراا) تەنگەبەركرا. لەكاتىنكدا ھانى ئۆتۈنۈمى و بزوتنەوى رزگاربخوازى نىشتەمانى ھىندەي زەوى و ئاسمان لە يەكتەرەوى دورن. ھەر بۇزە لە دونيادا بزوتنەوى بەكى ترى رزگاربخوازى نىشتەمانى نادۇزىنەوى خەبات و شۇرش بۇ ئۆتۈنۈمى پەكات. بىگرە نەتمەوى بەكى ترى ژىر دەستەو خاوەن نىشتەمان نادۇزىنەوى (مەگەر لە ئىران) كە ئۆتۈنۈمى بە تەھىن و سوگايدەتى نەتمەوى نەزانى || ئەنە ھەر ئىمەدىن لەبەر باوەر بەخۇ نەبوغان و لە ترسى شۇقىنىزىمى ھىزە چەپەكانى عىراق و ئىران دەسبەردارى نامانجى سەرىخۇزى نىشتەمانەكەمان بوون و شونىن سەرابى ئۆتۈنۈمىيەك كەوتوون كە ناوېرىن لاي (دۇستەكانىشەمان !) سەنورە جوگرافىيەكەي دىبارى بەكەين .

ھىزە ئۆبۇزىسىۈن و چەپەكانى ئىمرۇى عىراق و ئىران بۇ و دەست ھىنانى دىموكراسى و دەولەتى قانون خەبات دەكەن. تا لە سايدەيدا ئازادىيەكانى سىياسى، كۆمەلەيتى، سەرىستى فېكر و بېرورا دەرىپىن

و رنکخستان و هه‌له‌ژاردن بۆ خه‌لکی ئهم دوو ولاته دستبه‌هر به‌کرنن .
 به‌لام ئه‌وه‌ی جینگه‌ی سه‌ره‌جه‌ ئهم هه‌زانه له کاتینکدا دیموکراسیه‌کی
 به‌ سنوور بۆ نه‌تموه‌و ولاته‌کانیان داوا ده‌کهن، که‌چی که ده‌گه‌نه به‌رده‌م
 مه‌سه‌له‌ی گه‌لی کورده‌ستان، دیموکراسیه‌که‌یان، که هه‌شتا هه‌ر قسه‌ی
 سه‌رگاغه‌زه، ته‌نگه‌هر ده‌که‌نده‌وه و له ئۆتۆنۆمی (خۆمه‌ختاری) زیاتر
 به نه‌تموه‌ی کورد ره‌وا نابینا ئه‌مه‌ش به ته‌واوی پهنچوانه‌ی دیموکراسی
 و ئازادی و به‌کسانی و مافی گه‌لاته.

به‌رای من ئه‌و دیموکراسیه‌ی ئهم هه‌زانه ده‌بانه‌وی دوا رۆژ له
 ولاته‌کانیاندا به‌چه‌سه‌په‌ن به دیموکراسیه‌کی گه‌رو ئیفلج، به
 دیموکراسیه‌کی دواکه‌وتوانه و ساخته ده‌مه‌ینته‌وه نه‌گه‌ر له سابه‌یدا
 مافی به‌یاردانی چاره‌نۆسی، به مانه‌وه له‌گه‌ل ئهم ولاته‌کانه یان به
 جیابه‌ونه‌وه، بۆ نه‌تموه‌ی کورد دستبه‌هر نه‌کری.

ئهم جوزه دیموکراسیه له ناوه‌رۆکدا (دیموکراسی) هه‌زه
 شه‌قینه‌سته‌کانه. ئه‌وان له‌وه‌یه‌ری زه‌هونی دان که‌چی له‌وه ده‌ترسن
 سنووره وه‌هه‌یه‌کانی ده‌وله‌ته‌کانیان درزی تی به‌کوی. به‌لام نه‌گه‌ر ئهم
 سنوورانه بۆ ئه‌وان په‌رۆز و ره‌وا به ته‌وا نه‌تموه‌ی کورد ته‌نیا کاتینک
 (ئه‌و سنوورانیه‌ی لا به‌جی و ره‌وا ده‌بی، سنووری نه‌شته‌مانه‌که‌ی ئه‌وی
 تیا کوێر نه‌کریتموه و مافی به‌یاردانی چاره‌نۆسی ئه‌وی تیا زه‌وت
 نه‌کری. نه‌گه‌نا ئه‌و چوارچه‌وه‌و سنوورانه بۆ کورد هه‌ر زیندانه و
 جه‌گه‌لم مافه‌ش هه‌ر هه‌نگاونکی (به‌نج کردن) هه‌ر هه‌نده‌ی له دست
 دیت، ده‌لاقه‌یدک بۆ کورد به‌خاته زیندانه‌که‌وه. (٤)

به کورته‌ی ئه‌وه دیموکراسی ئاخ‌ر زه‌مانه کاتی هه‌موو جوزه مافینک بۆ
 ئه‌و گه‌له سه‌رده‌ستانه به ره‌وا به‌زانی، که‌چی ئۆتۆنۆمی به‌کاته

شمشیره‌کەمی (دیمۆکلیس) و بە تالە موویدەک بەسەرسەری گەلی کورد
دا هەلیواسی!

- ۳ -

ئەگەر تەنگرچەلمەدی فیکری بزوتنەوی گەلی کوردستان لە
ناکۆکی نێوان سروشت و ناوەرۆکی رزگاریخوازانە بزوتنەوێکەو
نێوان بەرنامە و ئامانجەکانی لایەنە خۆبەگەیدا گۆبووینتەو، ئەوا
هەرلێن هەنگاونکی فیکری بۆ دەریاز بوون لەم تەنگرچەلمەدی دەبی بە
چارەسەرکردنی ئەم ناکۆییە نێو خۆییە بزوتنەوێکە دەست پێیکات.
واتا دەبی ئامانج و رێبازی ئیعرزی لایەنە خۆبەگەمی بزوتنەوێکە
لەگەڵ ناوەرۆک و سروشت و ئامانجی میژوویی رزگاریخوازانە
بزوتنەوێکە ئاشنا (یان ئاشت) بکەینتەو.

خەبات و ئامانجی ئیعرزی نەتەوێ کورد و هیزەکانی نێو
بزوتنەوێکە لەمەر بەشینکی کوردستاندا، بۆ مافی بریاردان
چارەنووس بی، ئەک بۆ ئۆتۆنۆمی، لە پرۆسە چارەسەرکردنی ئەم
ناکۆکییە - تەنگرچەلمەدی دەشی گۆرانینکی چۆنایەتی بەسەر
بزوتنەوێکە و مەسەلە گەلی کوردستاندا بی و هیزی تونی کۆمەلایەتی
- سیاسی رۆلی سەرەکی لەم خەباتە رزگاریخوازیدا ببینن، کە لە
ئەلجامدا:

۱- بەرنامەو ئامانجی بزوتنەوی گەلی کوردستان، جاریکی تر دە
بیتەو بە بەرنامە و ئامانجینکی رزگاریخوازانە نیشتمانی، کەلە
ناوەرۆکدا گەیانندی نەتەوێ کوردە بە مافی بریاردان چارەنووسی
نەتەوێ و نیشتمانی خۆی. بەمەیش ئەو ئەفسانە پوچەلە دوایی دێت
کە گوا یا بزوتنەوی کورد بەشینکە لە بزوتنەوی دیموکراسی ئیراق و

تیران و تورکیا و سوریا. به پشت بستن بهم بنما فیکریه دهشی
بزوتنهوی رزگاریخوازی کوردستان بهرنامه‌بکی رزگاریخوازاندی نوی
داهرنژی که مسئلهی رزگار کردنی مرژی کورد و نیشتمانه‌کی بکاته
نامالچی سهره‌کی خزی.

هروا بهرژه‌وهندی رزگاری نیشتمانی لسه‌رووی بهرژه‌وهندی هسور
هیزو چین و هیزب و دهولت و زلهیز و لایه‌نیک‌تری بگری.

۲- مسئلهی گلی کوردستان لهر بهشیکیدا، لوه زیاتر
به‌مسئله‌بکی نیو خزی نو ولاتانه نامینتوه که کوردستانیان پیوه
لکیندراوه. به‌لکو ده‌بیتوه مسئلهی ولاتیک که داگیر و (الحاق)
کراوه، مسئلهی نه‌توه‌بک که کزله کراوه دووچاری لئاوردنی
به‌کزمه‌ل هاتوره، نه‌توه‌بک که نیشتمان و زمان و کولتور و داب و
نریت و میژوی تاییدی خزی هیه و به پنی هر پاسا و لژنک و
دهستورنکی نینسانی و جیهانی مافی توهی هیه خزی چاره‌نووسی
نه‌توه‌بکی و نیشتمانی خزی دیاری بکات.

مسئلهی کورد هر له پیماننامهی سیقتر را به شینوه‌بکی پاسایی
هرو به مسئله‌بکی نیو ده‌ولت‌تان. به‌لام نامانچ و داخوازی توتونومی
که خزمان پنی رازی هروین، مسئلهی نینمی له مسئلهی نه‌توه و
ولاتیکوه کرده مسئله‌بکی نیو خزی ده‌ولته داگیرکهره‌کانی
کوردستان، نهمش چه‌کینکی پاسایی (قانونی) بهو ده‌ولتانه داوه تا
وه‌ک مسئله‌بکی نیو خزی ره‌فتار له‌گه‌ل نه‌توهی کورد بکن و
لئاوی بهرن.

۳- مافی بریاردانی چاره‌نووس و سهره‌خزی نیشتمانی نامالچینکی
هرون و ناشکرایه بزیبه پینچواندی توتونومی، ده‌رفه‌تی سازشکاری

نارهما نادات و سنوورنک بۇ ئەر سوردو ماملە ھەرزان بەھابە دادەنى
کە تا ئیستا بە مسەلە نەتەو کەمانەو دەکری.

لە بارو دۇخی ئیمزوی جیھاندا کە سنوورە (پیروزەکان) و دیوارە
ئایدیۆلۆژیپەکان، لەبەر پینی نەتەو داپشکرارهکاندا ھەرس دینن،
مسەلە مانی بەیاردانی چارەنووسی گەلان، وەک مسەلە
دیوکراسی و ماقەکانی مرۆف بۆتە راستییەکی جیھانی و بەگرە وختە
بەیتە پینوورنک بۇ دیاریکردنی ئاستی شارستانی و پلە دیوکراسیی
دەولەتان. ئا لەم کاتدا دەرفەتینیکی جیھانی لەبار رەخساوہ تا
مسەلە نەتەو کەمان وەک مسەلە ولاتینیکی داپشکراو... وەک
مسەلە ئازادی نەتەو بەکی کۆیلەکراو... وەک مسەلە ۲۵ میلیۆن
مرۆف کە دەیانەوی خزیان چارەنووسی شەخسی و نەتەویی خزیان
بەیار بەدن بەخریتە بەردەم رای گشتی جیھان و سازمانی نەتەو
بەکگرتووەکان و، ھەموو ھینزو لایەن و کەسە نیشتمانپەرورەکان،
بەبەک دەنگ و بەک ئیرادەو وەک بەکەمین ھەنگاو، داوا بەکن تا
راگیری گشتی (ریفرااندۆم) لە کوردستاندا و لە ژنر چاودیزی
نەتەو بەکگرتووەکاندا بەکری بۇ ئەرەو نەتەوی کورد چارەنووسی خزی،
بە مانەو لەگەڵ ئەم دەولەتانە، یان بە جیا بوونەو بەیاریادات.

بەکورتی بزووتنەوی رزگاربخوازی کوردستان ھەر لە سەرەتا را بە
ئامانجی رزگار کردنی خاک و مرۆفە ژنر دەستەکانی کوردستان
دەرکەوتووە. ئەوکاتەیش دەتوانی بوون و ئەرکی میژویی خزی
بەسلینتی و سەرکەوتن وەدەست پینتی کە بۆ ھەمان ئامانجی میژویی
خزی درێژە بە خەبات بەدات. وەرچەرخاندنی بزووتنەوی کورد لەم
ئامانجە میژووییە خزی ناوەرۆک و سەرۆشت و ئایدیۆلۆژیایەکی

شیناندروه. له ته‌جیامدا خهبات و قوربانیدانی ده‌بان سالی نه‌تموه‌کسان به فیرو دراوه. له‌وش زیاتر مسئله‌ی ره‌ای نه‌تموه‌کسان له مسئله‌ی نه‌تموه و ولایتیکی ژنر ده‌سته و داهشکراو را کراوه‌ته مسئله‌یه‌کی نینوخزی هرکام له‌م ده‌وله‌ته داگیرکمره‌کانی کوردستان. همیشه تراژیدیه‌یه‌کی نه‌تموه‌یه‌یه ده‌ی لینی ده‌بازین. ده‌شی چارمه‌س‌کردنی تنگ‌چوله‌می فیکری بزوتنه‌وی کورد هه‌وله‌ین هه‌نگاوینک بی‌هم رینگایه‌ سه‌ختدا.

له‌ پرۆسه‌ی تم‌گه‌زانکاریه‌ فیکریه‌دا، ده‌شی بزوتنه‌وه‌که له‌هر به‌شینکی کوردستاندا، به‌رنامه‌یکی رزگاربخوازانده‌ی ته‌وتز داه‌ره‌ژی که فراوانترین خه‌له‌که‌کانی کوردستان، له‌سر به‌نچینه‌ی دیوکراسیه‌یه‌کی نونی دور له‌ کلیشه و قالبه‌ هیزبایه‌تیه‌ باره‌کان له‌ ده‌روه‌ی تم‌ به‌رنامه‌یه‌ کزبینه‌وه. چونکه مسئله‌ی نازاد کردنی خاک و مرز له‌ ژنرده‌ستی و کزبیلایه‌تی هه‌موو ته‌وانه‌ ده‌گه‌رتنه‌وه که به‌رژه‌وه‌ندی و نابنده‌یان و مان و نه‌مانیان به‌ سه‌ریخزی و رزگارپه‌ونه‌وه به‌ستراره. مه‌گه‌ر ده‌سه‌لانی شو‌قینیه‌ست و ره‌گه‌زیه‌رستی به‌نگانه، له‌ هه‌ریه‌شینکی کوردستاندا، مه‌ترسی ته‌واندنه‌وه‌ له‌ناو به‌ردنی فیزیکی و روحی به‌ سه‌ر هه‌موو لایه‌ک و به‌سه‌ر ته‌واوی په‌ونی نه‌تموه‌به‌یمان نیبه‌ ۱۴.

دواجار... نه‌گه‌ر ره‌چهرخاندن و چه‌واشه‌کردنی بزوتنه‌وه‌ی کورد په‌روه‌و ته‌وتنزه‌می تا نه‌یستا هه‌له‌یه‌کی میژوه‌یی په‌وه‌ی، ته‌وا له‌مه‌وه‌وا هه‌له‌یه‌که له‌ تاستی تاراندایه‌!

سدرچاوه و پراويزه‌کان

- ۱- به پنی نمر زانباریپی مامزستا محمد نمین زهکی له نامیلکمی (محاسبی نیاہت) دا ہلاوی کردوتی، له سالی ۱۹۲۵ تا سالی ۱۹۲۸ همسوی ہمسریہ‌کموہ تنیا (۳۶) ہزار روپی (روپیہ) ہز کردنوی قوتاہخانہ له سلیمانی و ناوچہ‌کانیدا خرج کراوہ. کچی ہرامبیر ہنو پارہ کلمہ (۸۴۵) ہزار روپی ہز دروستکردنی قشلہ و سہراکانی (پزلیسی) سلیمانی و قمرہداخ و پینجورین و ناوچہ‌کانی تری سلیمانی خرج کراوہ. ہرواندہ: د. کمال مزہیر محمد، میژوو - کورنہ ہاسیکی میژوو و کورد و میژوو، ہغدا ۱۹۸۳ ل ۱۵۵.
- ۲- د. رشاد میران، میژوو چیبہ و میژوو کرد چون دہی، گزقاری (ہدکگرتن) ژمارہ ۱۱/ ہہاری ۱۹۹۰ ل ۱۶-۱۷.
- ۳- ہزغورنہ ہیل و دہرفدتی داتہپینی نیمپراتوری عوسمانی کہ دہولہتانی رۇژ ہدلاتی عہرہب دوی نورو دامغوزان، پدیانتامی سیقمر. ہروا تیشکانی شورشہکانی شینخ محمودی نمر و روخاندنی حوکمداری کوردستان، شورشہکمی شہید شینخ سعیدی نمر، روخاندنی کزماری دیوکراتی کوردستان له مہاہاد بہ سرؤکاہتی پینشوای شہید قازی نمر.
- ۴- ہاشم کزچانی، سہرہتابدک دہبارہی کیشفی نەتغوابدتی مانی چارہنوس، قیدرالی، نوتونومی، سہرہمی نوی ژمارہ (۵۳) ۱۹۹۰.

ئەنجام:

ئەتەرەي كورد ھۆرەرووي دۆھانينكى ميژوويى ھۆتەرە: بان رابوون ھۆ سەرەخزى، بان مانەرە بە ژنرەستى.

ئەگەرچى ئەتەرەكەمان لە ھىزە رنگاي بەكەميان ھەليژاردووە، قوربانىيەكى ھى ئەندازەي ھۆ بزگارەوون داوہ بەلام جينگاي پرسبار و رامانە كە تائىستا بە ھچوكتەين تامانجەكانى خزى ئەگەشتووە؟ تا ئىمژ لە ھەرەسەنگەرە ھۆ ھەرەسەنگ لە تراژىدەيەكەرە ھۆ تراژىدەيەك راپىنج دەكرى؟!

تايا ھۆكارە ھەرەكەيەكان و ھۆلى زلھىزەكان و شونى جىرەزلىتىكى كوردستان بەرپەرسيارى ئەم تراژىدەيەن؟ بان ھۆكارە سەرەكەيەكان ھۆ ھارودۇخى ئابوورى و كۆمەلەتەتى و فەكرى و سەياسى و كولتورى ئىنو خردى كۆمەلگاي كوردستان دەگەرئەتەرە!! ئەم پرسبارانە و چەندانى تر، كە پەيوەندەيان بە چارەنووسى ئەتەرەكەمانەرە ھەبە، ھۆ ئەو دەشىن بىرگەردنەرەي رووناكەيرانى كورد داگىر بەكەن.

باسەكانى ئىنو ئەم كەتەبە ولەمى پرسبارەكانى سەرەوہ نادەنەرە، بەلكو لە ھەنەرەتدا بەو تامانجە نووسراون كە خوئەنەرى كورد ھۆ پرسەين

سەرچاوه‌کان

- ۱- العقید الرکن احمد الزیدی، الهناء المعنوی للقوات المسلحه العراقیه، بیروت، ط ۱، ۱۹۹.
- ۲- ادونیس - الثابت و المتحول، بحث فی الاتباع و الابداع عند العرب، الجزء الاول، طبعه ثالثه منقحه، دار العوده، بیروت، ۱۹۸.
- ۳- ثنوه قادر محممد، لیریکی شاعیری گورهی کورد مهولوی، ستوکهنۆلم، ۱۹۹.
- ۴- پیره‌میزد، پاداشته‌گانی پیره‌میزد. ناماده‌کردنی ئومید ناشنا، رۆژنامه‌ی ناسز، به‌غدا، ژماره (۴۸) رۆژی ۲۳/۶/۱۹۹.
- ۵- د. پیری شالیار - پلاوکراوه‌ی (کوردستان الیوم) العدد ۴ و ۵ کانون الثانی - شباط ۱۹۸۹.
- ۶- د. حسین مروه، النزعات المادیه فی الفلسفه العربیه الاسلامیه دار الفارابی، بیروت ۱۹۷۹.
- ۷- ره‌شاد میران، میژوو چیه و میژووکرد چون ده‌بی، گۆفاری (پدکگرتن) ژماره (۱۱) بهاری ۱۹۹.
- ۸- ره‌فیق ساپیر، گه‌شه‌کردنی بیری نه‌تموه‌بی و سه‌ره‌تاکانی بیری سۆسیالیستی له کوردستانی خواروو دا، گۆفاری (پنگای ناشتی و سۆسیالیزم) ژماره (۱۵) ۱۹۸۸.
- ۹- شه‌ره‌فخانی بدلیسی، شه‌ره‌فنامه هه‌زار کردوو به کوردی، چاپی دووهم تاران ۱۹۸۱.

- ۱- د. عبدالرحمن قاسم، کوردستان و کورد، وه‌رگنر عبدالله حسن زاده، ۱۹۷۳.
- ۱۱- عبدالقادر ابن رستم باهانی، تاریخ و جغرافیای کردستان موسوم به سیر الاکراد، هکوشش محمد رثوف توکلی، چاپخانه‌ی ارزنگ ۱۳۶۶.
- ۱۲- علام‌الدین سجادی، میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، به‌غدا ۱۹۵۲.
- ۱۳- عدلی میر فیتروس، ئیسلام ناسی، سیامه‌ک باه‌ک کردوویه به کوردی، ۱۹۸۷.
- ۱۴- د. عبزه‌دین مستنفا ره‌سول، چند سهرنجینک ده‌بارهی زمانی ئه‌ده‌بی یه‌ک‌گرتووی کوردی، به‌غدا ۱۹۷۱.
- ۱۵- د. عبزه‌دین مستنفا ره‌سول، احمدی خانی شاعیرا و مفکرا، فیلسوفا و متصوفا، به‌غداد ۱۹۷۹.
- ۱۶- طبری، برخی برسپها درباره جیهان بین‌ها و جنبشهای اجتماعی در ایران، چاپ دووم ۱۳۶۱.
- ۱۷- فالح عبدالجبار، الحركات السياسية الاسلاميه في مصر، (نده شارک فیها صلاح عیسی و آخرون) گوژاری (النهج) العدد ۱۹۸۹/۲۵.
- ۱۸- ف.ا. لینین، تموای دانراوه‌کان، جلد ۲۵ و ۲۶ به زمانی بولگاری، سوفا ۱۹۸۱.
- ۱۹- ف.ا. لینین، المختارات - المجلد الخامس، دار التقدّم - مزسکو ۱۹۷۶.
- ۲- د. کمال منزهه‌ر ئه‌حمده‌د میژوو کورته باسینکی زانستی میژوو و کورد و میژوو، به‌غدا ۱۹۸۳.

هه و النامه‌ی کتێبێ

« له بلا و کراوه‌کانی گوشتاری "رابوون" »

Rafiq Sabir

Towards history

A short ideological-historical study

مركز التامهي كتيب

Printed in sweden by Mansour Graphic 1991